

AZ ÉRDEKES UJSÁG KÖNYVTÁRA

LUX TERKA

ÁLOM

**AZ ÉRDEKES UJSÁG KIADÓHIVATALA
BUDAPEST**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-339-7 (online)
MEK-18548

TARTALOM

Álom.
Volt az idén tavasz?...
Smeraldina.
Nagy Jánosné.
Igy mult el az ifjuság...
És ez szerelem volt...
Egy félóra.
A halottak hallgatnak.
A mi utaink.
Az apa halála.
Válás.
Egy nap.
A segédszínésznő.
Az igaziak...
A távirat.
Menodora.
Tüzek.
Az erdőben.

Álom.

Az ajtó nagy sebbel-lobbal kinyílt s az öreg Zerie egy hosszunyelű vaslapáttal a kályhának tartott.

Olyan volt az öreg, mint egy meglőtt veréb, barnásan szürke feje féloldalt lógott, egyik kezét gyomrára szoritva tartotta s a féllábát nem tudta felemelni, csak huzta maga után.

Szelid, kedves örömet zavart meg jöttével Zerie.

A nagy, mélyedékes ablaknál két kis sovány, átlátszó bőri gyerekleány horgolt és közbe kenyérmorzsákat szórtak ki az ablak üvegén e célra vágott kis rostélyon, az oda szálló verebeknek.

- Nagyobb morzsákat dobjál nekik, Malvinka, - szólalt meg az ágyból, amely a szoba közepén állt és szemközt volt az ablakkal, egy tizenhatesztendős beteg fiu.

- Akkor megfuladnak, - rázogatta a fejét Malvinka.

- Oh, te csacsi, - mosolygott a nagyobbik leány - azt hiszed, nincs annak ahoz való esze, hogy addig cibálja csőrével, amíg szétszedi? Nem igaz, Pelág?

Pelágia oláh asszony volt, idős és szikár, szép bánatos szemü asszony, harminc esztendő óta szolgált a házban.

- Persze, hogy igaz, - bólintott a fejével s elharapta a cérna végét, hogy befűzhesse a tüjébe. Valami lepedőt foltozott.

Mikor Zerie végigcsoszogott a szobán, a beteg fiu megfordult.

- Mit akarsz, Zerie? - kérdezte.

- Be kell fűtni a nagyságos ur szobájába, - felelt a vén cseléd. - Sürgöny jött, hogy estére megérkezik.

A kis rostély az ablaktáblán azon minutában be lett csukva. Malvinka már nem etette a verebeket, hanem lejjebb hajolt a horgolásra és szó nélkül dolgozott.

Zerie megint végigcsoszogott a szobán, a vaslapáton vitt parázsral s azután csönd lett. A két kis leány lehajtott fejjel horgolt, Pelágia gondolkodva forgatta kezében a lepedőt és a beteg fiu a szép, ezüstösen rózsaszínü eget nézte. Látszott az égről, hogy hideg van künn. A kertben a fák ágai dértől csillogtak s a kerten tul, a házak zsindeyes tetői mintha kövel lettek volna fedve, olyan zöldesfehér volt a színük.

Senki sem szólt a szobában. A kis leányok dolgoztak mindaddig, amig láttak, azután letették a munkáikat. Szép gondosan visszacsavarták a pamutot a gombolyagra, a tüket belészurták a horgolt csipkébe és fölálltak.

- Most megyünk tanulni, - szólt a nagyobbik leány.

- Előbb uzsonnázunk, - mondta Malvinka. - Már hallom is, hogy mama hozza a Sándor tejét.

- Ugyan miből hallod? - kérdezte Sándor elmosolyodva. - Egy angyal repülését hamarabb meghallhatnád, mint a mama járását.

- És én mégis hallom, - erősködött Malvinka. - Hallom a ruhája suhogását.

A másik percben csakugyan ott állt az ajtóban a gyerekek anyja s egy csésze tejet hozott.

Árnyékszerű, vértelen ajku, világos szemü asszony volt, csöndes, titokzatos, mint egy nyár-
végi holdas éjszaka. Megitatta fiával a tejet, megigazitotta párnáit, megcsókolta a homlokát s
azután elment. A két kis leány vele ment s a beteg fiu egyedül maradt Pelágiával.

Az asszony leült a kályha előtt a szőnyegre s fejét kezére hajtotta. A cselédházból, ahol
kukoricát morzsoltak, behallatszott egy falusi nótának szomorú, egyhangú refrainje s a beteg
fiu némán hallgatta.

- Mit gondolsz, Pelág, - kérdezte kis idő múlva - meddig húzom én még az életet?

- Ej, - intett az asszony elutasítólag - ne beszéljen bolondokat! Mit szólna a mama, ha hallaná?

- De nem hallja, - felelt a fiu. - Mi meg beszélhetünk egymás között őszintén. Tudod te azt,
hogy én nem vagyok gyáva és ami reám vonatkozik, semmi sem rémit meg. Hogy meghalok,
az bizonyos, csak azt nem tudom, hogy mikor? Te bizonyosan tudod, Pelág... Megmondhat-
nád.

Az asszony semmit sem szólt. A fiu ismételte:

- Megmondhatnád...

- Nem vagyok én Isten, - mondta kedvetlenül az asszony. Mit lehet azt tudni? Az én apám este
még örült a malomban, reggelre pokolvar csattant az ujján és még aznap este meghalt. A
nagyapám meg mindennap haldoklott, mégis tizenöt esztendeig nyomta az ágyat. Hát hogy
lehessen azt tudni? Maga is egészségesen állhat talpra egy nap, de én nem mondom - ép úgy
meg is halhat egy nap... A földolog, hogy nem kell félni, drágám. Ahogy az Istennek tetszik.
Tehtünk mi valamit ellene?...

- Nem, nem, - suttogta a fiu - én nem is félek, Pelág. De tudod, azért szerettem volna élni,
nagygyá, erőssé lenni, mint az apám. Csak mint a teste, Pelág... A lelkét - ezt nem szeret-
ném... A lelkem olyan lenne, mint az anyámé. De a testem, az... Hát nem lehet... Mit
gondolsz, Pelág, miért kell épen nekem meghalni? Hisz a hugaim is gyengék... Az anyám is
gyenge... De én...

Pelágia megrázta a fejét, térdeit magasabbra húzta fel s átölelte a karjaival. Az ablaktáblákat
hevesen rázta meg olykor a szél s a kertben busan hajlongtak a fák deres ágai.

- Mindenki meghal! - sóhajtott az asszony sötéten. - Az egyik előbb, a másik utóbb. A jó Isten
tudja, miért van ez így. Emlékszik a Malvinka rózsatőjére, amelyen két bimbó hajtott egy-
szerre s egy hideg éjszaka az egyik bimbó megfagyott, a másik meg kinyílt, meleget, hideget
tulélt és a szárán hervadt el?... Mondom, semmit se lehet tudni... Én husz esztendő voltam,
olyan szép, mint a kacagó galamb az erdőben, mint a sziklarózsa a Retyezát tetején - már el se
hinné, ugy-e drágám? - és az uram mégis agyonlőtte magát, mert Tierlea Flórát szerette. Az
több volt harmincöt esztendőnél is, ragyás, csak a szeme, meg a szája égett, mint a pokol...
Ej, na, mit beszélek itt magának!... Hát az nem baj, drágám, akármikor halunk meg. Csak nem
kell félni. Nem, semmitől. Se a haláltól, se az élettől. Mikor már nagyon nehéz valami, az
Isten ugyanis vagy segít, vagy nem segít az emberen, de valahogy minden eldől... Hallja, milyen
szépen énekel Futura Máriskó?

A fiu rászoritotta két kezét a homlokára. Szép keskeny arcú, nagy mély szemü gyerek volt, a
szája szélén két asszonyosan szomorú, ideges vonás húzódott meg. A plafondot nézte, a fák
ágainak árnyékai himbálóztak azon, amint a szél hajtotta őket.

Az alkonyatnak mind szélesebb árnyékai húzódtak meg a falakon, az alattomos és konok
árnyak megültek, nem mozdultak, ezek gyávák és szívósak, mint a földben lakó állatok.

- Bezzeg milyen más a nap! - mormolta az asszony és úgy ülve oldalt hajolt, fát vett elő a
kosárból s a tüzre hajtotta. - Álmos, drágám? - kérdezte azután.

A fiu intett a kezével.

- Nem vagyok, Pelág és mondani akarok néked valamit. Valamit, Pelág, amire neked meg kell esküdnöd, hogy megteszed. Megesküszöl?

- Nem, - felelt az asszony nyersen. - Nem hiszek az esküben. Az uram is megesküdött, a nagyságos asszonynak is megesküdött a... Nem. Az asszony úgy is megtartja amit ígér, ha nem esküszik is meg reá. Mit akar, drágám?

Egy pár percig nagy csönd volt. A szél mintha elfáradt volna, elült, mint a madár s a kukoricamorzsoló Futura Mária-kő szép erős szopránja, busan vágott bele a nagy csöndbe.

Pelágia belemeredt a tűzbe s szép acélkék szeme a sok régi fájdalom felgyülemlésétől foszforeszkáló fényvel égett. Mikor a leány éneke elnémult, az ágy felé vetette tekintetét.

- Mit akar, drágám? - kérdezte másodszor.

- Csak azt, - szólt halkán a fiu, - hogy a szalonkabátom belsőzsebében van egy kis kék pántlika, ha meghalok és rám adják a szalonkabátomat, - mert abba temetnek el, ugy-e, Pelág?
- hát azt a kék pántlikát hagyják benne a zsebemben. Erre nagyon vigyázz, Pelág, mert annyi, mint ha megesküdtél volna rá. Megteszed?

- Meg, - felelt elfojtott fájdalommal az asszony. - De micsoda pántlika ez? Malvinkáé, Ágnesé, az anyjéé, vagy a Szűz Máriáé volt?

A fiu elpirult, de ezt nem látta Pelágia, csak a megváltozott hangja volt különös a fülének.

- Nem, - suttogta a fiu s a hangja úgy reszketett, mint valami eltört üvegé, ha megkopogtatják.
- A Szabó Klárikáé volt, annak a Szabónak a leányáé, akivel a papa tegnap verekedett meg.

Az asszony érdeklődve nyujtotta előre a fejét.

- Hát maga ismerte, drágám, azokat a Szabókat! - kérdezte csodálkozva. - Soha se mondta.

A fiu újra elpirult a sötétben.

- Nem, nem mondtam, tudod, a mama miatt, Pelág. Az tavaly télen volt, mikor még fenn tanultam Pesten. A papa egyszer elvitt magával Szabóékhoz. Én nem akartam menni. Sokszor láttam a papát az utcán Szabónéval, egyszer éppen jöttünk az iskolából Elekes Pistával s a Koronaherceg-utcán szemközt jött velünk papa és Szabóné.

- Itt jön a papád a szeretőjével - mondta a Pista s én azt hittem, hogy elsülyedek ott az utcán szégyenemben.

- Ki mondta ezt neked? - kérdeztem Pistát.

- Ugyan, - kacagott Pista - minden veréb csiripeli Pesten, különben az Emmi néni zsúrján hallottam, mikor én zongoráztam a tánchoz.

Nem szóltam semmit, hanem mikor a Vármegyeház-utcába értünk, pofon vágtam Pistát és azt mondtam neki: ez az apámért... Pista is visszaütött, ő nagyobb és erősebb fiu, mint én vagyok s úgy megütött, hogy elestem a járdán. Hát a papa azt mondta egy délután: Fiu, öltözz, vizitbe megyünk. - Hová? - kérdeztem. - Szabóékhoz, egy képviselő-társam családjához, - mondta a papa. Mintha Elekes Pista másodszor ütött volna pofon, olyan fájdalmat éreztem. Azt mondtam a papának, hogy sok tanulni valóm van, hogy a fejem is fáj, mindent mondtam, de tudod, hogy a papával nem lehet ellenkezni... Elmentünk... Azután...

Pelágia megpiszkálta a tüzet s a fiu megtörölte homlokát a zsebkendőjével és folytatta:

- Sohase láttál olyan szép kis leányt, Pelág, mint Szabó Klárka. Akkor tizenkét esztendő volt és olyan szép, mint egy angyal. A haja egy ágba volt fonva s a kék... Nagyon kedves volt,

Pelág. Megmutatta a szobácskáját, csupa fehér volt benne minden. A kanárija úgy volt szoktatva, hogy a szájából vette ki a cukrot. Azután a virágtartóból egy szál szegfűt vett ki Klárka és a két végét a virágnak a szájunkba fogtuk és tudod mi történt, Pelág? Klárka füttyentett a madárnak és az a virág szárának közepére repült. Ugy-e ilyet még nem hallottál? Soha életemben nem volt olyan gyönyörű délutánom. Oh, Istenem!... Csak nem alszol, Pelág?

- Nem, nem, - szólt fojtott hangon az asszony. - Hát azután?

- Azután? - suttogta a fiú s álmodozva nézett ki az ablakon. - Azután játszottunk a zongorán négykézre és megmutatta a babáit. Sohse láttál olyan babákat, Pelág! Egyet, a legszebbiket, a papa vitte neki. A papa... Ugy-e különös? Malvinkának és Ágnesnek soha se hoz semmit... De meg ne mondd a mamának...

- Nem, ne féljen, - intett az asszony. - De, hát a pántlika?

- Óh, várj Pelág... Hát igen... Az a copfjába volt fonva és kiesett belőle. Én... én... fölvettem... És nem adtam vissza. Nem tudom miért, Pelág... De jól esett. Ugy-e, ezért nem büntet meg az Isten? Ugy-e, azért én bejutok a mennyországba?

- Be, drágám, be, - suttogta az asszony s a fiú elhallgatott. Ismét megtörölte a homlokát, azután behunyta a szemét, a lábát kinyújtotta s kezét összekulcsolta a mellén.

- Így fogok feküdni, ha meghalok - gondolta. - Benne fogok feküdni a koporsóban, lenn, mélyen, a földben s a szalonkabátom lesz rajtam és zsebemben a kis kék pántlika... Ez szép lesz... Itt a világon pedig sütni fog a nap, a kertben újra kinyílnak a virágok, az öreg diófára ismét eljön a fekete rigó és Elekes Pistából nagy, erős ember lesz, bizonyosan képviselő és szép beszédek fog mondani az országházban. Meglehet, okos fiú... Én meg csak aludni fogok a kis kék pántlikámmal... Istenem, be szép lesz!...

És a könnyűi némán folydogáltak végig szép keskeny arcán.

Volt az idén tavasz?...

Egy januári éjszaka akkora hó esett, hogy a daruháti bakter éjfélután Istennek ajánlotta a falu lakóit és elment haza lefeküdni.

Ezen az éjszakán a kis Borbás Rozi levelet irt haza Daruhátra a nagynyjának.

Egy és két óra között lehetett, a beteg kisasszonya aludt s a tizenhárom esztendő Rozi szélesen rákönyökölt az asztalra és irt.

Irt és közben hallgatta, hogy rázza a szél az ablakok vasrolettáit és elképzelte maga előtt a nagynyját, aki most jóízűen alszik Daruháton a tyuktollas dunyhája alatt, míg künn a falu utcáján úgy esik a hó, mint Szibériában és reggelre olyan fehér lesz minden ház, hogy a templomot - az Isten bocsássa meg - alig lehet majd megkülönböztetni az Áron Mózes korcsmájától.

Az is meglehet, hogy a farkasok az éjjel egész a falu alá bejönnek, talán ordítani is fognak s az istállókban megreszketnek tőle a marhák és lovak és ha a részeges Pavlocsek kántor az éjjel elesik az utcán, bizonyos, hogy reggelre megfagyva találják.

S a kis Borbás Rozi hol gondolkodik, hol meg ir. Nagyon ritkán juthat hozzá az íráshoz, többnyire csak így éjszaka írhat, amikor a kisasszony alszik s most már van két hónapja, hogy nem irt a nagynyjának, mert ezalatt a két hónap alatt alig aludt egy éjszaka a kisasszony.

És a kis Rozi ismét hazagondol Daruhátra, ahol télen minden este hét órakor lefeküsznek az emberek és alusznak reggelig. Ilyenkor, mikor hideg van, ócska gubát, vagy a rossz báránny-béléses bundát teszik a takaró fölibe s a jó meleg bunda alatt olyan szépeket lehet álmodni a karácsonyi betlehemesekről, a nagyszakállu pásztorokról s a Guzi Pistáról, aki olyan erős hangon énekl:

Jójj Betlehenbe
Sietve menve...

hogy a másik utcába is elhallik.

S az írás csak nagyon lassan kezd menni. Rozi csak mártogatja, mártogatja a pennát a kisasszony ezüstös kalamárisába, de a betűk sehogysem akarnak papirosra kerülni. Egy félóra óta még csak ennyit irt le a leveléből:

„Kedves nagynyám!

Ugy lehet, hogy nemsokára haza megyek, mert a kisasszony meg fog halni. Ezt a szakácsnétől hallottam, a szakácsné a szobaleánytól s a szobaleány nem tudom kitől. De csakugyan így lesz, mert már olyan vékony a kisasszony, mint a bürök szára és még mindig nem lát. Ugy mondják, hogy már tizennégy hónapja nem lát, bizonyosan így lesz, mert már én is tizenkét hónapja vagyok itt mellette. Én már szeretnék haza menni...”

Óh, de hogy szeretne Rozi haza menni! Itt csirkepecsenyét ebédel, meg piros bort itatnak vele, csattos bársonycipőt is vesznek neki, ruhát szabatnak rá finom szövetből, a fejét is megmosatják a szakácsnéval, csak ép hogy nem engedik ki az utcára. Nem, soha, soha. Hisz azért hozták fel a falujából, hogy mindig a kisasszony mellett legyen, éjjel-nappal. S a kisasszony úgy szereti őt. De Rozi azért csak haza gondol, mindig haza.

Karácsonykor a betlehemesekre, husvétkor Virághnéra, a falábu harangozónéra, aki a szentelt ostyát süti, pünkösdkor a daruháti erdőre, ahova kijárnak cicázni és labdázni a leányok, meg gyöngyvirágot szedni.

És újra megmártja Rozi a pennáját s írja:

„Én már szeretnék haza menni. Itt azt sem tudom, mikor van tavasz. Igazis, mondja kedves nagyanyám, volt az idén tavasz? Tegnap a szobaleánytól is megkérdeztem s azt mondta, hogy megbolondultam s a vak kisasszonytól is megkérdeztem, de ő erre olyan szomorú lett, hogy többé, ha százesztendeig élnék is mellette, nem kérdezném meg, hogy: volt az idén tavasz?

- De kegyetlen vagy, de nagyon kegyetlen vagy, Rozi, - mondta egyre a kisasszony s úgy feküdt egy félóráig a párnáin, mint egy halott.

Nagyon sajnálom a kisasszonyt, pedig nagyon sokat szekál és olyan csunya szegény, hogyha véletlenül olyankor nézek rá, amikor eszem, hát nem tudom lenyelni a falatomat.

És, óh nagyanyám, ezért bizonyosan meg fog az Isten verni, de én már nagyon szeretném, ha meghalna a kisasszony. Itt én nem bírom ki. És már két hónap óta köhögök, a doktor már négyszer megvizsgálta a mellemet s mikor utoljára itt volt, hallottam, hogy a másik szobában azt mondta a nagyságos asszonynak:

- Haza kell engedni ezt a kis leányt.

- Lehetetlen, - mondta a nagyságos asszony - szegény leányom senkit sem tűr maga mellett s ezt a gyereket nagyon szereti.

- Csakhogy ez a gyerek - mondta a doktor - az ilyen életmód mellett meg fogja kapni a tüdőbajt.

Mi az: tüdőbaj, nagyanyám? Betegség? És meg lehet abba halni? Én nem bánom, nagyanyám, ha meg is halok, a másvilág úgy is nagyon szép ország, a tisztelendő ur is mindig azt mondja, meg maga is azt mondja, nagyanyám, meg az édes szülőimet is nagyon szeretném látni, de addig nem szeretnék meghalni, amíg ismét nem látok egy tavaszt.

Olyan gólyás, fecskés tavaszt, mikor a kiskertünkben kinyílik a jácint meg a tulipán s a tehének legelőre járnak, ahol láncvirágot esznek és este a szekéren, a sarju tetején fekvé lehet hazajönni a mezőről. Milyen szép ez! A Gyuri bátyám tilinkózik és az égről köszöntik az embert a csillagok: Adjon Isten, emberek!

Azután nem bánom, ha meghalok.

De még egyszer szeretnék áldozni husvétkor, szentelt ostyát enni és szeretném még egyszer felvenni a rózsaszínű kartonruhámat, meg a fehér moll kötőmet. Szeretném, ha lenne még szentelt gyertyám is, muskátlilevelet kötnék rá, meg gyöngyvirágot és atlaszpántlikából máslit.

És szeretnék még egyszer otthon kapálni a kis kertben és szeretnék sültszalonnát enni, meg pattogatott kukoricát. Itt nem szeretem ezeket az uras ételeket.

Azután nem bánom, ha meghalok.

És szeretném még egyszer látni magát, nagyanyám, Gyuri bácsit, Fazekast a baktert, Pavlocsek kántort, Máté Klárát és Domonkos Janit. Különösen: Domonkos Janit.”

A kis Rozinak most már a könnyei is rápotyogtak a levélre s ugyancsak iródeák legyen az, aki majd el tudja Daruháton olvasni. S a kis leány szive nagyon fájt. A fejét ráfektette a karjára és úgy sirt halkán, keservesen, amig álomba nem sirta magát.

És álmában azzal fejezte be a levelét:

„Oszt’ ha ir nagyanyám, el ne felejtse megírni, hogy: volt az idén tavasz? Mert itt senki sem akarja nekem megmondani...”

Smeraldina.

A tavasz berepült a templom ablakán. A violaszínű üvegeken apró aranyfoltok játszadoztak, finom hajtásokkal, rezgő ütemekkel. Édes illatu, fehér liliumok ragyogtatták gyöngyfényű szirmukat az oltárok csipkés asztalain és Smeraldina, a bohóc özvegye, úgy látta, mintha a kövér, viaszsárga testű kis angyalok kirepültek volna a képek keretei közül és ott táncoltak volna előtte és a feje fölött, az aranyorszínű levegőben.

Smeraldina még alig volt több negyven esztendősnél, de husz esztendeje özvegy s ez a husz esztendő nagyon elkoptatta. Minden ember megkopik idővel, az asszonyok előbb, mint a férfiak, elveszítik színüket, fényüket, csakhogy a megkopás vagy elkopás technikája között, különbség van. Egyik asszonyt, aki olyan volt, mint a legpompásabb, bársony szirmu rózsza, a napnak forrósága szivja ki, szilajsága koptatja el és a másikat semmi más, mint maga az idő. Az az idő, amely lenn lakik a pinceszoba nedves levegőjében, mely penészsé, petyhüdtté, lisztessé teszi az arcot, szögletessé a gömbölyü állat és pókhálóssá a szemnek tüzét, fényét.

Smeraldinát is az idő koptatta el. Az orra megnyult, álla megkurtult, szeme befelé mélyült és haja megrozsdásodott. Olyan vékony és kicsi volt, mint egy hosszabb fajta szitakötő. Egyenes, lapos, formátlan, valami azonban az angyalokból, a madarakból és a hosszú, smaragd-zöld szitakötőkből, mégis volt benne. Neki is volt szárnya. Szárnya, melylyel repült és fantáziája, amely röpitette. Közönséges, brutális emberi nyelven úgy hívják ezt a fantáziát: hogy hazugság s a szárnyát: hogy hiszteria. A hazugság és a hiszteria azonban, nagyon drága kincse az asszonymak. A láz is jótétemény a betegre, az ópium bódulata is kincset ér, sőt maga az örülség is olyan betegség, mely elfelejtet egy nagyobb betegséget. Azért igen gonosz ember az, tudatlan és léha, ki jellembeli fogyatkozásnak mondja az asszonyi hazugságot és gyógyítani akarja azt a hiszteriát, mely a kertész mesterségét tölti be a hazugság mellett.

Ellenkezőleg, a hazugságot, mely igen sok esetben az asszonyi élet legnagyobb gyönyörűsége, ápolni kell. Üldözni? Ugyan miért! Hát nem egy szép, nagy meséskönyv az asszonyi élet, melyben hol kicsinyítve, hol nagyítva, hol szépítve, hol eltorzítva kapják az életet? Hát nem mindent titkolva, rejtegetve, fátyolon keresztül és szűrve, szítálva kap az asszony?

Hát ezért. Ezért miért elvenni, csellel, nyíltan vagy durván, az asszony kezéből a meséskönyvet? Ott kell hagyni. Hadd hazudjon, mint a meséskönyv és hadd éljen úgy, ahogy a lelke megkívánja: mindig szépítve önmagát és önmaga körül az életet.

Egy hazug asszony nem hazug asszony. Poéta. Aki fest, nagyít, szépít. A hazug asszonyt, nem megvetés, tisztelet illeti. A hazug asszony, majd mind boldogtalan asszony. Boldog asszony csak ritkán hazudik olyan stílusban, mint a boldogtalan. Ő is hazudik, mint minden asszony, hol a belső, hol a külső életszükséglet hatása alatt, ezek azonban művészietlen, tökéletlen, ostoba, hétköznapi kis hazugságok. Melyeket inkább kellene üldözni, mint a stílusos, nivós, költői és komoly életszükségleti, szinte tragikusan mély és festői hazugságot.

Nagy dolgok és nagy szomorúságok ezek. És halálosan komolyak. Ép olyan komolyak, mint mikor az asszony gyerekkorában a tengerbe ejti a babáját és sir, könyörög, hogy állítsák meg a nyílt tengeren az oceánjáró hajót.

S az idő mulik, de az asszony nagyon sokáig ez a kis leány marad és körülötte: a lekicsinylő, elnéző, mosolygó, erős férfi. Vagy talán változik egyszer a világ, a természet, az asszony és a férfi? Az ujitók látják talán a nagy, fényes kaput, melyen bejön az erős asszony, ki egy játékszerért nem akarja megállítani az oceánjáró hajót és tragikus, költői hazugságok nélkül járja meg az élet útját? Ez is mese. Egyik, az asszonyi élet nagy meséskönyvéből. Elkapja a láz olykor a legjobb szemüt is és ő is ráadja magát a mesélésre. A tisztán látó, a meg nem

téveszthető. Aki tudja, hogy a madárból nem lesz oroszlán, a rákból struccmadár és a kigyóból Szent György vitéz. A természetet lehet ugyan hajlítani, tüzesíteni, akár a vasat, de a tulfeszítést nem bírja. Eltörik. És a valóság az, hogy az élet keresztül-kasul szőtt prózája soha sem fogja az asszonyt megtanítani: a prózára és a világon soha sem lesz asszony, csak: gyerekek és férfiak.

* * *

A tavasz berepült a templom ablakán... És Smeraldina, a bohóc özvegye, táncolni látta maga előtt a kövér, viaszsárga testű kis angyalokat. Csak délután három óra volt, a kopaszfejű barát most nyitotta ki a templomot és Smeraldina egyesegyedül ült a szép, komoly, hűvös és misztikus padok között. Nagyon szeretett templomba járni, noha nem volt vallásos. Imádkozni nem szokott, csak ilyenformán, elseje körül és minden inséges időben: Uram, tégy csodát! Neked az semmi. Sugalld valamelyik kundschaftomnak, kik mindannyian módos asszonyok, hogy vegyen magának egy új pongyolának valót és hívasson el engemet varrni...

Egyéb kéréssel nem igen alkalmatlankodott az Urnak. Unta a hosszas imádságokat, inkább más formában társalgott az Urral. Ilyenformán...

Smeraldina: Emlékezel még reám, Uram, mikor kis leány voltam, Erdélyben laktam és nagyon szerettelek téged?

Az Ur: Emlékezem, Smeraldina. Akkor még Kiss Ágnesnek hívtak, az apád kovács volt és lenn laktatok a Szamos mellett.

Smeraldina: Emlékezel, Uram, mikor még feljártam hozzád a hegyre, a régi öreg Jakab templomba és amíg mentem fel a fodormentás uton, melyen sok-sok kék irisz nyilott, így szóltam hozzád: Szeretnék Uram nálad lakni, a te csillagszőnyeges palotádban, mert az apám nagyon részeges, nem lakom jól mindennap s az anyám mindig sir.

Az Ur: Emlékszem, Smeraldina. Kis sovány, mezitlábos, sápadt leány voltál és karácsony előtt mindennap így szóltál hozzám: Mondd meg Uram a te szent fiadnak, el ne feledkezzék rólam. Küldjön egy pár meleg cipőt, meg egy nagy keszkenőt.

Smeraldina: Arra is emlékszel, Uram, mikor már varrni jártam az öreg Klára kisasszonyhoz és a bársonydarabokat mindig elloptam!?

Az Ur: Arra is. Hiába intettelek: ne lopj, mert a másvilágon levágtatom érte a kezedet, te így válaszoltál: Csak bársonyt lopok, Uram! Egyebet nem. De a bársonyt muszáj ellopnom. Olyan meleg, puha, fényes, hogy a látására is megreszketek.

Smeraldina: Arra is emlékszel, Uram, hányszor eltiltottál a hazugságtól?

Az Ur: Bizony, Smeraldina. Nagyon sokat hazudtál.

Smeraldina: De nem ártottam vele senkinek. Olyanokat hazudtam, hogy két angyal értem jött a földre és felvittek hozzád, Uram. Ahol terített asztal várt és király, meg hercegkisasszonyok társaságában ültem. Hogy a Szüzanya megfogta a kezemet, az asztalfőre ültetett és így szólt: Te a földön nagyon szegény vagy, Kiss Ágnes, a többiek meg nagyon gazdagok, hát úgy illik, hogy itt te legyél az első. És ettem aranytáliból fűgét, gyémántcsészéből mézet, ami nem is volt hazugság, Uram, mert magam is elhittem. És az ember csak nem hazudik saját magának?

És Smeraldina így társalgott az Urral, hosszú éveken keresztül. Mialatt sok-sok tavasz repült be és repült ki a templom ablakán. És Smeraldina meghatott szívvel ült a komoly és hűvös padok között. Fekete ruhája - csak a második, husz esztendei özvegysége alatt - már nem is fekete hanem zöld, divatját multan, lanyhán, pecséttel telten függött apró csontjain; kalapján a tollak, mint a vedlett madár és egész ebédje, melyet nem régen költött el, egy tizenkét krajcáros halles. De szemében a husz esztendő előtti tavasznak minden varázsos emléke... A

tizenöt esztendőös leány szerelmes szökése a vándor komédiás trupp bohócával: Pierottal. A nyomorusággal és szerelemmel vegyes öt esztendő... A komédiás élet... Az egyetlen kis fia halva feküdt és neki akkor kellett először kiöltözködni Smeraldina kosztümjébe. Az évek pedig multak, multak, egyik tavasz jött a másik után, azután az ősz, a sok és hosszú ősz és újra visszakerült a varrotűje mellé. De az ember nem változik, csak az idő mulik el. Különösen az asszony nem változik. A teste megkopik, előregszik, de a lelke a régi marad. A gyerek lelke. A jó vagy a rossz gyereké. Csak egy tizenkét krajcáros hallevest ebédel, de a fejét azon töri, hogyan diszítse fel a kalapját, milyen színű szalaggal kösse meg szobájában az ablakfüggönyét...

Smeraldina két levelet húzott ki zsebéből és még egyszer, már ép tizedszer, elolvasta. Két munkahívó levél volt. Smeraldina olvasta, olvasta, de csak nem tudott határozatra jönni. Két helyre hívták sürgősen. Egyszerre, egy időre mind a két helyre. Makainé, egy özvegy táblabiróné hívta és Takácsné. Az előbbi két forint napi díjat fizetett, ez csak három koronát. És Smeraldinának nagy, komoly szüksége volt a pénzre. Rossz sásonja volt és két havi házbér hátralékja. Ha egymás után, egy heti időköz után kapja a két levelet, gyönyörűen meg van mentve, ki van javítva a rossz sáson, de a szerencse nem szokott magányosan járni. Valamilyen kellemetlenség mindig jár a nyomában. És Smeraldina ide jött a templomba, tanácsot kérni az Urtól, mivel ő olyan bizalmasan szokott diskurálni, mint senki mással a világon. Most is elmondta neki:

- Mit tegyek Uram! Melyikhez menjek? A két forintoshoz vagy a három koronához? A pénzre nagy szükségem van, de a lelkem Takácsnéhoz húz.

Mire az Ur így szólt:

- Nem látom eléggé tisztán a helyzetet. Mutasd meg őszintén a szivedet, Smeraldina, mert itt valami homályos ok lesz, a dilemmád miatt.

És Smeraldina letérdelt a pad lépcsőjén, fejét ráhajtotta a karjára, szemét lehunyta és megmutatta az Urnak az ő szivét.

Gondolatban már ott dolgozott mind a két helyen. A táblabirónénál, a szép, nagy, világos, makulátlanul tiszta Albrecht-uti ebédlőben és Takácsnénál, a Ferencvárosban, egy sötét és szurtos fürdőszobában. Itt egész nap égett a villany, odaát erős déli nap sütött be a virágos, ragyogó ablaktáblákon és egy tiszta kis szobaleány finoman, jól, pontosan szolgálta ki négyszer egy nap az asztal körül.

A Ferencvárosban elkésve, piszkosan és rosszul látták el. Smeraldina egész Pesten az Albrecht-uton kapta a legjobb kávé, amit szegény, majdnem olyan nagyon szeretett, mint az ő halott Pierottját, vagy akár magát a jó istent. Az ő életének fluiduma már majdnem egyedül csak a kávé volt és csodálatos - mégis habozott. Olyan nagyon habozott, hogy a feje bele fájt, a füle már zugott, a szeme káprázott és görcsösen kapaszkodott belé az Urba, hogy segítsen rajta.

És az Ur sürgette.

- Lássuk csak tovább, Smeraldina!

Az Albrecht-uton egész nap nem zavarta senki sem. A táblabiróné, szép, komoly, erélyes, tiszta homloku öreg asszony, reggel kiadta a munkát és csak délután nézett be hozzá pár percre. Nem akarta zavarni, izlésében befolyásolni és szorgalmában oly erősen megbizott, hogy sértésnek találta volna gyakrabban utána nézni, hogy és mennyit dolgozik.

És Smeraldina ezt tudta. Büszke volt reá, hálás is a bizalomért, mégis olyan rosszul érezte magát, valahányszor ebben az öt komolyan megbecsülő, kétségbeejtően pontos, halk szavu

házban dolgozott, mintha a halála napját várta volna. Itt soha senki se kérdezte tőle: hogy él, hol lakik, hova jár, mi van az élete mögött, mi a reménye, mi a fájdalma, hol született és mikor? A másik helyen egész nap a nyakán ült mind a két kisasszony és zsirpecséses slafrokjában, fésületlen fejjel, az anyjuk. Ezek egész nap kérdezték, faggatták, hallgatták, de emellett egész nap verklizték a fülébe: Siessen, drága Smeraldina, siessen!

És mégis, a világon sehol sem érezte magát olyan jól, mint ezen a helyen. Tudta, hogy itt tudlagoztatják, meg is csalták, le is huztak a napszámjából, de itt kedvére és szabadjára engedhette a fantáziáját, senki sem állította meg és senki sem mondta neki gunyos csodálkozással, mikor a születése titkáról mesélt: Ugyan, ugyan, Smeraldina! No lám, hát a maga apja, a kovács, tulajdonképen egy lengyel gróf volt...

Az Albrecht-uti házban, a szigorú és tiszta homloku özvegy, az első alkalommal elhallgattatta. Komoly megrovással nézett végig rajta s a szó mindörökre a torkán akadt itt Smeraldinának.

Takácséknál másként volt. Ott beszélhetett, ahogy jól esett neki. A kisasszonyok, egyik színinövendék, a másik festőiskolába járt, csillogó szemmel hallgatták, mindent komolyan elhittek és a piszkos, gyertyapecsés asztalra könyökölve, a bontó penecilussal a fogukat piszkálva hallgatták, hogy rabolta el egyszer egy francia ulánustiszt Smeraldinát, hogy ültette fel egy négylovas szánra és hogy vitte el egy vadászkastélyba, honnét csak egy hét múlva, egy éjszaka tudott megszökni és rettentő kalandos ut után, az urához visszamenni.

Ez a szökés maga, a több napi barangolás az erdőben, találkozás egy medvével, egy boszorkánynyal és egy vadászszal, aki álruhás herceg volt és ő vitte ki az erdőből olyanformán, hogy maga mellé ültette a nyeregbe, a fantáziának olyan nagy mennyiségét, színét és illatát követelte meg, mint maga egy Verne-féle regény.

Azt a kis balesetet, hogy a regényesebbnél-regényesebb történetek között úgy foszlott szét lassankint a Smeraldina női becsülete a hallgatói előtt, mint a köd, ahogy szétfoszlik, ha kisüt a nap, ő maga észre sem vette. Ha azonban arra tett volna esküt, amire bátran tehetett volna, hogy az ő egyetlen és törvényes Pierottján kívül más férfit nem ismert, egyetlen egy hallgatója sem hitte volna el. Legfeljebb, az Albrecht-uti táblabiróné.

A ferencvárosi két leány ellenben, nagyon furcsán gondolkodott felőle. Egy második Messalinának hitték és úgy bántak vele, mint egy rossz, kis csavargó kutyával, aki csak akkor megy haza, ha megéhezik. De a hazugságait nagyon szívesen hallgatták, sőt kevés kivétellel, hitelesítették is. És Smeraldina, életének legboldogabb perceit, e házban töltötte el.

*

A templom kőkockáin lépések koppantak meg. Már jöttek a délutáni vecsernyére és Smeraldina fölemelte a fejét. A leveleket visszatette zsebébe, az Urtól zavartan és minden bucsuzás nélkül hirtelen elfordult, felállt és kiment a templomból. Nem határozott a levelekre nézve semmit, de azért már tudta, hova fog menni.

Nagy Jánosné.

Már három nap óta tárgyal Hadady az ügyvédjével s a harmadik nap, az aktívák és passzívák labirintusában összenyomorított ember, ingerülten ütött az asztalra.

- Ezt a boszorkány-kotyvasztást hagyja már abba! A csillagoknál is fényesebben kimutatta, hogy abból a kerek millióból, amit alig tíz esztendő előtt hagyott rám az apám, ma alig huszezer forintot nevezhetek belőle a magaménak. A többit hagyjuk. Egyrészt: nem érdekel, másrésztől meg fáraszt s azután van egy utálatos szokásom; ha nagyon merően fixirozok egy pontot, vagy ha nagyon komolyan gondolkodom, mindjárt fejszaggatást és szédülést kapok. Tehát: huszezer. Van még valami mondani valója?

Az ősz szakálu ügyvéd elmosolyodott. Szinte atyailag, szomoruan.

- Amiről hétfőn délután tettem említést.

- Mi is volt az?

- Hogy megnézi a Puskás-féle tejjgazdaságot.

Hadady fájdalmasan nyomogatta ujjával a halántékát, mint valami kis fáradt diák, aki szeretne felelni, de nem tud.

- Ha okvetlenül szükségesnek találja, - mondta kedvetlenül.

- Szükségesnek, - felelte szárazon az ügyvéd s pedánsul kezdte összerakosgatni az előtte fekvő akta-csomókat. - Önnek minden vagyona huszezer forint s a nagyságos asszony ruhaszámlája még az utolsó, a tegnap lezárt esztendőben is kétezer forintra rugott. Pedig ez az esztendő már az összehuzódások, az előbbi fényes esztendőknek csak egy nagyon halvány staffage-a volt. S mit gondol ön, a jövő esztendőben meg fog elégedni két-háromszáz forintos toilette-budgetvel?

Hadady lehajtotta a fejét s nem szólt semmit. Látszott az arcán, hogy ez a kérdés rosszul esik neki.

- Lássá, - folytatta az ügyvéd enyhébb hangon, - amiatt a toilette-számlák miatt kell megnéznie a Puskás-féle tejjgazdaságot.

- Azt hiszi, - kérdezte Hadady komoran, - hogy egy olyan tejjgazdaság segítene rajtam?

- Azt. A Pintyőke-erdő még a kezünkben van, és nem engedjük ki. Megvesszük. Kitünő legelő, valóságos alpesi talaj; ott van a kis erdészlak az önök lakhelyéül és tízezer forint befektetés elég lesz.

Hadady kételkedve rázta a fejét.

- Azt hiszi?

- Azt hiszem, - mondta az ügyvéd nyugodtan s hátratett kézzel végigment a szobán. - Ha a saját szorgalmával és munkájával kamatoztatja ezt a befektetést.

Hadady elvörösödött és zavartan rágta a bajuszát. Az ügyvéd tovább járkált a szobában s Hadady úgy érezte magát, mint egy vásott kölyök, kinek feladták az alternatívát: megjavulsz vagy nem javulsz? Félszegen ült helyén s az ablakon keresztül a szomszéd ház tetejét nézegette. Azután hirtelen felállt, elővette a kalapját s kezet fogott az ügyvéddel.

- Ön is kijön? - kérdezte.

- Ki.

- Jól van. Reggel kilenckor kocsival érte jövök.

- A kocsi belekerül tíz forintba, - mosolygott az ügyvéd; - vonaton két forinttal megjárjuk ketten.

Hadady újra elvörösödött.

- Akkor a pályaudvaron találkozunk, - mondta boszusan.

- Helyes!

Másnap reggel beszálltak egy elsőosztályu kocsiba, az ablakot leengedték és szivarra gyújtottak. Friss tavaszi levegő csapott arcukba s a gyöngye száru vetések közül pacsirta repült fel előttük.

Az ügyvéd lopva Hadadyt nézegette. Frissen beretválva, elegáns, szürke kockás öltönyében gyönyörű szál ember volt Hadady Boldizsár. Már a negyven körül járt, s bár kissé hizásnak indult, de ruganyos volt azért minden izma.

Az ügyvéd, aki majdnem harminc esztendő óta vezette a Hadady-család ügyeit s Boldizsárt kis fiu korától ismerte, okos, szuró szemén keresztül gyöngéd részvétellel nézegette a szép, elegáns, életerős fiatal férfit, kinek szép kék szeme olyan naiv jósággal nézegetett a világba, mint egy fiatal leány szeme.

- Látni fog itt egy szomoruan érdekes emberpárt, - szólt az ügyvéd.

- Ugyan! - mosolygott Hadady. - Kit?

Az ügyvéd lerázta szivarjáról a hamut s csöndesen kérdezte:

- Emlékszik még Éder Gusztira?

- Hogyne! - mondta Hadady meglepetten. - Mintha most is látnám az öreg Éder Benjámint, akit az egész megye „meztelen száju Benjáminnak” hívott a beretvált bajusza miatt. Hja, - mondta Hadady keserűen, - azoknak is befellegzett!

- Alaposan, - intett az ügyvéd. - Guszti három esztendő óta kocsis a Puskás-telepen.

Hadady elsápadt.

- Lehetetlen!

- Sajnos, - sóhajtott az ügyvéd, - határozottan állithatom, mert magam protegáltam be mostani helyére. Egyébre nem lehet használni, annyira elzüllött. Mikor három esztendő előtt talpig lerongyolva hazajött Amerikából, egy köruti ház építéséhez talicskán téglát hordott fel az emeletre s mikor nevéen szólítottam, dühösen mellbe lökött és ott hagyott. Azután szemmel kísértem s valami betegsége közben sikerült hozzá közelednem. Mikor felgyógyult, akkor szereztem neki a kocsis-állást.

Hadady kihajította a szivarját s megrendülve, sápadtan hallgatott.

- Mint huszonöt éves fiatal ember - folytatta az ügyvéd, - két és fél millió vagyont kapott kezéhez. Józan életű, szorgalmas, minden tekintetben korrekt, melegszívű fiatal ember volt és szép ember. Se nem ivott, se nem kártyázott, nem futtatott, nem voltak szeretői, semmiféle költséges passziói, és ma, ötven esztendő korában, istállóban alszik, sáros lovakat és piszkos tejeskocsikat pucol, hajnali két órakor kel és szállítja azokba az előkelő uri házakba a tejet, ahol huszonöt esztendő előtt a legnagyobb megtiszteltetésnek vették, ha a milliomos Éder Guszti látogatást tett náluk. Ma? Nagy Jánosnak hivatja magát és egyetlen öröme, ha este nyolc órakor már lefekhet és alszik. Kalapját jól a szemére huzva jár, de anélkül se ismerné meg senki. Megöszült, eltépődött, rongygyá lett, mint egy hajdan kétszáz forintos báli frakk.

- Egy asszony miatt, - mondta Hadady leverten.

Az ügyvéd szánakozva intett:

- És milyen asszony miatt! Ötször szökött el, mind az ötször más valakivel és mind az ötször visszavette az ura.

Hadady indulatosan ütött a széke karjára.

- Hogy lehet egy férfi ilyen ökör?

Az ügyvéd vállat vont.

- Szerette! Láttam valamikor azt az asszonyt s legalább elmondhatom: hogy láttam a bűnt. Csak a szeme volt szép, meg a szája mosolygása, de én bizony Isten nem csodálkozom Éder Gusztin, hogy ötször bocsátott meg neki és ötször kezdte vele elülről azt a tragikus szerelmi-nászt, ami kifosztotta mindenéből.

- Azt mondják, - szölt Hadady utálattal - hogy az a nő végigszerette Európát.

- Végig, - mosolygott az ügyvéd. - Különös passziói voltak a szerelemben. Egy férfit csak egyszer ölelt meg s azután eltűnt. Csak egy szál csodálatos virágot hagyott maga után s voltak, akik egész vagyont költöttek el az utána való nyomozásban s egy fiatal, német báró öngyilkos lett érte, egy híres olasz színész pedig megőrült utána.

- Hallatlan! - mondta Hadady dühösen. - Ha még élne, én négy felé vágatnám azt a némbert. Mi történt vele?

- Itt mosogatja a tejes-üvegeket hetenkint három forint bérért, ahol az ura kocsiskodik.

- Lehetetlen! - kiáltotta Hadady.

- Pedig úgy van. Amióta teljesen tönkretette az urát, tiz esztendő óta olyan hűséges társa a nyomoruságban, amilyen egy született kocsis felesége aligha lenne. Még csak negyvenhárom esztendő és tiz esztendő előtt, a vagyoni roncsuk elvesztése után is előtte állt még a férfiak szíve és erszénye, de az ördög tudja, hogy gondolkoznak az asszonyok, csakhogy valami erkölcsi kötelességfélét érezhetett e tönkretett ember iránt és szolidaritást vállalt vele a nyomoruságban. Most főz, mos az urára, rendben tartja a ruháját, ellesi a gondolatát, alázatos, hűséges, mint a kutya, pedig az ember ép olyan közömbös, szeretet nélküli nyugalommal bánik most már vele, mint a lovaival. Naponta alig látják egymást pár óráig, este a paraszt fáradságával térnek nyugalomra és alusznak mélyen, ostobán, míg a természet bölcs jótékonyága virraszt fölöttük.

- És nem tudja senki, kicsodák? - kérdezte Hadady, könyökére támasztva fejét és szomorúan kísérte tekintetével a vetések fölött repülő madarakat.

- Nem. Ön az első ember, akinek elmondtam. Az ilyen tragédia joggal követelheti a hallgatás tiszteletét.

A vonat megállt s a két férfi egy hosszú jegenyefa-soron ment keresztül. Jobbra egy kastély-szerű házhoz vezetett az ut s odább volt az iroda, a vaj, sajt-csomagolási helyiség, majd a gépházak, távolabb az istállók s mindenféle zaj töltötte be a levegőt. Egy óriási üst előtt nagy teknőkben nők üvegeket mostak, odább a kútnál öblítették s a két férfi ott ment el mellettük.

Az ügyvéd figyelmesen nézegette a nőket s megállt egy szürke kartonruhás, bekötött fejű asszony háta mögött, aki szaporán szedegette ki a hideg vízből az üvegeket s nagy vessző-kosarakba rakta.

- Jó napot, Nagy Jánosné! - köszöntötte az ügyvéd.

Az asszony hátrafordult s Hadady alig leplezhető kíváncsisággal nézett arcába.

- Jó napot kívánok - mondta csöndesen az asszony és mosolygott. A durva élet, a tiz esztendei nélkülözés a parasztasszony nehéz munkája, mindez rajta volt az arcán, csak a mosolyával nem birt semmi katasztrófa. Ez sem a régi volt már, de még most is volt valami sajátságos báj benne. Valami nagyon szelid és nagyon gonosz két vonásból volt ez szőve s az egyik könnyörgést, a másik diadalt fejezett ki.

- Hogy vannak? - kérdezte az ügyvéd barátságosan. - Az ura nincs itthon?

- Csak délfelé jön vissza, - felelte az asszony nyugodtan, de amíg beszélt, a sajátságos mosoly nem hagyta el az ajkát.

- Akkor még találkozunk, - mondta az ügyvéd és megemelte kalapját, amit Hadady is önkéntelenül megtett.

- Nem árulja el semmiféle szokásával ez az asszony a származását, a régi mivoltát? - kérdezte Hadady, amint tovább mentek.

- Nem maradt meg belőle semmi a régiből, - mosolygott az ügyvéd, - csak az, ami a Jókai „Fekete gyémántjaiban” Evelinben is megmaradt: hogy minden nap tiszta inget vesz magára. Tavaly télen tüdőgyulladásban feküdt s a negyven fokos lázával is felkelt mindennap és kimosta az ingét.

Azután az irodának tartottak, hogy fölkeressék a tulajdonost s az ügyvéd, amint lehajtott fejjel ment, lopva ránézett Hadadyra.

Igy mult el az ifjuság...

A Tisza mellett, valamelyik kis falusi állomáson, megállt a vicinális s a két percnyi megállásból egy teljes óra lett. A pesti gyorsvonat megkészt, ezt kellett bevárnia.

Mindössze hat utas ült a vicinálison. Egy beregszászi metsző és egy kövér kofa a harmadosztályban, két nő a másodikban s az első osztály utasai egy szép, fekete haju, villogó szemű, nyerselyem köpönyeges fiatal asszony s egy nálánál is szebb leány, kiszálltak az állomáson.

A két szép jövevényre nagy, jókedvű, kacagó társaság várakozott. Rövidszoknyás, bizarr kalapos, izmos gentry-kisasszonyok, ifjuság, egészség, jókedv ragyogott a szemükből s a mágnás és parlagi gavallér fantasztikus keverékű öltözetében barnára égett arcu, agártestű, de acél-izmu fiatal emberek.

A kis állomás kerítésén tul egész kocsisor állt, könnyü homokfutó-kocsik, vékonylábu, türelmetlen, remegő orru, pompás lovakkal, kiket a lovászyerekek alig tudtak egy helyben tartani.

Ahány ember volt a kis falusi állomáson, mind ezt az uri, jókedvű, szép társaságot nézte. A hat-nyolc leány és asszony, egyik szebb volt, mint a másik, valamennyi fiatal, egészséges, gazdag és boldog.

Az állomásfőnök, egy kis alacsony, sárga chinai bőru ember, alázatos szolgálatkészséggel állt a perronon, s egy másik kis vasuti hivatalnok, egy nagyon fiatal és nagyon pattanásos arcu fiu, az ablakba könyökölve, elmélyedve rágta a körmeit s éhesen nézte a reá nézve elérhetetlen szép uri leányokat.

A vasuti munkások is abbahagyták a dolgot, s szájátva bámulták a kacagó társaságot, a lovakat, kocsikat, a cselédséget.

Azután a társaság elhelyezkedett a kocsikban, mindenikbe két dáma ült egy gavallérral s a másik percben csak egy nagy, szürke porfellel maradt utánuk.

A főnök bement a hivatalba, a pattanásos arcu fiu leült a távirógép mellé s a munkások tovább dolgoztak.

Eső előtti, borult, hüvöses nyári délután volt, a levegő mozdulatlan s már inkább a lopva közeledő ősznek, mint a nyárnak illata érzett. Az akácfák leveleinek nagyobb része már sárga volt, a rosszul ápolt kis virágos kertben már nyitak az őszirózsák, - nyár-asszonynak első ősz hajszálai.

Jobbra az állomástól nagy nádas húzódott befelé a mezőkön, a kecses és titokzatos nádszálak, melyek minden legkisebb szellőremegésre megmozdultak, mint valami ideges, karcsu, asszonyi test, most némán, egyenesen, mozdulatlan unalommal álltak. Olykor, mint valami titokzatos parancsra, a békák rákezdtek a maguk nótájára, egyszerre megint elhallgattak s ilyenkor a nagy pusztai csöndben, a szomszéd tanyák kakasai kukorékoltak.

Bánatos csönd és unalom ült mindenfelé. A régen learatott mezők fölött nehézkes repüléssel egy-egy kanalas-gém szállt el, majd a mocsárból egy-egy gólya jött ki és végigsétált világmegvető nyugalommal a szomorú mezőkön.

A várakozó vicinálison, a második osztály utasai, a két nő, az ablak mellett ült. Egyik egy tanyai birtokosnak felesége, másik egy vidéki tanitónő volt. Sovány, nagyon tiszta, nagyon pedáns, nagyon egyszerű vén kisasszony.

Negyven éves lehetett, sárgásan szürkés haja már őszült s hogy szép volt-e valaha, nem lehetett tudni. Most fakó volt. Nem csunya, több: fakó. A homoknak és unalomnak fakósága.

A természetnek, ennek a kegyetlen kényurnak egyik asszony rabszolgája. Olyan félredobott, elfelejtett, nem is annyira megkínzott, mint észre nem vett porszem. Nem tapostak rajta, nem dobták félre, csak nem vették észre.

Pedig olyan két szeme volt, mint a hajdani indus királyleányoknak. Borongósan kék, mint a hervadó kék lóbusz, tiszta és titokzatosan mély, mint a szent vizek örvénye. De nem látta meg rajta senki, mert nem kereste rajta senki.

Az utitársa, az anyaságtól és időtől s nem a jóléttől és nyugalomtól meghízott tanyai asszony, az uti elemőzsiájából evett. Valami hideg hust vagdosott a késével s maga sem tudta miért, csak evett, míg a tekintete messze révedezett, mintha most is az előbb eltűnt boldog társaságot jelző porfelleget nézné.

Nehéz munkától és többszörös anyaságtól elnyűtt, kifacsart, petyhüdt asszony volt, fiatalabb, mint a tanítónő, de öregebbnek látszott.

Még alig egy óra óta utaztak együtt, de az asszony mindjárt elmondta, hogy Csongrádra utazik, hol a tizenégy esztendő gimnázista fia tüdőgyulladásban megbetegedett s otthon a kis leányának most jön a foga.

Most, vagy egy negyedóra óta, hallgatott. Mikor a vig társaság kocsija eltűnt, kibontotta az elemőzsiáját, de ismét összepakolta mindjárt.

És mindketten nézték a learatott mezőt, melyen a nagy unalom úgy ült, mint egy szétterített szárnyu, nagy, beteg, szürke madár.

A nagy unalom is nagy fájdalom, de csak azok érzik, kiknek lelkében a fájdalomtól és közönytől már nem fér el semmi.

Az asszony, valamikor szép, fényes szürke szemét megtörülve a könytől, szomoruan sóhajtott.

- Mennyi boldog ember van a világon! Én mosolyogni is elfelejtettem. Tizenhat esztendő koromban mentem férjhez, s azóta egyik bajból ki, a másikba be. Nyolc gyerekem volt, hármát eltemettem, öt él, az uram már kétszer volt halálos beteg, egyszer a halotti szentséget is feladták neki, egyszer meg teljes esztendeig feküdt. Magam voltam a külső és belső gazdaságban és apró gyerekek. Hol az egyik beteg, hol a másik, ennek a torka, másinak a szeme, azt a hideg leli, ezt a ló rugta meg, semmi öröm, semmi multság, semmi szórakozás. Él az ember, mint az állat. Hordatunk egy ujságot, azt is csak vasárnap érek rá átfutni. Mi van a világban, mi történik, hogy élnek a többi millió asszonyok? semmiről se tudok. Pedig egyszer én is voltam kíváncsi. Vagy hat esztendő előtt, a tanyánk melletti faluba, hazajött a földesur a fiatal feleségével. Soha se láttam olyan szép asszonyt. Milyen ruhái voltak! Minden reggel ott lovagolt el a tanyánk előtt. S egy pénteki napon, úgy emlékszem, mintha ma lett volna, a kis kondásunk fut, mint a kilőtt nyíl, hogy a méltóságos asszony halva fekszik a sövényeskut mellett... Agyonlőtte magát. Láttam a kezében a kis, drága revolvert, a mákszem kis fehér keze tele gyűrűkkel, a sarkig érő fekete haja lebomlott, ahogy a hintóba emelték, s a gyönyörű kis szája úgy össze volt szorítva, ahogy csak az asszonyok tudják összeszorítani, ha nem akarnak beszélni... Hogy mi volt egy olyan szép nagyuri asszonynak a szívében, a fejében, azt én is szerettem volna tudni. Sokáig törtem rajta a fejemet. Azután ezt is elfelejtettem és semmire se voltam többé kíváncsi. Négy esztendőben egyszer csináltatok egy ruhát, ha nem szülnék gyerekeket, azt se tudnám, hogy asszony vagyok. Már nincs is asszonyi formám. Senki se hinné el, hogy az Orsolya-szüzeknél nevelődtem, gyönyörű kézimunkákat tudtam, zongoráztam és a hajam olyan szőke volt, mikor férjhez mentem, mint az arany, s az arcom olyan fehér, mint a tej. Vége!... Elmúlt!...

Elhallgatott, s újra megtörölte a szemét, de nem volt benne köny. Elégett, elszivárgott a sok beteg gyerek bölcsője mellett, az asszonyi élet nyomorúságainak titkai között.

A ködös ég egy árnyalattal szürkébbre vált, a nádist zöldeskék pára fogta át, mint egy nagy, puha kigyó, amely meg akarja fojtani. A sárgabőrű állomásfőnök kijött a hivatalból s leült egy lócára. Valami piszkosszőrű vén kutya sompolygott hozzá, sovány, életunott, beteg állat s lefeküdt az ember lába elé.

Most a vén kisasszony szólalt meg. Kellemes, kissé tompa hangon, nem volt semmi bánat a hangjában, csak a szép, lótuškék szemében.

- De az emlékek nem mulnak el. Bizonyosan szerelemből ment férjhez és boldog is volt.

- Szerelemből! - mosolygott keserűen az asszony. - Hisz az mindegy! A bajok jönnek s a szerelem eltűnik.

- De mégis szerették, - felelte nyugodt melancholiával a másik nő.

- Már alig emlékszem reá! - sóhajtott az asszony. - Csak az ifjúságomra emlékszem, ami öröm nélkül mult el.

- Mégis van az ifjúságának egy emléke, az: hogy szerették.

- Igaz, - mondta az asszony vállat vonva, - de hisz ennyi emléke minden nőnek van.

A vén kisasszony nem felelt. A száját összeszorította, keményen, fájdalmasan, siri némasággal, úgy, mint az a másik hallgató asszony, akit halva találtak...

Az állomásfőnök megnézte az óráját, megigazította karján a jelvényét és felállt. Ebben a percben jelezték a gyorsvonal jöttét s a vicinális masinisztája sietve ment a gépjére s szalutált a főnök előtt.

- Jó éjszakát, főnök ur!

És ez szerelem volt...

A parton két férfi nézett a karcsu, fehér Kleopátra után, mely kecsesen, mint egy hosszú, hegyes szárnyu madár, uszott tova. A levegő csöndes, enyhe volt s a tenger, melyet a letünt nap helyén rózsaszínü fellegek festettek meg, olyan volt, mint egy kert, melyben csupa almavirágok nyílnak.

A két férfi megindult a tenger partján, a babér és olajfák alatt. Az egyik Halápy volt, egy nagyon rossz piktor és egy nagyon szép fiu. A képeit azonban ez utóbbi tulajdonsága nélkül is megvették volna. Csupa mézédés, soha nem látott szép cserkesz, olasz és mindenféle nemzetiségű női arcokat festett, de a világért sem üzleti spekulációkból, hanem csak azért, mert ő így látott mindent az életben.

Vagyonos, jómodoru fiu volt, mindig uri társaságban mozgott, mindig udvarolt, anélkül, hogy valaha szerelmes lett volna, habár a szentimentalizmusnak egy bizonyos quantuma megvolt benne. Olyan massa férfi volt, akit nem terméskőből faragott az Uristen, csak bizonyos pépekből formált, amelyek keménység dolgában olykor veszedelmesen hasonlítanak a terméskőhöz.

A másik, Truzsánszky, másforma legény volt. Izmos, rut, lesült arcu, tarkahaju, mint egy angol matróz és nyílt, nyers, bátor tekintetü, mint egy bandita.

Foglalkozására nézve a bölcs szélhámosok közé tartozott, akikről senki sem tudja, miből élnek, de amíg jól élnek, mindenki büszkén vallja magát barátjuknak s ha zátonyra kerülnek, mindenki azt mondja róluk: „Hja, én ezt tudtam!...”

A két férfi elgondolkodva ment előre. A hajó már messze repült előlük s mint egy rózsaszínü, óriási bokréta, himbálózott a vizen. A két férfi tekintete követte.

- Tudod, mi volna a legjobb megoldás? - kérdezte Halápy mosolyogva s megállt.

- Ha elsülyedne a Kleopátra.

Truzsánszky vállat vont.

- A megoldás így sem fog késni. Csak ép az lesz a baj, hogy köznapibb lesz a legköznapibb deus ex machinációnál.

- Kár értük! - sóhajtotta Halápy könnyedén.

- Kár! - intett Truzsánszky. - Egy hét előtt, itt, ahol most sétálunk, esküdött meg az asszony, hogy szakít Szalácscsal.

- Te beszélted rá? - kérdezte a másik.

- Én. Azaz, megmagyaráztam neki, hogy tartozik saját magának azzal az elégtétellel, hogy ő hagyja el Szalácsot, mielőtt ez hagyná el őt.

- Merész propozíció!

- Tudod, hogy régi barátja vagyok Máriának is, Szalácsnak is, - intett Truzsánszky.

- De inkább az asszonynak. És mindig az asszonynak. És akár neki, akár a többinek. S pláne Mária! Képzeld el ezt az asszonyt elhagyva, kigunyolva! Nem abszurdum ez? Egy ilyen asszony! Csupa sziv, intelligencia, nemes önzetlenség, valóságos quintesszenciája az asszony fogalmának. Az emberben fölforr a vér, ha rágondol, hogy tiz esztendei hűség és a legideálisabb szerelem után, most egyszerre szemébe vágja neki, aki mindene volt: „meguntalak, kiszereztem belőled! Megvénültél és fiatal ajak után vágyom.” Gyalázat!

Halápy elmosolyodott és kissé gunyosan nézett Truzsánszkyra.

- Édes istenem, ez végre is nem Mária asszonynyal történik meg először. Minden ilyen illegitim szerelem után kijár ez a kijelentés. Miért nem vétette el magát Szalácscsal, mikor ez még szerette? Könnyü lett volna neki kiforszírozni.

Truzsánszky, ez a kártyából és adósságból élő gavallér, aki inkább választotta megélhetési eszközül embertársai ostobaságát, mint a szerelmi kitartás törvényes formáját, megvetőleg intett.

- Utálok ezt a teoriát, mely a nő iránti kötelezettséget kiforszírozással, vagy ki nem forszírozással határozza meg. Ha azt hiszed, hogy a férfi nem többel tartozik annak a nőnek, akinek társadalom-erkölcsi szempontból semmivel sem tartozik, sajnálni tudlak, mint a többieket. Nem morális szempontból, a morált vigye el az ördög, csak pusztán a férfi-gavallérság szempontjából. Mert a férfi, akit egy nő valaha szeretett, sohasem mondhatja meg a nőnek, vagy éreztetheti vele: már nem szeretlek... Ez lehetetlenség. Kizárt dolog.

- Te, - mosolygott Halápy, - tedd szivedre a kezedet és mondd meg, te sohasem hagytál el nőt, aki téged szeretett?

Truzsánszky megállt s nyiltan és egy kis utálattal nézett a szép Halápy szemébe.

- Nekem nagyon jó anyám volt, - mondta nyugodtan, - tiz esztendő előtt vesztettem el s annak emlékére mondom neked: hogy sohasem hagytam el nőt olyanformán, hogy távolról is éreztettem volna vele, hogy már nem szeretem. Ellenkezőleg!...

- Hogy-hogy? - kérdezte Halápy érdeklődve. - Azt hitted el velük, hogy szereted őket utolsó leheletedig?

- Körülbelül, - felelte a másik komolyan. - Azt hittem el velük, hogy már ők nem szeretnek engemet.

A piktör bámulva állt meg.

- Még ilyen ötletet nem hallottam! Te valóságos szerelmi filantróp vagy. És sikerült?

- Mindig. Csakhogy türelem, sok művészet, izlés és ami fő, sziv kell hozzá.

A két férfi hallgatva ment előre. Truzsánszky pálcájával kavicsokat dobált le a tengerbe s a másik olykor lopva reánézett, mint a gyerek a felnőtt emberre, aki titokban imponál neki. A rózsaszínű vizen vitorlás bárkák usztak s az egyik kávéház terraszáról mandolin és olasz énekesek hangja hallatszott le hozzájuk. A két férfi leült egy padra. Fehér sirályok röpködtek a levegőben, amely mintha kékes, ködszerű fátyollal fűzte volna egymáshoz a madarakat s délről a Karsztok távoli körvonalai elmosódva, álomszerű vonalakkal rajzolódtak az ég szivárványos hajtására.

- Ép ma egy hete, - szólt Truzsánszky csöndesen, - hogy itt, ezen a padon, magyaráztam meg szegény Máriának a helyzetét. Már t. i. úgy, ahogy lehetett. Az ember nem beszélhet brutális nyíltsággal az ilyen dolgról, pedig az az asszony ép úgy tudja, mint én, hogy Szalács szerelmes, még pedig komolyan szerelmes abba a husz esztendő szép leányba. Husz esztendő és Mária ép még egyszer annyi idős...

- És Szalács komolyan szerelmes, - folytatta kis hallgatás után, gunyos mosolylyal Truzsánszky. - Komolyan. Tudod, mit jelent ez a szó a férfi szerelmi szótárában? Azt, hogy nem juthat a nőhöz másként, mint az oltáron keresztül. Ez az ő komoly szerelme... Az az eskü, amit a világ előtt mond el, nem a maga jószántából, hanem a nő olykor öntudatlan, de legtöbbször öntudatosan okos és számitó forszírozására. S ezzel itt vagyunk a kiforszírozásnál... Nos, amit Mária nem tett meg tiz esztendő előtt bizalomból, szerelemből, önfeláldo-

zásból és gyöngéd, nagyon finom tartózkodásból, azt most megteszi helyette egy leány öntudatos számításból, bizalmatlanságból, szerelmi kíváncsiságból és nem szerelemből... Ha láttad volna, hogy ült itt Mária ezen a padon... Mint egy madár, akinek kiszedték a tollait, levágták a szárnyát. Soha sem felejttem el a mosolygását, amelylyel alapjában az én ostoba tanácsomat hallgatta. Az erkölcsi elégtételről beszéltem neki... Nem tudom a hallgató nő szenvedését nézni. És azt hittem, meggyőzőm. Megigérte, hogy még aznap elutazik és levelet hagy hátra Szalácsnak. Egész éjjel lent sétáltam az ablaka alatt. Csöndes volt nála minden. Hálószobájában égett a lámpa s a csipkefüggönyön keresztül láttam az alakját, amint egész éjjel jött-ment a szobájában. Nem tudta magát elhatározni... Másnap egész nap nem mozdult ki a szobájából s harmadnap, mikor találkoztam vele, mintha nem vett volna észre, kikerült. Akkor már tudtam, hogy mint minden asszony, ő sem képes saját elhatározásából szakítani. Ilyenek ők. Mint a halálraitelt, akinek módot nyújtanak az öngyilkossághoz s a gyávaság és titkos reménység mégis a hóhér keze alá hajtja... S most láttam őket együtt kirándulni a Kleopátrán: Máriát, a riválisát és Szalácsot. Mit lehet itt tenni? Semmit! Láttad Máriát, hogy volt öltözve? A csodálatos kékségű ruhája maga volt a megtestesült költészet. Szerelem, kétségbeesés, lemondás, új harc beszélt a ruha minden ráncából, fodrából s a szép, érdekes, sápadt feje, mint a naptól elégett rózsza, fáradtan mosolygott a világba. S mellette a büszke, kegyetlen leány-alak, a maga egyszerű, diadalmas, fehér vászon, angol ruhájában. A gyerekesen bizarr, nagy vörös kalapjával s a sima, feszülő bluzával gömbölyü melle fölött. Szegény Mária!... Mikor fölszállt a hajóra, a tekintetük találkozott. Mosolygott, de a szeme pilláját csak nehezen tudta fölvetni, mint a meglőtt madár...

Fehérruhás angol leányok, tenisz-rakettel kezükben, mentek el a férfiak előtt s kihívó, titokzatos mosolylyal néztek rájuk. Sport-kalapjukban nagy, türkisz fejű tük csillogtak, kevélyen, hidegen, mint a szemük s kacagásuk messze hangzott utánuk, mintha azt mondták volna az ott maradt férfiaknak: Oh, mi tudjuk az értékünket!...

Halápy a notesza után nyult, hogy az egyik visszanező, lenszőke haju, piszeorru leányról pár vonással skizzet csináljon és szórakozottan kérdezte:

- Nos és mit gondolsz, mi lesz ennek a vége?

Truzsánszky vállat vont.

- Mária végig fogja hordani a színeknek minden skáláját és ezek után előveszi a kokottok eddig előtte ismeretlen pongyoláit, sőt talán még a haját is megfesti. Azután jönnek a kényszerült kacérkodások, az udvarló-tartások, a pillanatnyi meghódítások, mikor a csókok után Mária undorodni fog magától, utálni fogja Szalácsot, összevesznek, gorombáskodnak, az asszony jeleneteket csinál, megfélelkezik magáról, a fájdalom és kétségbeesés örültté teszi, majd alázatos lesz, azután a férfit elüzi, csak azért, hogy visszakönyörögje, közbe lefogy, megcsunyl, meg akar halni s a férfi mind jobban halad előre a maga hóhérmunkájában... S egyszer végleg elmarad... Magyarázat, bocsánatkérés nélkül... De az asszony még mindig vár és mindig remél, csak ép a tükörbe néz kevesebbet már s a világos ruháit eladatja kis segéd-színésznőknek, akik szerelmi drámákban tovább játszzák bennök azt, amit ő az élet szinpadán játszott bennük végig... S a szép és boldogtalan Mária asszony állán májfoltok ütnek ki, a bőre elzsirosodik, megfakul, végre már fűzöt sem visel, a huncutkáit sem süti ki, sőt a vendég-haját is odaajándékozza a fehéreneműjét javító varrónőnek... Valamikor pedig találkozna: ő és Szalács, talán ennek a felesége is, a mostani vörös kalapos, szép, büszke leány. Lesz vagy három gyerekük, ezenkívül Szalácsnak valószínűleg egy pár agancsa, egy csinos potroha s a megszokáson meg a törvényes bilincsek súlyán kívül, egyéb semmi közös érzésük.

- Ámen! - csapta be a noteszát Halápy. - És ez szerelem volt valaha. Ez is, meg a másik is... Na!...

Ezzel felállt, nagyot nyújtózott, a kalapjáról lefricskázott egy pókot s megkérdezte Truzsánszkyt, vele tart-e, mert ő megy tenniszezni s bemutatkozik a lerajzolt lenhaju, pisze-orru angol leánynak.

Truzsánszky hosszan nézett utána, azután vállat vont s belemerült a tenger nézésébe.

Egy félóra.

- Ötös szám!... Tessék!

Zöld színű, horpadt arcú, hosszú, vékony, kaftános zsidó áll fel. Ungvár vagy Máramaros vidékéről, veszedelmes gyomorrákkal. Egy férfi, talán a sógora s a felesége kíséri be a tanár szobájába, de az asszony kis idő múlva visszajön a várószobába.

Két várószoba van s mindkettő tele beteggel. Az egyenruhás szolga úgy sétál közöttük, mint ahogy a hatalom sétálhat az egyenlőség előtt. Látszólag igazságos egykedvűséggel s a valóságban, alattomos várakozással.

- Lássuk, kinek kell egyenlőség? Aki utoljára jött, kell-e neki a huszonnyolcadik szám, vagy két forintért, a nyolcadik?...

A falakról előkelő és gyógyult betegek fotografiái, hiszterikus ajánlásokkal nézik a még meg nem gyógyult betegeket, kiknek arcát kísérteties sápadtsággal világítja meg az a tompított fény, mely a zöld színű függönyökön keresztül beszűrődik. Lehetnek a betegek között gondolkodó fejűek, kiknek e világitásról megvan a maguk külön véleménye. Máskülönben, a szobák előkelően hidegek, kárpitos izléssel, kiforratlan, művésziességgel asszonyi nyugtalansággal és megengedhető, kis orvosi sarlatánizmussal. Annyi bizonyos, hogy e szobák egy betegre sem hatnak megnyugtatólag. Egyiket az előkelősége ijeszti meg, másikat a zavarossága, harmadikat a kárból, éther és hasonló orvosságok ellenszenves édes illata.

A szive mindenkinek félénken dobog, elernyedten, lomhán, vagy lázas idegességgel várakoznak és keresik a szavakat, melyekkel minél tisztábban képesek lesznek megértetni magukat. Egy nagy, lábas-óra széles mutatója lustán cammog előre, nyugodtan, öregesen ketyeg és alávaló egykedvűséggel ismétli: az élet csak percekből áll... Az élet csak percekből áll...

Egy szivbajos kisleány sirni kezd s egy öreg ur leveti a gallérját. - Izgat és fulladok, - sugja a szomszédjának... Egy körszakállas, kamarás arcú ur, halkán cseveg egy fiatal emberrel. A fiatal ember, miniszteri hivatalnok lehet. Talán titkár. Csak enyhébb heveny gyomorhurut kinezhatja, mert kedve van lakkcipőben járni, áttört harisnyában, élesre vasalt nadrágban és előszeretettel üzi a nyakkendő-sportot.

A kamarás arcú ur egy öreg, tönkrement báróról beszél, ki egy kétszobás udvari lakást birt a Ferencvárosban és háromszáz forintot fizetett érte. Az elbeszélés clouja azonban más. A következő: Az öreg báró mindenről le tudott mondani, csak arról nem, hogy az ebédjét egyenruhás inas hozza el a korcsmából. A lakását maga takarította, de a régi inasát, kinek valahol Cegléd mellett háza, földje volt, minden délben behozatta a gyorsvonattal, hogy ez elhozza a korcsmából az ebédjét. Az inas utazása ide-vissza, egy forint hatvan krajcárba került s az ebéd maga egy koronába.

A kaftános zsidó kijött, de a sógora még benn maradt. Mikor ez is kijött, zöldebb volt az arca minden beteg arcánál s a térde láthatóan reszketett.

Azután a kamarás arcú ment be, utána a lakkcipős, majd egy nagyon parfön-illatu asszony és valami egykor hetyke, most bátortalan, vagyonos lókupec.

Mikor ez is kijött, egy félóráig nem ment be senki. Az inas hiába várta a beeresztő jelzést. - Valami dolga van, - magyarázta a várakozóknak.

A tanár, mikor elengedte a lókupecet, a paraván mögött álló jeges vödörből elővett egy üveg felbontott pezsgőt és megivott belőle egy pohárral. Fáradt volt, a jeges pezsgő kissé felvillanyozta s egy percre leült. Sajátságosan hasonlított ahoz a kaftános betegéhez, aki nemrég itt

ült előtte. Ugyanaz a vörhenyes, kerek szakáll, duzzadt, ázott hushoz hasonló, szintelen száj, az arcszin, a kiálló pofacsont, a hosszú kar. Csak a szeme volt más. Okos, hideg, éles és biztos pillantású.

A karosszékben, ahol ült, egyik ablak a feje fölött nyitva volt s gyengén meglibbenté a szomszéd szoba ajtajának nehéz függönyét. Amint a függöny meglibbent, kis világos csik ütötte meg a tanár szemét, mire felállt. A szomszéd szoba ajtaja, mely az ebédlőbe nyílt s melyet fogadás idején kulccsal be szokott zárni, most kilincsére sem volt behuzva. Egy erélyes mozdulattal már a kulcs után nyult, hogy becsukja a nyitva hagyott ajtót s ekkor eszébe jutott, hogy egyuttal megnézi öthónapos kis fiát, kinél három napja lázas állapotot vett észre. Végig ment az ebédlő vastag szőnyegén, a szalonon s itt egyszerre megállt. Szeme kidülledt, ujjai megmerevültek és szívébe mintha valami hegyes, éles tárgyat szurtak volna.

Felesége a bölcső fölibe hajolva állt s egy fiatal orvos, alig huszonöt esztendő, egy szép, előkelő, nagyszerű modoru, asszonybolondító fiu, karját az asszony derekára fonva, úgy néztek együtt az alvó gyereket, ahogy csak egy szerelmes pár nézheti, az, aki életet adott neki.

A tanár eleget látott. Óvatosan megfordult s visszament a szobájába. Valahol egy tükör függött, melybe talán sohasem nézett bele s most megállt előtte. De nem ismerte meg, aki a tükörből visszanezett reá. Ujjaival felborzolta elől a haját és idegenül nézett a saját szemébe. Azután megfordult s gépiesen a jeges vödörhöz ment. Egymásután két pohár jeges pezsgőt megivott s utána leült. Fejét kezére hajtotta, szemét lehunyta.

- És most mit tegyek? - mondta hangosan. De a kérdésre nem tudott feleletet adni magának. Kinyitotta az íróasztala fiókját s elővett egy nagy, izmos, éles golyóra töltött katonai pisztolyt. Megnézte benne a golyókat, azután letette maga elé. Egy-egy vérhullám ráfutott az agyára, majd lefutott róla s nem tudott tisztán gondolkodni. Fölvette a telefonkagylót, hogy azonnal ide hívja az apját, de alig vette föl, már letette. - Mit mondhat ő? - gondolta. - Az öreg buzaügynök... Majd a sógorát akarta elhívni. De ekkor nyilvánosságra kerülne minden. Az asszonyt kivallatnák, melyből botrány lenne s ha nem lenne, akkor is el kellene tőle válni.

Tehát mit tegyen? Hivassa a felesége szülőit? Talán. De minek? Az asszony tagadna s a szülők ötet vetnék meg. Vagy vonja kérdőre a fiatal embert? Ez is minek?

Ebből is botrány, szerencsétlenség, vagy halál lenne. Vagy ő, vagy a fiatal ember meghalna. Ez utóbbi semmit sem segítne a dolgon s az előbbi? Meghalni nem volt kedve. Kárt tétetni magában, detto. Mi marad?...

Nagy, hideg izzadságcseppek hulltak le a tanár homlokáról. Egész rakás papirospénz hevert előtte az asztalon, az, amit a látogatók letettek. Fölvette a pénzt, megolvasta s betette a fiókba, a többihez. Pénz, betéti könyvek, kötvények, birtokkevesi szerződés, - gazdagság, tekintély mindenütt. A szorgalomnak, akaratnak, tehetségnek és szerencsének eredményei. Tizenöt esztendőnek eredménye. És most szélnek ereszszen mindent? Miért? Mert rájött, egyszer csak rájött, egy nap, most, ebben a percben, hogy mindaz, amiért élni és dolgozni érdemes, elveszett, mint egy elveszithető drága ékszer, elrepült egy pillanat alatt, mint egy madár, összeomlott, mint az ébredés percében az álom. És mi marad utána?...

A tanár szemére fátyol borult. Sirt... Egész gyerekkora óta nem sirt. Hideg, kevély, dölyfös ember volt, de nem parvenü göggel. Az emberismeret tette gögössé, az akarat hideggé és a nehéz harcok, kevélylyé. Soha sem engedett senkit nagyon közel magához. Még a feleségét sem. Pedig imádkozta. Egy szegény kis nevelőnő volt egyik uri háznál, ahol gyógyított s a leányt elvette. A vallását is elcserélte érette. És most...

- Mit tegyek? - ismételte másodszor. Felnyitotta a szemét és a pisztolyra nézett. - Meghaljak?
- gondolta. De ő tudta, mi a halál, hogy nincs benne sem szépség, erő és undorral nézett a

pisztolyra. És amig nézte, úgy érezte, hogy valami veszedelmes ketrecbe került, fogságba, valami vízzel megtelt bányába, egy kutba, vagy a ház omlott össze a feje fölött s a piszkos és kínos veszedelem közül most nincs menekvés.

Pedig ő menekülni akart. Élni, mint eddig és az illuziókat erős kézzel tartani, hogy el ne hagyják. Érezte, hogy nem fog sikerülni, de azt is érezte, hogy illuziók nélkül is élni akar és senkiben nem tenni kárt. A feleségében? - Határozottan tudta, hogy nem lenne képes és azt is tudta, hogy a másikért elrontania a saját, nehezen fölépített és nem épen értéktelen életét, ostobaság lenne. Tiszta, hideg eszével rég rendezte azt a kérdést: hogy lehet-e és igaz-e, hogy lehet másokért élni? És rájött, hogy az egész világból csak egy ember bir fontossággal az emberre saját magára: a saját személye. Ideszámítva a saját személyéhez a nőt, akit szeret s a gyerekeket, kiket ő nemzett. Az élet tehát csak a saját személye miatt: szép, jó s minthogy a saját személyének okvetlenül szüksége van az életre, azt semmi fájdalom, kétségbeesés, csalódás és keserűség miatt nem lehet eldobni. Ezt csak a jelentéktelen, apró stilü emberek tehetik meg.

Fölvette az asztról a pisztolyt és visszatette az íróasztal-fiókba. Azután felállt, valamit lerázott magáról és kiegyenesedett. Tekintete pár percig az ebédlőbe vezető ajtón függött, azután oda ment és szokása szerint, kulcsal bezárta. Mikor megfordult, a könnyet letörülte szeméről és vállat vont.

- Tulajdonképen - mondta félhangosan - az emberi életnek minden illuziója és nyugalma abban rejlik: hogy csukjál be magad után minden ajtót...

Végig simított a szakállán, haján, megigazította a nyakkendőjét és megnyomta a villamos csengő gombját.

A másik percben az inas beengedte a tizes számú beteget.

A halottak hallgatnak.

Hárman: a tót kocsis, a portás és a turistavezető emelték le a közönséges ekhósszekérről a Keller Nóra holttestét. A kockás, nagy puha plaidjével le volt takarva, csak a finom, szöges talpu, keskeny turista-cipője látszott ki alóla.

A fürdőközönség, aki már értesült a szerencsétlenségről, ott állt a szálloda előtt és kíváncsi pillantásuk majd átfurta a holtat eltakaró plaidet. Elöl állt a fürdőigazgató, aki kommandírozta az embereket:

- A szobájába! Első emelet öt!

A lépcső közepén megálltak az emberek s amint igazítottak egyet a fogásukon, lebomlott a halott haja s mint valami aranybarna, hosszú rojt söpörte végig az emelet lépcsőjét.

Felérve a szobába, letették a kanapéra, nyomukba jött a fürdőorvos az igazgatóval s utánuk alulról a kíváncsi közönség. Asszonyok, férfiak. Az orvos, elegáns, fontoskodó pesti fiatal ember, ledobta a halotról a plaidet s egy csomó kíváncsi ember előtt ott feküdt Keller Nóra, összegyűrűt, elszakadt, sáros ruhában. Látszólag sértetlenül, csak hátul, a tarkója alatt volt összezúzva a feje s a belső szervei roncsolódtak össze, mert még most, huszonnégy óra után is szivárgott valami véres folyadék az orrlyukain keresztül.

- Adjon egy vizes szivacsot - intett az orvos a szobaleánynak s megtörülte a szép, kőkeménynyé meredt arcot és vattát dugott az orrába. Azután kibontotta rajta a testhez álló, selyembélésű kis kabátját, a finom flanellbluzt, a dus csipkétől habosan ragyogó fűzőt s kioldotta a szalaggal összekötött, hófehér, vékony inget a mellén.

Mindenki előre törekedett. Nem a halálos sebet akarták látni, hanem a meztelenségét s az asszonyok különösen a fűzőjét, a fehérneműjét s valami esetleges toilette-titkát, ami talán elősegítette tökéletes alakját, irigyelt eleganciáját. De semmit se láttak, csak ragyogó tisztaságát, diszkrét, finom fehérneműjét s azt a titokzatos, finom parfümillatot érezték ki belőle, ami szinte a bőr alól ontja illatát némely asszonyból.

Felületes nézegetés után összehajtotta az orvos az asszony keblén a ruhát és könnyedén felsóhajtott.

- Szegény! - mondta szájalommal. - Adjanak majd reá tiszta fehérneműt és öltöztessék át - fordult a szobaleányokhoz.

A szoba s künn a folyosó, tele volt emberekkel. Vendégek, fürdőszemélyzet, vegyesen. Egyik bement a szobába, másik kijött, megnézték a halottat s mert semmi borzalmasat nem láttak rajta, csalódással jöttek ki s adták tovább:

- Nincs rajta semmi különös. Belül sérült meg!

A turistavezető, izmos, szürkülő haju, erős ember, sárosan és még mindig ijedten beszélt a körülállóknak:

- Én nem tudom, hogy történt. Megcsuszott, megszedült, azt nem lehet tudni. Tizenöt esztendő óta vagyok vezető, de ügyesebb nőt még nem láttam. Ugy jött utánam, mint egy madár. Tegnap reggel hat órakor indultunk el és két órakor már fenn voltunk a 2600 méteres csucson. Mikor felértünk, kibontottam a nagysága elemőzsiáját, mindenféle finom pecsenyét, bort és ettünk. A nagysága nagyon keveset evett, csak két pohár bort ivott és cigarettára gyújtott. Nagyon tetszett a vidék, sokáig nézte, mindig nézte, hallgatott és cigarettázott. Engedelmet kértem, hogy ebéd után szundikáljak egy kicsit s amint elalszom, egyszer csak

egy sikoltást hallok, felnézek, nézem a nagyságát, hát sehol sem látom. Felugrok, késő; lezuhant. Estefelé találtam meg, lenn a csucs lábánál, holtan...

Az emberek beszélgettek, találgattak, csodálkoztak, azután a szobát nézegették, ahol két hét óta lakott a szép pesti kokott. Előkelő asszonyok, ártatlan leányok nézegették a csecsebecsét, kinyitották a toiletteasztal-fiókot, melyben festéket, különös szépitőszereket kerestek s melyben nem találtak egyebet, mint finom elefántcsont-fésüket, kölni vizet, parfümöt és jóféle szappant. Kinyitották a fehérenemüs szekrényét, megnézték a fehérenemüjét és elcsodálkoztak rajta, hogy az övék cifrább, mint a kokotté, csak ezé finomabb és izlésesebb.

Megnézegették a felsőruháit, az egyéni izlés önálló, csodálatosan egyszerű, nemes formáit, mire az asszonyok szemhunyoritva magyarázták egymásnak: ez az ő raffinériájuk!...

A hotel-szoba padlóján a saját keleti szőnyegét találták, az egyszerű rézágy a saját fehér batiszt terítőjével volt letakarva s egy fiatal leány az íróasztalra rakott könyvek között turkált. Egy angol nyelvtan s két pornografikus francia regény állt legfelül, utóbbiak felvágatlanul s alattuk Musset selyembe kötött verses könyve, egy filozófiai munka s legalul egy régi, öreg biblia.

Az asszonyok, akik odajöttek, ismét intettek egymásnak: micsoda raffinéria!

Egy fiatal ember, tizennyolc-husz éves, egy gazdag vidéki özvegynek egyetlen, féltett kincse, aki a leányoknál is kíváncsibb volt egy kokott életére, felnyitotta a filozófiai könyvet s a Comte pozitivistá kalendáriuma, egy régiségtől elsárgult, kis papiros olvasójegygyel volt megjelölve, olyannal, amit a zárdákban adnak egymásnak a kis leányok. Repkénnyel és kék virággal átfogott kereszt, alatta arany betűkkel nyomva, a zsoltárból vett szavak: „Az ur világosságom és szabadulásom, kitől féljek?” A hátán pedig macskakaparású irással, görbe sorokkal: „Keller Nórának örök emlékül: Juhász Böske, Szent Orsolya-zárda 1876.”

A fiu csalódottan csapta vissza a kis olvasójegyget. Valami vörös selyemre himzett, meztelen nő-alakot várt, csókolódzó párokat, kankánt táncoló figurákat és csalódott pillantást vetett a halottra, kinek a selyemszoknyája suhogása még két nap előtt is vérhullámot hajtott a fiu fejébe, amint az erdőben egyedül és gondolkodva elment e nő mellette. Finom, hosszas lábával alig érintette a földet, kis sötét kalapja alól, mint a napsütötte cserebogár ragyogott ki a haja és szeméből valami rejtelmes, hideg gunyosság mosolygott ki a világba.

Egy óra múlva kiürült a szoba, csak két szobaleány maradt benn, akik levetkőztették a halottat, tiszta inget adtak reá, a ruhái közül kikerestek egy fekete selymet, abba felöltöztették, megfésülték, ráfektették az ágyra, betakarták a saját, rózsaszínű paplanával, kezébe egy feszületet tettek, az asztalon meggyújtottak két szál gyertyát, azután becsukták a szobát s végezték másutt a dolgukat.

Esteledett, az eső esett odakünn, a hideg, kemény, alpesi eső, a fenyőfák olyan szomoruan hajtogatták ágaikat, mintha már az októberi és nem a júliusi szél suhogott volna köztük s a vendégek a kur-szalomban ültek a kályha mellett és mindenki elmondta a maga ítéletét, bírálatát, kritikáját Keller Nóra felől és egyik felebarátja nyilatkozatát sem használhatta volna erkölcsi bizonyítványul a tul-világ ítélőszéke előtt.

S az emberek beszéltek, kegyetlenül, ostobán, lélek nélkül, úgy szólt a hangjuk, mint kivégzéskor a dob pergése, csak a halott hallgatott odaát a másik házban, nyugodtan, hidegen, keserű, bus büszkeséggel.

Meglehet, csak ezen a világon hallgatott s a másikon ép most borult le fekete selyemruhájában az Ur színe előtt és így szólt fel hozzá:

- Hallgass meg Uram engem, mert én azért hallgattam a földön, hogy beszélhesek az égből. Keller Nóra vagyok, a kokott, az apám börtönviselt ember volt, sikkasztó s az anyám bánatában és szégyenében meghalt, mielőtt a három gyereket fölnevelhette volna. Én voltam köztük a legfiatalabb, tizenkét esztendő, és hárman, három rokonhoz kerültünk. A tizenöt esztendő bátyámat egy gazdag rokonunk vette magához, akit úgy hívtak a városban: az utcaseprő-gép. Ez az ember a becsület hóhérja volt. Olyan természetű, mint az angol véredek, akik szüntelenül vért szimatolnak. Ez az ember a bünt, a vétket, a foltot kereste mindenkiben s jaj volt annak, akiben egy csöppnyit is talált. Tönkretette, agyonüldözte, megölte. Az volt az élete célja, a mániája, a kegyetlen, a minden bünnél kegyetlenebb büne: hogy büntesse a bünt. A bátyám egy fél év után, ahogy hozzá került, felakasztotta magát. Javitóintézetbe akarta adni, mert az irodája elhasznált tollait az ő tudta nélkül oda ajándékozta egy öreg írónak. A hóhér kimutatta, bebizonyította, hogy a tizenöt esztendő bátyám örökölte apánktól a moral insanityt... Egy évvel később meghalt a tizenégy esztendő kis leánytestvérem is. Szivbajt kapott, mikor holtan meglátta a bátyánkat... Én a tanítónői kurzust végeztem s mikor elkészültem, az algebra-tanárom feleségül vett.

Még aránylag fiatal ember volt, harmincöt éves, de ötvennek látszott. A feje formája, mint egy varjué, a nyakában télen horgolt sált, nyáron selyemkendőt viselt, a keze és lába olyan nagy volt, mintha fele nem is hozzátartozott volna s a járása olyan meredt, erős, kopogós, mint a hátgerincsorvadásos embereké.

Ez az ember is mindig bizonyított valamit. Matematikai pontossággal, szivtelenül, hidegen, ha nem is rosszakaratból. A vén kisasszony-nénémnek, aki tartott, bebizonyította, megmagyarázta, hogy akármilyen kitűnő bizonyítványom van, még sem fogok állást kapni, mert az apám megbélyegzett ember. Hogy halott vagyok, az apám bűnének erkölcsi halottja s hogy ebből a halálból feltámasztani csak egy tisztességes emberrel kötött házasság képes. Mit tehettem? A néném is rábeszélte, elfogadtam a tanár kezét.

Mikor az eljegyzésünk megtörtént, a tanár levetette a szalonkabátját, hogy ne kopjék, fölvette a magával hozott mindennapit, a kezét hátra tette s azzal a rettenetes, meredt, kopogós, gyűlöletes járásával méregette a szobát és így szólt hozzám:

- Én nem vagyok kellemes ember, sem szép, sem szellemes, de a matematikát jól tudom, az egészségem meglehetősen, nincsen semmi szervi bajom, a fizetésem nem nagy, de meg lehet belőle élni és becsületes vagyok. Ilyen volt az egész családom, minden generációjában. Velem történik meg először a családban, hogy megbélyegzett ember leányát viszem közénk. De én felvilágosult ember vagyok és nem adok mindig hitelt az öröklési törvények teoriájának. Maga szép, okos, jó leány, Nóra, a szeme csupa becsület, én bizok magában. Hanem azt be kell látnia, mekkora áldozatot hozok érte, mekkora előítélettel küzdök meg érte és kénytelen vagyok figyelmeztetni, mekkora hálával, engedelmisséggel és hűséggel tartozik nekem ezért...

Uram, mennyeknek egy ura, én akkor, az eljegyzésem napján, tizenhét esztendő koromban utáltam meg először a becsületet, a becsületes embert és akkor, ott nyomban, amint ültem a kanapén, hallgattam a vőlegényemet s néztem a szemközti falon egy törött üvegű, régi füstös képet, a Mária menybemenetelét, ott esküdtem meg magamban a Szűz anyára, hogy én meg fogom csinálni ezt az embert, meg, a legelső emberrel, aki utamba akad, hogy elhagyom és megboszulom magamat a becsületen, a becsületes emberen és kimegyek közülök a becsületesek közé. Nézz a szivembe, Uram és itélj el, ha tudsz!...

És egy félesztendő mulva elszöktem az uramtól egy idegen férfival. Nem szerettem, sem őt, sem a többit. Értem meg is haltak, de én gyűöltem az embereket. Akiket szerettem, mindet a becsület ölte meg, a gyalázatos, hazug becsület és engem is a becsület dobott ki magából a

sárba. Huszonnyolc éves vagyok, leszámoltam az étellel. Uram, büntess, vagy irgalmazz nekem!...

A kur-szalomban össze-vissza beszéltek a vendégek mindenről. Becsületről, bünről, szerelemről, emberekről. Egy csomó jól táplálkozó, jómódu, pihenő és unatkozó fürdővendég. Becsületes emberek, kiknek semmi szükségük a bünre. Csak a halott hallgatott odaát a másik házban. A gyertyák nyugalmasan, szelid fénnel égtek mellette s odakünn a csöndes alkonyatban szomoruan hullott az őszi, hideg eső.

A mi utaink.

Abba kellett hagyni a vadászatot. Hideg, havas eső esett s különben is Kovács kapitányt, a Dénes Gábor vendégét, fülszaggasztás vette elő. A fegyvereiket becsukták a tokjaikba, füttyentettek a kutyáknak s szivarra gyujtva, kijöttek az erdőből.

Egy meredek hegyi ut előtt álltak, a februáriusi hó le volt már rajta taposva, kezdett olvadni, barnulni, s lenn az ut alatt a Kőrös folyt szürkésen, fagyosan, nem úgy mint nyáron, mikor a nap a hullámokkal játszadozik és szerelmes delejességet szuggerál még a víz alatti kövekbe is.

A két férfi megállt a hegy tetején, miközben a kapitány szétnézett a vidék fölött s a tisztí köpenyegje gallérját felhuzta a fülére.

- Szép lehet itt nyáron vagy hat hétig, télen egy pár napig, de tizenöt, vagy hány esztendeig egyfolytában?

- Tizenháromig - mosolygott Dénes.

- Hát tizenháromig! Itt élni le egy ifjuságot parasztok és állatok között s még hozzá úgy élni le, ahogy te élted le! Képzem! - csufolódott a kapitány. - Egy ember, akinek nincs egyéb szenvedélye, mint a gazdálkodás, a munkásai helyzetének javítása és olykor egy kis vadászat. Szeretnék az életed titkába behatolni, de azt hiszem, szinte nem volna érdemes. Hogy élsz te?

- A lehető legjobban - mosolygott Dénes. - Minden tavasszal egy szép külföldi utat teszek, azután hazajövök és dolgozom. Télen olvasok és vadászgatok. Emellett egészséges vagyok, nincsenek semmi különös vágyaim, a gondolkozásomat nem zavarja meg semmiféle kávéházi filozófia s a modern eszmék közül csak azokat fogadom el, amelyek felebarátaimnak válhatnak hasznukra s a személyes hasznomra megmaradok a magam konzervatív hajlamai mellett.

- Nos, ha az is a konzervatív hajlamaidhoz tartozik, hogy szerelemmentes, aszkéta életet élj, akkor inkább éljen az élet anarchiája, melyben bomlott haju Magdolnák táncolják a kánkánt és a szeparék parfümös és szivarfüstös levegőjében pezsgőt töltöget a pincér az ember poharába. Öregem, te nemcsak elvben, de szemléleti uton is elmaradtál az élettől! Mit tudsz te alapján azokról a forradalmakról, amiket betűkbe szedtek a csendes vérű, a világtól elmaradt emberek számára, amilyen te is vagy. Okos ember vagy, az bizonyos, a szemed is elég jó ahoz, hogy a felhők járásából is megértsed: valami új van most az életben, ami a nagyapáink életében nem volt meg, valami chaosz, valami forróság, a láznak valami forradalmi zenéje, amit igyekeznek kottába szedni az emberek, de nem képesek rá. A zenének olyan változatos, örületes gyorsasága szédíti meg az embert, hogy minden gondolkodás nélkül repül a zene után. Az élet megfiatalodott, öregem, s mint aki sokat és mindent elmulasztott, most csak: élni akar. Sietni! Ez a jelszó, mindenben keresztül sietni kell: szerelmen, gazdaságon, mindenben, mert a bölcs filozófusok megmagyarázták az embereknek: nincs egyéb, csak a ma! Post mortem nulla voluptas!

- És a lelkiismeret? - kérdezte Dénes csendesen, amint megindultak s a fegyverükre támaszkodva jöttek lefelé, mert a hideg esőtől megfagyott az ut a lábuk alatt.

- Ugyan! - kacagott a kapitány. - A lelkiismeret ép úgy, mint a faggyugyertya, kiment a divatból. A parasztok még használják ruhára kenve köhögés és mellfájás ellen, de az uriházak asztaláról lekerült. Különben is kíváncsi vagyok, mit nevezel te lelkiismeretnek?

- A kötelességeknek olyan teljesítését másokkal szemben, aminőt a magunk számára kívánunk.

- Mondom, hogy te nemcsak elvben, de szemléleti gyakorlatban is elmaradtál az élettől! Az emberek ma már nem kiskorúak, öregem, és épenséggel nem követelnek és kívánnak felebarátaiktól semmit. Legkevésbé a lelkiismeret olyan formáját, aminőnek te látod. Nekünk nincsen már egyéb kötelességünk egymás iránt, mint az elismerés, ha valaki okosabban él, mint mi, ellenben ha ez kevésbé sikerül felebarátainknak, nem venni észre ügyetlenségüket. Vagyis, amit te még mindig lelkiismeretnek nevezel, az most a világban: csak tapintat.

- Hát akkor én tényleg elmaradtam a világtól, - felelte nyugodtan Dénes. - És szeretném tudni, ez a te kánonod mindenre vonatkozik? Politikára, irodalomra, szerelemre, házasságra, mindenre?

- Az egész világ egy akol, fiam s mindenki csak magáért él benne és minden dolog egymásért van a világon. De most már azt mondd meg, miért nem akarsz megházasodni? Harmincnyolc éves vagy, én két évvel fiatalabb vagyok, és már kétszer nősültem. Először szerelemből, másodszer: észből. És mondhatom, az utóbbi jobban sikerült, mint az első.

A kapitány megfordult és szép, vidám kék szemével, bizalmas mosolygással nézett Dénesre.

Szép szőke, rózsásarcu, rendkívül tiszta, fehérkezű, parfümös férfi volt, olyan gondozott, manikürözött, mint azok a rózsás husu nők, akik a testük után élnek. Csakhogy ez a férfi ennek dacára is erőskezű, az energikusnál is energikusabb ember volt, habár a szája két szögletében ott ült az életszeretet legmámorosabb kéjvágya.

Dénes elfordította a szemét. A kapitány rokona volt, de soha se szívelte valami nagyon.

- Nos? - sürgette ez. - Valld meg, miért nem akarsz nősülni?

- Még nem találtam olyan nőre, akit megszerettem volna, - felelte Dénes egyszerűen.

A kapitány vállat vont s elhajította a szivarját. Az eső szakadni kezdett és sietve jöttek lefelé.

- Hol juthatunk leghamarabb fedél alá? - kérdezte a kapitány.

- A vasutállomásnál.

Leértek a hegyi utról s most a folyó partján mentek. Nagy, szürke köd ült a víz fölött, mint valami sűrű háló s a férfiak feje fölött két madár repült el és szinte kihívóan kiáltották: tikk! tikk!

- Szalonkák! - dörmögte a kapitány boszusan s lekapta a fegyverét, de a ködben már nem látta a madarakat.

Az út sikos és sáros volt s a víz mellett itt-ott apró, nyomoruságos parasztházak álltak, kicsi, rossz kerítésű, sáros udvarokkal. Az egyik udvaron most kapkodta le a kerítésről a száradni kitétt durva, homokszínű fehérműt egy férfi-csizmában járó parasztasszony s a kapitány gunyosan mutatott szét kezével.

- És itt élni le egy életet asszony nélkül.

Dénes hallgatott. Vadászsapkájának ernyőjét lehuzta a szemére, füttyentett a kutyájának s előre ment. Olyan volt a ködben, a szakadó esőben, mint egy bronz-gladiátor. Magasabb a kapitánynál, szélesebb vállu, barna, erős, szép férfi, mély szürke szemű, kissé álmodozó, de inkább kutató s nyugodt, nyílt pillantású.

Az állomásra érkeztek és Dénes benyitott a váróterembe. Levette vadász-bekecsét, lerázta a vizet róla, azután egy gyereket elküldött a kastélyba, hogy fogjon be a kocsis és jöjjön értük. Addig pedig oda állt a kis váróterem ablakához és szivarozva nézegetett ki.

Künn a szakadó esőben, az állomásfőnök várta a pesti gyorsvonatot.

* * *

Ennek a gyorsvonatnak egyik elsőosztályu kocsijában, egy magas, karcsu, szép szőke leány utazott az öreges, francia társalkodónőjével, valahova le Erdélybe, a nagynénje látogatására.

Barna, elegáns utiruha volt rajta, kis, puha tollaskalap a fején és csupa intelligencia, ész, nemes büszkeség, szív és gondolat volt a szép, halványan árnyalt arca.

Szemének érett komolysága és két kis különös, erélyes vonás a szép ajka körül, már a hosszú leányévek titkáról regéltek, de a tisztaság és nyugodtság zománca, mint valami kék virág, szinte körülkeretezte ezt az arcot.

A kocsi folyosóján állt az ablak mellett s benn a kocsiban, a társalkodónője, egy kíváncsi asszonynak ép magyarázta:

- Csak apja van, egy dús gazdag, öreg gyáros. Egyetlen leány, már huszonhat éves, de nem lehet rávenni, hogy férjhez menjen. Azt mondja: még nem talált olyan férfira, akit megszeretett volna. Gyönyörű teremtés, csupa jószág, de - s a társalkodónő kissé gunyosan huzta fel a vállát - fantaszta! Nem moderm leány... Álmodozó...

A vonat berobogott a kis állomásra s a társalkodónő az ablakhoz ült. Szinte farkasszemet nézett a váróteremben szivarozó Dénessel, mire a francia nők könnyen lelkesülő bámulatával kiáltotta el magát:

- Eliz, jőjjön gyorsan, még soha sem látott ilyen érdekes férfi fejet!

A szép leány mosolyogva fordult meg s amint kezével a nyakkendőjéhez ért, hogy megigazítsa, egy gombostű úgy megszurta az ujját, hogy a vér kibuggyant belőle.

- Mindjárt, madame - mosolygott - csak kiszivom a vért az ujjamból. Egy érdekes férfi fej előtt nem tehetném meg.

S mikorra kiszívta a vért ujjából, a vonat már megindult s pillanat alatt elnyelte a köd...

Az apa halála.

Február huszonkettedikén töltöttem be a kilencedik esztendőmet s másnap huszonharmadikán, meghalt az apám.

A születésem napján kaptam tőle egy tortát meg egy engedélyt. A szomszédunkban lakott egy szerb csizmadia, Cseszláv Proszegoj, aki mindig tamburázott; akkor is, ha dolga volt, akkor is, ha nem volt s télen a műhelyben, nyáron a ház előtt, a padon ülve tamburázott.

Ez a Proszegoj csinált is tamburát, ha valaki megrendelte nála és megtanította játszani is ráadásul. Én minden áron tamburázni akartam, de az apám hallani sem akart róla. - Ott van a zongorád, - mondta - vagy ha már nemzeti hangszert akarsz, veszek neked egy cimbalmot. Ez legalább magyar.

De nekem csak tambura kellett. Olyan, amit az ölembe vehetek, úgy, mint Proszegoj és épügy kiülhetek vele nyáron a kapu elé a padra, mint Proszegoj.

Egy héttel a születésem napja előtt a következő párbeszédet hallottam szüleim között:

- Ugyan tedd meg neki azt a kis örömet, - mondta az anyám.

Az apám ép beretválkozhatott, mert úgy hangzott a felelet a szájából, mintha az alsó ajkát nem használhatta volna a beszédhez.

- Ej, de mire való az, - felelte az apám.

- Igazán nem értelek, - szólta ismét az anyám. - Hisz az egész egy gyerekes, ostoba vágy. Én megrendelem Cseszlávnál a tamburát. Nos, jó?

És egy hét múlva, huszonkettedikén, megkaptam a tamburát. Anyám adta át, miközben ezt mondta:

- A papának köszönd meg az engedélyt és a tortát.

Huszonkettedike szép nap volt. Egész nap tamburáztunk és tortát ettünk az öcsémmel s huszonharmadikán ugyanezt tettük. Ezen a napon szeles, hideg idő volt, de estefelé elállt a szél, az idő meglágyult és havazni kezdett. Korán lámpát kellett gyújtani, mert sötét volt s apám, aki ép lámpagyújtáskor jött haza a kaszinóból, jókedvűen mondta:

- Gyerekek, ma kártyázni fogunk! Kérjete a mamától mogyorót.

Az öcsém előkereste a kártyát, én mogyorót hoztam, aztán kártyáztunk.

Egy félóra múlva az apámat beteghez hívták.

Én fölsegitettem reá a kabátját, az öcsém előhozta a kalapját meg a botját s megcsókoltuk.

- Ugy-e, ha visszajössz újra kártyázunk? - kiáltottuk utána, mire ő mosolyogva fordult meg az ajtóban.

Távozása után még egy kis ideig kártyáztunk az öcsémmel, később összevesztünk s az asztal alá hajigáltuk a kártyákat. Az öcsém azt mondta, hogy csalok, mire én pofon ütöttem, ő visszaütött, erre mindketten sirni kezdtünk és megesküdünk, hogy soha többé nem szólunk egymáshoz.

Künn sűrűn és sietve havazott, mintha valami nagy mulasztást akart volna helyre pótolni, s időközben a szobaleány megterített s anyám a konyhában a holnapi menüről beszélgetett a szakácsnéval.

Hét óra felé elkezdünk türelmetlenkedni az apám késése miatt. Én éhes lettem, az öcsém álmos s követeltük, hogy a szakácsné mondjon nekünk mesét.

- A szakácsné szítál, holnap kenyeret süt, - felelte az anyánk - üljetek le mellém, majd én mesélek nektek.

Két oldalról leültünk anyánk mellé; ő harisnyát stoppolt s elkezdett nekünk mesélni. Az anyám nagy, fehér macskája odahúzódott a lábához a szőnyegre s Ripp, egy bozontos, skót agár, a kályha előtt feküdt. Egy nagy fahasáb lassan, pislákolva égett a kályhában s a pohárszék árnyéka a szemközti falon olyan volt, mint egy orgona. S anyám mesélt...

Hét óra után a szobaleány egy parasztfiúval jött be az ebédlőbe. Ugyanaz a fiú volt, aki elhívta az apámat. Kicsi, tömzsi, erősen istállószagu siheder, piszkos, sáros csizmában s kezében báránybőr sipkát szorongatott. Nem is köszönt, csak ennyit mondott:

- Tessék jönni, meghalt az ura.

Egy óra mulva haza hozták az apámat. Csakugyan meg volt halva. Szívszélhűdés érte.

Bevitték a szobájába, ágyba fektették s aztán jöttek az orvosok: Berger, a katoniorvos, Dobay bácsi, a keresztapám, és rázták a fejüket: Itt nincs segítség...

A szoba tele volt emberekkel. A szomszédok mind ott voltak. Cseszláv Proszegoj a feleségével, Török tanárék, Weisz Náthán, a fűszeres, a cselédek és mindenki sirt, jajgatott, csak az anyám ült az ágy mellett száraz szemmel, hangtalanul. A csipkekendője lecsuszott fejről a nyakába s ez az elefántcsont-sárga kendő nem volt sárgább, mint a megmerevedett arca. Természetellenes feszességgel ült a széken, keze egymásba fonódva feküdt az ölében s az iszonyattól kitágult, mozdulatlan pillantással nézett apám arcába.

Senki sem mert hozzá szólni. Az öcsém a szakácsnő karján sirt, engem Török Kata fogott kézen s emlékszem, hogy annyira fáztam az ijedtségtől, hogy a fázáson kívül nem éreztem egyéb fájdalmat.

Mikor az orvosok elmentek, a szakácsné valamit sugott Cseszlávéknak és Weisz Náthánnak, valószínűleg távozásra kérte őket, csak Törökék maradtak ott. Az öreg tanár az anyám haját simogatta, a kisebbik Török-leány az öcsémnek suttogott csitító szavakat, s amint dideregve harapdáltam zsebkendőm csücskét, megkettőzött figyelemmel hallgattam oda, hogy mi mindent ígér Török Sárka az öcsémnek.

Valami „cifra sárkány”-t hallottam említeni, amelyre az öcsém a fejét rázta, azután a három nap előtt született kis csikót, amelyre Péter, a kocsis, holnap fel fogja őt ültetni. Erre az ígéretre kezdett az öcsém megnyugodni, mire a szakácsnő leültette a kanapéra s később engem is odaültettek mellé. Egy idő mulva Sárka egyedül hagyott bennünket s az öcsém meglökte a karomat.

- Igazán meghalt a papa? - kérdezte.

- Bizony! - sóhajtottam.

- Félsz te a papától? - kérdezett tovább.

Ránéztem az apám arcára. A legkisebb változás nem volt rajta, sápadt és nyugodt volt az arca s azt feleltem:

- Nem félek.

- Mernél ezen a kanapén aludni, egyedül a szobában a papával?

Nem, nem mertem volna, de azért azt hazudtam, hogy: mernék.

Az öcsém felbiggyesztette a száját.

- Nem igaz, - mondta, - a nyáron is azt mondtad, hogy le mernél menni a pincébe egyedül és mégse mertél.

Ez a pince-história a nyár óta egy szégyenfolt volt az életemben. Az öcsém, vagy a cimboráim, ha boszantani akartak, csak azt mondták! A hős! Hogy le mert menni a pincébe! - És e percben, amíg az anyám tébolyító érzéketlenséggel ült az apám halottas ágya mellett, valósággal belesülyedve a rettenetes probléma fájdalmába, hogy: ez a valóság, valóság-e igazán? - addig az én eszemben az járt, hogy igenis, meg fogom mutatni mindenkinek, hogy: én mégis hős vagyok. Ott fogok aludni a halott apámmal egy szobában, három lépésnyire az ágyától.

Tizenegy óra felé az öcsém elaludt s a szakácsné bevitte a gyerekszobába. Azután engem is le akartak fektetni, de én nem akartam a kanapéről elmoccanni. Mikor látták, hogy nem bírnak velem, magamra hagytak. Betakartak egy nagy kendővel, a fejem alá párnát tettek s amint az orromig felhuztam magamra a kendőt s néztem a jövő-menő ismerőseinket, a siró asszonyokat, a temetkezési vállalat embereit, amint mértéket vettek az apám holttestéről és kérdéseket intéztek a ravatalra nézve, addig én egyszerűen arra gondoltam, milyen hire lesz annak, hogy egy szobában aludtam a halott apámmal és titokban, bár bizonytalan óhajjal avégett imádkoztam, hogy: bárcsak menne ki mindenki a szobából és engem hagynának ott egyedül a halott apámmal.

* * *

Még harmadnap, a temetés napján is egyre esett a hó. A kocsis nem győzte eleget söpörni az udvart, de a szakácsné folyton ott járt a nyomában: Söpörni, söpörni, Andris! Három órakereszt lesz a temetés.

Az anyám megbetegedett és nem tudott az ágyból fölkelni. A rokonaink mellette voltak s a nagymama, aki időközben megérkezett a vasuton, úgy tett, mintha rendezgetne a házban, pedig tulajdonképpen a szakácsné igazított el mindent; a nagymama csak tipegett ide-oda és mindenhez beleegyezését adta, amit a szakácsné jónak talált.

És a szakácsné egyszerre nagy tekintély lett a házban. A fejére fekete selyemkendőt kötött, a nyakába rojtos kasmirkendőt, felhuzta az ünneplő bársonycipőjét s a csattokat, hogy le ne essenek róla, a szobaleánynyal varratta föl. A szobaleány máskor még egy ajtót sem nyitott ki előtte, s most nagy készséggel varrta a csattokat a nagy, otromba cipőkre.

És mindenki, mindenért ő hozzá fordult. A nagymama, aki egész nap sirt és annyit tipegett-topogott, hogy két mértföldet elmehetett volna vele és mégsem csinált semmit, mindent tőle kérdezett meg.

- Mit akar főzni édes fiam?... Kinél rendeljük meg a gyerekek felöltőjét, szakácsné lelkem?... Hol találok lepedőket, szegény jó leányom?...

S a szakácsné mindent tudott. Sohasem hittem volna, hogy ilyen okos legyen. Erzsinek hívták, a dereka olyan szögletes és hosszú volt, mint egy hárfa s ki nem állhattam a csodálatos vastag orra és kezének a tompa, rövid ujjai miatt.

Most két nap óta ő mosdatott és öltöztetett bennünket. Mikor azt mondtam neki, hogy a fületem ne mossuk meg ma, mert ugysem nézik meg most, vállat vont és azt felelte mély, vastag hangján (hangja ép oly vastag volt, mint az orra, meg az ujja):

- S azt hiszi, ha senki nem is, de a holt papája nem fogja meglátni, ha piszkos a füle?

Erre szó nélkül egy félóráig mostam a fületem.

Délelőtt haza hozták a gyászruháinkat s a nagymama sirva kérte a szakácsnét:

- Öltöztesse fel, édes fiam, a kis árvákat.

Mikor felöltöztetett bennünket, azt mondta, hogy ülünk le a kanapéra és legyünk csöndesen, mert most boncolják a papát.

Csodálkozva és nagy csöndben huzódtunk meg a kanapé sarkában, s az öcsém hosszas gondolkodás után azt kérdezte:

- Mi az: felboncolni, szakácsné kérem?

- Megnézik a gyomrát, hogy nem evett-e mérget? - felelt a szakácsné s közbe a levetett cipőinket nézte s mondta: át kell küldeni Cseszlávhoz, letaposták a sarkát...

Azután leült mellénk a kanapéra, az öcsémet az ölébe ültette s néztük hárman, hogy esik odakünn a hó.

Némelykor valami zörejt, ajtócsapódást, vagy más valami neszt hallottunk a harmadik szobából, ahol az apámat boncolták s ilyenkor a szakácsné megszólalt:

- Most fűrészelik a koponyáját... Most hasítják fel a hasát...

Az öcsém úgy eldugta a fejét a szakácsné kasmir kendőjébe, hogy csak a tarkója látszott ki, én meg ellenkezőleg, elhuzódtam mellőle. A fogam vacogott a rémülettől, mire ő reánk mordult:

- Ne veszekedjenek meg! Nézzék, milyen havas az Andris sipkája... Holnap csinálunk hóembert...

Később bejött a nagymama, sonkát és édes likőrt hozott és sirva mondta, hogy együnk.

A másik percben már ettünk. Az öcsém barátságtalanul meglökött, amiért én vettem ki a tányérból a nagyobbik darab sonkát, én meg a kezére ütöttem, amiért az aranycsikós likőrös poharat magának foglalta le.

És ettünk teleszájjal s közbe néztük az udvaron söprögető Andris havas sipkáját, vagy pedig egymásra vetettünk egy gyülőlködő pillantást. S a harmadik szobában az apánkat boncolták...

Válás.

A katonát Gusztinak hívták s a leányt Miminek...

Gusztin hadnagy volt a tüzéreknel, szőke, piros arcu, lyukas állu, széles vállu legény és egy délután lejött a lakásából, hogy vizitbe menjen a Svábhegyre, a gazdag Lenbach-családhoz. Szépen meg volt beretválkozva, kiillatosítva, csizmája, ruhája ragyogott a tisztaságtól, finomságtól. Keztyüje vadonatúj, sarkantyuja dallamosan csengett, fiatal szeme, mint a víz hátán a hal pikkelye, könnyelmű boldogsággal csillogott. A szép Lenbach-leányra gondolt, ki fiatal volt, gazdag, ünnepelt, elkényeztetett és már türelmetlenül várta őt a svábhegyi villa széles terraszán.

- De szép az élet! - gondolta a hadnagy vidáman és szeretett volna egy nagyot kurjantani az utcán. Ebben a pillanatban szemközt jött vele a levélhordó és boldogan, hogy nem kell fölmennie a harmadik emeletre, levelet nyujtott feléje.

Gusztin elvette a levelet, megnézte a boritékon az írást és egyszerre elkedvetlenedett. Betette a levelet a zsebébe és haragosan nézett a járókelőkre, az utcalámpásra, a kocsikra és mindenre. De legjobban arra haragudott, aki a levelet írta: Mimire. S a szép, kedves, fiatal arca egyszerre rutul elváltozott. Mintha egy nagy, hegyes körmű pók mászott volna rajta végig. Szeme-fehérjét vérerek futották el, pupillája homályosan, gonoszul égett, mint a tűz, melybe boszorkányvizet öntöttek. Piros arca elfakult, száját összeszorította és a dühében káromkodni szeretett volna. Nem tudta, mi van a levélben, akármilyen volt, nem érdekelte, de ingerelte, kínozta, dühösítette.

- El kell olvasnom - gondolta mégis és bement a legközelebbi kávéházba. Itt leült az egyik sarokablakhoz s fölbontotta a levelet. Mind a négy oldala a papirosnak sűrűn tele volt írva, hol jobbra, hol balra dülő, görbe, nyomorék, határozatlan kis betűkkel, száználmas helyesírási hibákkal. A szerelem szó két l-lel volt írva, a hűség, hűségnek, szívem: szívemnek, a hangja is fellengős, modoros, ügyetlen, de e sok hibán keresztül is kicsillogott egy boldogtalan leányszívnek nagy szerelme, sok igyekezettel rejtegetett szenvedése és valami félszegen hallgató, mindent elsimító igaz kétségbeesés.

Mikor a hadnagy elolvasta a levelet, visszatette a boritékba és eltüntette a zsebében. Már nem volt olyan dühös, mint az előbb és vállat vont. Nem azért, mintha valami elvetemedett, cinikus lélek lett volna. Csak vállat vont, mint akit meg is zavart, ingerültté is tett, meg meg is hatott valami olyan dolog, melyről nem akarja magának bevallani, hogy nem kíván rajta segíteni. És nyugodtan ráöntötte a pincér által hozott citromszeletre a vizet, fölkavarta, a szalmaszálat beleállította a pohárba és pár perc alatt egyfolytában fölszívta a beédesített vizet. Azután eltaszította a poharat maga elöl és újra elővette a levelet. Elolvasta másodszor is és most már a szája meg-megrándult, szeme mintha elsötétült volna s mégis, mire végére ért a levélnek, az előbb még meg-megvonagló szája megkeményedett, szeme élesen kiacélosodott s ujjával idegesen dobolt az asztalon. Ez a dobolás, szótagokba szedve, ilyenformán hangzott: mindegy, mindegy... Elég volt az ostobaságból... El kell hagynom Mimit és elveszem a gazdag Lenbach-leányt... Hiába... Hiába... Majd hirtelen abbahagyta a dobolást és cigarettára gyujtott. Amíg elővette zsebéből a cigarettát és rágyujtott, olyan boldognak érezte magát, mint a madár, mely hirtelen, váratlanul visszanyeri szabadságát és fölrepül a levegőbe. A hadnagy is a levegőben repült. Könnyűnek, boldognak érezte magát. Mintha pillanat alatt tul lett volna hegyen-völgyön. - Minden jól fog menni - gondolta - de mire leszívta a cigarettából a füstöt a mellére s az orrán lassan kiengedte, már elmúlt a jókedve. A keskeny kis bársonykanapénak behuzódott a sarkába, az ablak mellé és hirtelen valami ingerült szomorúság futott végig a szívében. Olyasvalami, mintha egy napsütéses kerten ment volna keresztül és egyszerre meg-

ütötte volna valaki, valahol, egy zongorának a billentyűit, melyből egy szomorú dalnak akkordja csengett ki.

A hadnagy ingerülten hunyta le szemét s hegyesorru csizmájával az asztal lábát ütögette. Majd újra az utcát nézegette, anélkül, hogy látott volna belőle valamit. Csak cigarettázott és nyelte, fujta a füstöt. Nem gondolt semmire. Se nem tudott, se nem akart. Akár kanapéstul, asztalostul fölemelhették volna, nem érezte és nem tudott volna ellenkezni. Nem volt semmi határozott akarata és mégis, egyszerre felvetette a fejét, csöngetett a pincérnek és levélpapírost, tintát-tollat hozatott. Mikor előtte volt minden, így szólt magában: irok Miminek. Megírom neki, hogy el kell válnunk...

És belemártotta a tollat a tintába. - Kedves Mimi, - kezdte és felkönyökölt az asztalra. A megszólítással mintha csak maga elé idézte volna Mimit. A leány visszanézett reá, kedves, barna, szomorú szemével és halvány, finom kis arcát odaszoritotta a kezéhez, ahhoz, amelyikben a tollat tartotta. Guszti még szájának leheletét is érezte és halántékán a kék erek lüktetését. A meleg, puha bőrnek bársonyát, az őszinte, remegő kis ajkak elfojtott sóhajtását.

- Eh, - gondolta Guszti dühösen - hallucinálok, mint egy vén asszony. És újra megmártotta a tollat. - Az élet utjai kiszámíthatatlanok - írta - és az emberi természet állhatatossága... - Ökör vagyok - gondolta - mit kezdek ezzel? Ilyen számárságot firkálni. - És összetépte a papírost. Másikat vett elő és újra írta: Kedves kis Mimim!... Ez a megszólítás ellágyította és most már még kevésbé tudta, hogy fogjon hozzá. Egyik cigarettáról a másikra gyujtott, a füst közül a feje is alig látszott ki s valami nagy, meleg vágyat érzett egyszerre, hogy Mimit magához szorítsa. Csak egyszer, utoljára, bucsuzásul. Hogy a kis, hűséges, kedves, ostoba fejét ráfektesse a karjára és úgy nézzen bele a fölvetett szemébe, melynek ragyogó fehérjét, az árnyas pilláját s a szelid, imádó pillantását, még nem régen olyan nagyon szerette.

- Nem, - mondta mégis keményen, határozottan - csak semmi romantika. A bolondságokkal le kell számolni. Mimi kedves, hűséges, jó kis teremtés és nincs tovább. Egy kedves epizód az ember ifjúságából és finis. Most jön az élet...

Tetszett neki ez a pár szó és újra elmondta, mint a gyáva, aki alkohollal erősítgeti magát: most jön az élet... És negyedszer is megmártotta a tollát. Új cigarettára gyujtott s amint a gyufatartó után nyult, észrevette, hogy a szemközti asztal mellől egy asszony nézegeti őt és mikor a hadnagy ránézett, karjával meglökte a mellette ülő férfi karját.

- Ostoba liba - gondolta a hadnagy és sietve irni kezdett. Minden alaposabb taktika és gondolkozás nélkül leirt vagy hat sort s ekkor újra fölvetette a fejét. Saját magát is felbőszítette a megírt hat kegyetlen sor; keze reszketett, szeme égett, de a minden ember rosszra hajlandó lelke, mely csak az első lépésig habozik s a megkezdett rossz már úgy tartja éles karma között, mint a gép kereke a munkást, akit elkapott, már hajtotta, magával ragadta.

Izgatottan irt tovább. Már gondolkodnia sem kellett. A szavak csak úgy dültek a tolla alól, mintha nem is a saját agyveleje és keze vezette volna, hanem valami idegen embernek a száraz érdeke és ravasz szivtelensége. Már benne volt a gyilkolásban, szurt, vágott, könyökig járt a kegyetlenségben és a gonosz hajtotta belülről: tovább, tovább...

Mikor két oldalt már teleirt a gyilkos szavakkal, egy szónál megakadt és gondolkodva vetette föl fejét. És pillantása újra találkozott a szomszéd asztalnál ülő asszonynak a tekintetével, aki szintén ebben a pillanatban tekintett fel a képes ujságjáról. De Guszti azt hitte, hogy az asszony konok állhatatossággal fixirozza őt, folyton, folyvást, amióta csak bejött és vére a fejébe futott. Dühösen nézett az asszonyra és száját erővel összeszorította, hogy oda ne kiáltssa neki: ostoba liba! De erőt vett magán és másfelé nézett. Kereste a szót, melynél fönnakadt, de nem tudta megtalálni. Ez még jobban izgatta. Önkénytelenül az asszony felé fordította ismét a

szemét, aki e pillanatban valamit magyarázott a mellette ülő férfinak, aki valószínűleg az ura lehetett.

Gusztit most megnézte az asszonyt. Kellemes arcú fiatal asszony volt, de a szája körül volt valami gunyos vonás és rendkívül szellemes, ragyogó barna szeme tele volt maliciával, de Gusztit bántónak látta. Máskülönben, valami törvényszéki bíró, vagy jobb hivatalnok lehetett az ura, aki mellette ült. Negyven, negyvenöt esztendősi férfi ember, szemüveges, komoly, jól öltözött, tiszta körmű, nyugodt vérmeérsékletű. De Gusztit mintha az ördögök szurkálták volna, gyűlölettel és haraggal nézte az ismeretlen házaspárt és teljes meggyőződéssel hitte, hogy azok ketten ott róla beszélnek.

- Átülök egy másik asztalhoz - gondolta, de ugyanekkor eszébe jutott a keresett szó és ott maradt. Irt tovább, lázasan, nekidühösödvé, lüktető agygyal, de a harmadik oldalnál megint elakadt és ismét fölvetette a fejét. Az asszony, a szomszéd asztalnál ugyanekkor tette le kezéből az egyik képes lapot és ragyogó, maliciózus, de máskülönben közömbös pillantása újra összeakadt a katona szemével.

Mire Gusztit előtt egyszerre elsötétült a világ. Görcsösen összeszorította kezében a tollat és rekedten, de olyan hangosan, hogy az egész kávéházban meghallották, elkiáltotta magát:

- Mit fixiroz engem, ostoba liba?!

A másik percben a férj arcul ütötte Gusztit, mire a pincérek és vendégek lefogták a Gusztit kezét s a kihuzott kardját visszatették a hüvelyébe.

* * *

Másnap reggel még alig pítymallott, mikor a segédek érte jöttek Gusztitért. A fiatal ember már ki volt mosdva, meglehetősen kialudva, az arca piros és friss volt, a szeme ragyogott s a pisztolyok ott feküdtek előtte az asztalon, melynél reggelizett.

Zajos jókedvvel fogadta a segédeket, két másik fiatal katonát és együtt megreggeliztek. Mind a hárman kellemes sportnak vették az egész párbajt és viccelődtek a civil partner fölött, aki tényleg törvényszéki bíró volt és legalább tíz esztendeje nem volt fegyver a kezében. Se nem vadászott, semmi sportot nem üzött, komoly, nagytudású bíró volt, aki azonban elakadt a pályáján. Nem tolakodott előre, várta a maga szerencséjét nyugodtan, fölényesen, egy kicsit keserűen és büszkén.

- Mégis - mondta az egyik fiatal ember, aki már főhadnagyi rangot viselt - a kalapját keresztül kell lőni a szemtelen civiljének. Egyéb kárt nem kell benne tenni. Esetleg egy ujját megsebezni. Valami kis vér mégis hadd folyjon.

Gusztit kacagva vette föl a köpenyegjét, föltette a sapkáját, magához vette a pisztolyokat s a cigarettatárcáját. Amint ezt becsusztatta a zsebébe, ujjai hozzáérték a tegnapi megkezdett levélhez, amely most is úgy feküdt a zsebében, ahogy a kávéházi affaire után begyürte oda.

- Fiuk - mondta hirtelen elkomolyodva - az ördög nem alszik s ha valami történne velem, van itt a zsebemben egy befejezetlen levél, égessétek el.

A legénye, egy szelid, leányos arcú, babonás oláh fiú, becsukta utánuk az ajtót s visszament a szobába. Leszedte az asztalt, az ágyat bevetette, kisöprögetett, letörülgetett s mikor mindennel készen volt, a hadnagyi arcképe hirtelen leesett a falról és az üvege csörömpölve összetört.

Egy nap.

Mindig egy nap,
végig az életen.

Már mindjárt reggel, valami végzetes köd fojtogatta a levegőt és nehéz, szomoru, szürke borulás ült a hegyeken.

- Valami fog történni - gondolta Katinka, mikor reggel öt órakor felhuzta ablakán a rolettát és hamarosan magára kapta ruháját, hogy a bácsijának megfőzze a friss kávé, melynek minden reggel fél hatkor ágya előtt kellett állni. Amíg végigment a régi, falusi ház kőkockás folyosóján, szive összeszorult s a gyertya elaludt kezében. A sötétben tapogatózva sietett a konyha felé, hol jóízűen horkolva aludt még mind a két nőcseléd. Csak ő és két férficseléd lenn az istállóban volt még ébren az egész házban. Mire a szolgáló kiugrott az ágyból, Katinka már megrakta a tüzet, előkészítette a kávé, tejet, megpirította a kenyeret és tálcára rakott mindent. A tűz vigan pattogott, de azért hideg volt még a nagy, kőkockás konyha, az ablakokon már jelentkezett az első, még gyöngén rajzolt novemberi jégvirág és Katinka megborzongott. Fázott. Vékony, formás kis orra vörös volt a hidegtől, jóságos, kedves szája és kék szeme valami nyughatatlan félelem előérzetétől hol lázasan felcsillant, hol meg elsötétült.

Mikor visszament a szobájába fésülni, egy percre megállt az ablak előtt és a szive újra elszorult. Azután kibontotta a haját, hanem mielőtt fésülni kezdett, elővette a kártyáját és kivetette. A kártya nagy bánatot és levelet jósolt. Katinka ijedten csapta össze a kártyát és arra gondolt, aki legkedvesebb volt a szívének, Gyurira, az unokatestvérére.

Délelőtt, mikor megjött a posta, néhány nagy pecsétetes, hivatalos levél jött s a Katinka szive megkönnyebbült. Ő vitte be a leveleket a nénjéhez és ismerte már a levelek formájáról, címzéséről, hogy egyik az ügyvédtől jön, másik a Curiatól, harmadik a törvényszéktől, mire elmúlt minden aggodalma. Már tíz óra volt, de a nagynénje, a bronchitiszével még ágyban feküdt és a paplanán páciencot vetett ki. A fején szalagos hálófejkötőt viselt, homlok-frufruja papirosba be volt csavarva és kövér, fehér, ráncos keze alig látszott ki a sok értéktelen gyűrű közül.

Mikor Katinka a három levelet letette eléje, először a Curia levele után nyult és nyomban behivatta az urát.

Az öreg ur slafrokkban, hosszuszáru pipával és rákvörös arccal jött be. Most állt fel a cserép-kályha mellől, melyet éjjel-nappal fűtetett és ahol a nap legnagyobb részét azzal töltötte el, hogy csataleírásokat olvasott. Még pedig olyan tüzzel és szenvedéllyel, hogy belévörösödött, a lélekzete csak úgy zihált s a szeme állandóan dühös elszántsággal csillogott.

Mikor bejött a feleségéhez, ez már elolvasta a Curia levelét és nyögve feküdt a cifrán slingelt párnákon.

- Olvassa - nyujtotta oda a levelet. - A Curia végzése. Elveszítettük az örökségi pört. Most aztán szedje össze a kis eszét, amit még nem háborozott el és mondja meg, mit csináljunk?

Az öreg ur elolvasta a végzést, azután a törvényszéknek cifra, értelmetlen magyarázatát, melyből alig értett meg három szót és végül az ügyvéd levelét. Mire mindegyikkel készen volt, a háborus vörösség hiányzott már lusta, kedves öreg arcáról, de még mindig eléggé vörös volt.

- Gondolkodni fogok a teendőkön - mondotta látható leverten és visszatette a leveleket a felesége ágyára.

Ez mérgesen mozdította meg lábát a paplan alatt.

- Nincs itt semmi más teendő - mondta ingerülten - mint egy jó parti.

Az öreg ur csodálkozva vetette fel a fejét.

- Maga akar férjhez menni, lelkem?

- Eh, - kiáltott az asszony ingerülten, - ne legyen hülye! Gyurinak kell megházasodni. Még pedig krajcárral sem alább: egy milliónál.

- És Katinka? - kérdezte az öreg ur kerekre nyitott szemmel. - Mi lesz Katinkával?

Az asszony vállat vont.

- Mi lenne? Le fog mondani.

- És boldogtalanná tenné a testvére gyerekeit, ezt az áldott jó leányt, kinél jobb feleséget soha sem kap a fiának?

Az asszony szeme mint két vasvilla szuródott az öreg emberbe.

- És maga csak úgy mirnix-dirnix földönfutó koldussá tudná tenni a saját fiát, két leányát, engemet és saját magát, egy gyerekes szerelmeskedés, elígérés miatt? Van magának elég spiritusz a fejében? Itt egy egész családnak az egzisztenciájáról van szó és nem egy ostoba kis leánynak a szerelmes álmodozásáról. Érti? És most küldje be hozzám Katinkát.

Mikor egy órával később Katinka kijött a nénje szobájából, szeme ki volt sirva, szája rángatózott valami nagy keserüségtől és imbolyogva ment végig a hosszú, hideg, kőkockás folyosón. A szobájában úgy felöltözve lefeküdt az ágyára és aznap nem látta őt senki se. De másnap reggel öt órakor már újra végigment a hosszú folyosón, a konyhában felköltötte a cselédeket, megfőzte a kávé az öreg urnak és dolgozott, csak úgy, mint tegnapelőtt, azelőtt és mindig. Az egész házban rajta volt a legtöbb teher, a legtöbb gond. Az egész család, Gyuri kivételével, könnyelmű, költekező, gyerekesen préda volt, kik egymás között hajba kaptak két krajcáron, de a forintokat vigan hajigálták ki az ablakon. Az egész gazdaság, háztartás, kiadás, bevétel Katinka kezén fordult meg, ki nem volt több husz esztendősnél és őt esztendeje szerették egymást az unokabátyjával, ki hadnagy rangban szolgált a huszároknál, valamelyik alföldi garnizonban.

*

Gyuri megházasodott. Eladta az anyja, nem épen egy millióért, de nem is volt sok hija. S a zsindefődeles ősi kuria cseréptetőt kapott, a csalánnal, bürökkel benőtt kertet parkirozták, kertészt adtak melléje, új lovak, szarvasmarhák jöttek az istállóba, pesti cselédek a konyhába és a Katinka szobáját is újra butorozták. Divatos, fehér butorokkal, puha szőnyegekkel és a Gyuri első kis fiát ide hozták, mikor elválasztották.

Katinka átvette a kis fiut, ki az ő karja közt nyomban elhallgatott. Megetette cukros tejjel, elaltatta és éjszaka oda ült a gyerek bölcsője mellé. Meleg, világos juniusi éjszaka volt, a hold hideg, márványos fénye szomorú melancholiával ragyogott a leányszoba szüzi fehérségén, hol egy kis gyerek pihegett, édesen, nyugodtan s a bölcső mellett egy szomorú leány zokogott. A kis fiu olyan volt, mint az apja. Ugyanaz a szem, száj, orr és a Katinka fájdalma, keserősége és szerelmes asszonyi sóvárgása azt kiáltotta az éjszakába:

- Az enyémnek kellene, hogy legyen! Az én szerelmes vágyamnak, hűségemnek, odaadásomnak a bimbója kellene, hogy legyen.

De nem kapott reá semmi feleletet. A hold hideg maliciával mosolygott reá, a fülemiléket künn a kertben elfoglalta a saját szerelmi sóvárgásuk s az ég, a föld, a levegő, minden csak önönmagával törődött. A saját vágyaival, érzéseivel, melyeket senkiért, semmiért fel nem áldoz, hanem küzd, dogozik, harcol s ha kell: öl, rombol, gyilkol önönmagáért. És ott a bölcső mellett, Katinka megértette a természet nagyszerű, egészséges és bűnös önzését és a keze átkozódva szorult össze. De csak egy pillanatra. A másik percben ismét ő volt, a régi Katinka. Letörölte a könnyeit és boldogan, több mint angyali jóssággal és szeretettel egy másik asszony gyereke iránt, leste ennek minden lélekzését és virrasztott mellette, míg azok, akié volt, nyugodtan aludtak egymás mellett.

Három évvel később, a második gyerek születésénél, a fiatal asszony meghalt. Gyuri özvegygé lett s a két gyerek nevelése Katinkára maradt. És Katinka régi vágya, régi álma feltámadását érte. Gyuri meghatottan nézegette őt, amint betegségükben ott virrasztott a két kis árva ágya mellett, varrta a ruháskáikat, főzte az eledelüket. Kezük gyakran kereste egymást az alvó gyerekek ágyánál, fejük összesimult s bár a férfi szerelmes remegését, szemének sóvár vágyát nem látta Katinka, de hitte, hitte szentül, tragikus komolysággal, mindennél erősebben és mindennél több hittel.

Még csak huszónhét éves volt, de a fájdalom és a sok munka megörölte. Többnek látszott. Haja már őszült, formái elvesztették gömbölyűségüket, arcának zománca: üdeségét. Katinka már nem volt kívánatos, de jó volt, mint egy Isten. És mert csak huszónhét esztendő volt még, szeretett. Szerette forróbban, szenvedélyesebben, mélyebben az elsőt, az utolsót, a végzetét, a szerencsétlenségét, az egyetlen egy férfit, akit ő szeretni tudott.

És egy nap - mennyi ilyen ostobául tragikus nap van az életben - Gyuri másodszor is megházasodott. Elvett egy tizenhét esztendő, nagyon szép, nagyon üde, nagyon közönséges és nagyon romlott leányt. A második asszony, mikor elverte az ura fele vagyonát, egy nap - újra egy nap - megszökött egy fiatal emberrel. Véletlenül a Gyuri gazdatisztjével.

Mintha riportot írna a novellista. Semmi poézis, csak száraz tények, melyek falanksz-rendszerrel sorakoznak egymás után. De vannak napok, amikor az ember nagyon lenézi az életet, melyben sem igazság, sem rendszer, sem megtorlás, bűnhődés és semmi sincs, csak bűn. Mintha az élet csak arra való lenne, hogy vakon, bután, vagy a leggonoszabb könnyelműséggel éljünk benne...

Katinka visszaápolta Gyurit az életnek és Gyuri két izben bocsátott meg a feleségének. Katinka férjhez adta a Gyuri leányát, tizenhét esztendővel később az unokáját és amikor meghalt, csak arra kérte a két asszonyt:

- Ne felejtsetek el nagyon hamar.

És a két asszony nagyon hamar elfelejtette az öreg Katinkát. Egyiknek sok gyereke született, a másik nagyon szerette a nagy társaságot és az emberek sok mindenre ráérnek, csak arra nem: hogy ne felejtsek. És elfelejtették Katinkát, nagyon hamar. Egy nap már alig emlékeztek reá és egy nap már nem is emlékeztek.

A segédszínész.

A kis vidéki színház frissen festett vasrácozatán verebek ugráltak s a virágágyakba jácintot és tulipánt ültetett el a város kertésze.

A ragyogó, de hideg áprilisi nap még mindig lanyhán végezte királyi kötelességét a természettel szemben; a bokrok még alig hogy rügyet hajtottak s a fű vérszegényen, kedvetlenül bujt ki a földből, melyet sehogy sem akart a nap fölmelegíteni.

Színészek és színésznők, kik nemrég jöttek ki a próbáról, a színház előtt ácsorogtak és melegedtek a hűvös napnál, mialatt a vendégművész nő játékaról beszéltek, kivel együtt próbáltak és aki ép most jött ki a színház ajtaján, az igazgató és férje kíséretében.

A vendégművész nő, huszonnégy-huszonöt éves, ragyogó szép fekete asszony volt. Délceg, üde, egészséges, boldog és büszke. Egyike volt azoknak az urileányokból lett színésznőknek, kik egyenesen a zsurokról és báli termekről lépnek a szinpadra s kiket úgy a szinpad, mint a közönség, mindig azzal az előre kiutalványozott szeretettel fogad, melyhez a tehetséges, de homályos származású színész nő - ha tud várni - csak lassu és nehéz küzdelmek árán jut el.

Ez a szép fiatal nő azonban tehetséges is volt s emellett, boldog asszony. Szerelemből ment és szerelemből vette el egy gazdag, előkelő társadalmi állású fiatal ember és az eddigi élete még nem volt egyéb, mint öröm, ragyogás, fény és tisztaság.

Természetes, hogy a vidéki színésznők, a mostoha életnek szegény kis szolgálói, néma keserűséggel néztek utána. A férfiak annál lelkesebb csodálattal.

- Egy igazi istennő! - szavalta a hősszerelmes, egy szép hangú, fehér gamasnis, világos überziheres fiatal ember. - Látjátok, - fordult a nőkhöz, - i l y e n n e k kell lenni!

Az i l y e n n e k szóban benne volt mindaz, amit a magas erkölcs himezett biborban és csipkék között, az erkölcsi oltár szentségtartójában őriz és a művészet skálájának mindazon csodahangjai, melyeket legfőlebb egy-egy olyan fülemile tud eldalolni, mint Duse vagy Sarah Bernhard. És ezt olyan nőknek mondták, kikkel a művészet és az élet olyan játékot üzött már - vagy fog még ezután üzni, mint a gyerek a vízbe szorított üveggel. Az üveg szeretne kibujni, felül kerekedni, vígan és boldogan uszni, de kegyetlen végzete nem engedi. - Csak szivjad tele magad és bugyborékolj lenni, de föl nem jössz a víz alól!...

Öt nő hallgatta az i l y e n n e k kell lenni urat. A komikáné, az anyaszínész nő, a fiatal hősnő, a naiva és egy segédszínész nő. Mindannyian fáradtak, kiábrándultak, keserűen megnyugvók és cinikusan, vagy gondolat nélkül élők. Végig néztek a hősszerelmesen s a komikáné megvetéssel fordította el szemét róla.

- Marha! - mondta egyszerűen és őszintén s megfordult. Elment haza. A többiek követték példáját. A sarok cukrászdáig együtt mentek, szótalánul, lehangoltan, ott szomoruan egymásra mosolyogtak és elváltak.

A legszomorubb közöttük a kis segédszínész nő volt. Egy kellemes arcú, kis termetű, vékony, barna nő. Az első ifjuság már mögötte volt, harminc éves elmúlt, de a második ifjuság még nemrég lépett bele.

Mikor elvált a többiektől, fátyolát lehuzta arcára, kopottas, sötétzöld köpenyét, melyet még három esztendő előtt vett egy kövér primadonnától és ő maga szabta át magának, begombolta, muffját melléhez szorította s elindult a meredek Felhő-utcának, mely hosszú volt, mint a szenvedés utja s ennek is a legvégén lakott. Amint így ment fölfelé a hegyen, szomorú, álmodozó szemmel s a tavaszi szél minden jókedv nélkül, közönyös nyugalommal játszadozott

sötétkék fátyolával, olyan volt, mint annak az angol piktornak a sokatmondó, ködös pasztellképe, aki először festette meg a tengerparton ülő és várakozó asszonyt.

Az utca, melyen a segédszínésznő fáradtan, lassan lépkedett fölfelé, csupa komoly, öreg, kőkerítéses házakat hordozott hátán. Az öreg, zsendélyes tetőket barnászöld moha pusztította, egy-egy csomóban kövirózsa gubbaszkodott a moha között s a vasrácsos ablakok olyan gonosz szomorúsággal nézegettek le a hámlott falakról, mintha valamennyi egy-egy halálraítélt rab lett volna, aki utoljára nézi meg a világot. Ha a kőkerítésen keresztül, a még csupaszaágak már lombosan hajoltak volna ki, más karaktere, más színe lenne mindennek; így olyan nyomasztó, sebeket föltépő, komor, bánatos volt az egész utca, mint a kijózanodott lélek sóhajtása, mely azt mondja: minden elmulik, de mindent későn tudunk meg!...

A kis színésznő szeméből lassan hulltak a könnyek, de nem törülte le. Nem jött vele szemközt senki, nem látták s talán ha látják sem látja ő. Most a szürke nénikék klastromához ért. Elment a kert hosszú kőkerítése előtt s gépiesen befordult a kápolna ajtaján, melynek oszlopa mögött egy öreg koldusasszony ült. A fehér, hideg fényű, viasz-gyöngyhöz hasonló kápolna már üres volt. Tizenegy óra lehetett és a színésznő egyedül ült a padok között. Csak egy nagy, zöld légy kereste szabadulását az egyik ablakon keresztül, de hiába. Fáradhatatlanul zümmögött, könyörgött az ablaknak, hogy nyiljék ki, de minden, mihez élő lény könyörög: hajthatatlan, süket és néma.

A színésznő fölemelte fátyolát, zsebkendőjét szemére szoritotta és sirt. Némán, hang nélkül, csak a válla remegett görcsösen. A faragott és festett szentek közönyösen nézték fájdalmát s mikor egy-egy pillanatra levette szeméről a kendőt, hogy fölnézzen az oltárképre, mintha a felhők közé repülő Szüzanya is hidegen nézett volna le vissza reá s mintha a tekintete azt mondta volna:

- Késő, minden késő, Paula!

Ebben a pillanatban ruhasuhogást hallott maga mellett s mintha egy szellem ment volna el előtte, hüvösség csapódott arcába. Föltekintett. Az egyik oldal ajtón egy öreg pap jött be s két apáca. A pap bement a gyóntatószékbe s az egyik apáca elhelyezkedett a gyóntató fülke előtt. A segédszínésznő letörülte könnyeit s hirtelen szenvedélyes vágy fogta el, hogy ő is gyónhassék. Felállt s odament a másik apácahoz, ki egy padban térdelt és ujjával megérintette az imádkozó apáca vállát.

- Kedves testvér, - suttogta, - gyónhatnék önök után én is?

Az apáca, egy szürke arcú, fénytelen szemű, keskeny száju, idős nő, fölvetette pilláit, melyek a másik percben már újra eltakarták szemét.

- Nem hiszem, - mondta röviden.

- Szeretnék, - könyörgött a segédszínésznő, de az apáca nem felelt. Vagy talán felelt, azt, hogy: én is sok mindent szerettem volna!... de senki sem hallotta.

Paula visszaült helyére és már nem sirt. Gyónni akart, maga sem tudta miért, de az életét szerette volna ebben a hideg, szomoru kis templomban elmondani annak az öreg, szikár, reszketősfejű, ősz papnak, aki benn ült a gyóntatószékben és hallgatta az apáca monoton hangon ledarált bűneit. Melyek lehettek ép úgy a valódiak, mint hamisak is. Ő a valódiakra készült és végig akart nézni az életén, mint az az ember, aki valami magaslatról nézi a lent folyó patakat. És az élete, mint a patak, elfolyt előtte. Az ifjúsága, a házassága, a bűnei és szenvedései...

Apjára, a részeges végrehajtóra, alig emlékezett. Kisgyerek volt, mikor meghalt s az anyja másodszer is férjhez ment. Egy vagyonosnak hitt, de alapjában nem az, rossz, ostoba és önző

emberhez. Emellett is boldogtalanul éltek s anyja korán férjhez adta. Megszerette egy már nem fiatal fűszerkereskedő és elvette. Ő tizenhét esztendő volt, az ura negyvenöt. Okoskodó, tudatlan, durva ember. Ő ellenben iskolázott, értelmes leány volt. Szerény, ábrándos és egy egészen más férfiről, egy más házasságról és szerelemről álmodozott. Az urát nem szerette és a szerelemre sokat gondolt... És a szerelem, mely csak ott szokott késni, ahol szándékosan késleltetik, megérkezett. Egy fiatal, csinos tanító képében... A tanító intelligens ember volt, sokat olvasott, színházba járt, ismerte Ibsen: Nóráját s egy nap, mikor ő egyedül ült ura boltjában a kasszánál, a tanító sokat beszélt neki Nóráról, a nő egyéniségéről, önmaga iránti felsőbb rangú kötelességéről s a végén azt tanácsolta neki: ilyen arccal, hanggal és intelligenciával nem itt, a kassa mellett a helye a nőnek, - az a bizonyos nő: ő volt, - hanem a színpadon... És alig pár hónap múlva, otthagyta az urát és elment egy kis vidéki társulathoz kóristanőnek. Nem könnyen ment, de nem is nehezen. Már akkor kedvese volt a tanítónak, aki azt ígérte, hogy elveszi és szabadság után vágyott. Mikor aztán meg volt a szabadsága, a tanító elhagyta. Egy kis fiút hagyott nála emlékül és ő maga eltűnt... Két esztendeig siratta, az öngyilkosságtól csak nagyon finom érzéke tartotta vissza és élt... Másodmagával - harmincöt forintból... Főzött, mosott, varrt, a gyereket ápolta, próbára járt és este a színházhoz, melytől elveszítette már minden illúzióját és egy vágya volt csak szívének: szeretni egy férfit, aki viszont szereti őt és mindentől és mindenkitől távol, tisztán, nyugodtan, boldogan élni. Nem lehetett... Olyan sápadt, szomorú, félnék és tartózkodó volt, hogy senki sem óhajtott hozzá közeledni. És egyszer mégis megtetszett ő is valakinek... Egy kritikus, nős ember, kezdett utána járni. Ő ellenben kerülte, hidegen viselkedett vele szemben és azt mondta magában: minek? Mit várhatok egy nős embertől? Bizonyosan fiatal felesége van, akit szerelemből vett el és én a világért sem lennék más asszony boldogtalanságának okozója... Jött azonban a régi nóta: hidegség és tartózkodás annál jobban ingerli a férfit... És a férfi nem tágitott. Az igazgatóval kisebb szerepeket adatott neki, fizetését fölemeltette, ambíciót, önhitet ébresztett benne és emellett olyan alázatosan könyörgött a szerelemért, hogy ő szerelem nélkül is megajándékozta önmagával... És végre mi könnyebb? Megszeretni azt, aki minket szeret... Nem volt senkije. A szíve és élete szomorú volt, a szerelmet nem kereste, az üzte el őt és még csak huszonkét éves volt...

Azután?... Hogy is történt?... A segédszínésznő gondolkodott... Egy gyöngye reccsenés hallatszott, a gyónó apáca most tette be maga után a szék ajtaját s a másik apáca felállt a padból...

- Most mindjárt én következem, - gondolta a színésznő és ráfektette fejét a két karjára.

- Azután, azután, - gondolkodott tovább, - újra megcsaltak... Alig hat hónap után elhagyott... És jött a harmadik... a negyedik... az ötödik...

És a segédszínésznő csendes zokogása egy csomó kérdéssel töltötte meg a kis templom hűvös levegőjét, melyre senki sem válaszolt. Sem az imádkozó apácák és az öreg pap, sem a faragott és festett szentek. A mennyekbe repülő Szűzanya közönyösen nézett le a földön zokogó leányára és a zöld légy hiába könyörgött az ablaktábláknak: csak egy hajszálnyira nyiljatok meg!

Az ablaktáblák és az egész világ, mint egy rettenetes, kőszívű hóhér, némán hallgattak.

Az igaziak...

Mintha kocogtak volna az ablakon, - mondta az öreg asszony s felült az ágyában. Fejéről, mely a fájós füle miatt meleg posztókendővel be volt bugyolázva, leoldotta a kendőt és hallgatózott.

- Ugyi? Kend is hallotta?

- Hallottam - felelte az öreg paraszt, ki báránybőr-sapkával fején feküdt a másik ágyon és pipázott.

- Na, most újra, - hallgatózott az öreg asszony, mire lelökte magáról a tarkahuzatos dunyhát és felkelt.

- Bizonyosan Julis lesz - pöfékelt az öreg ember nyugodtan s hegyetlen, tompa, ráncos ujjával megnyomkodta a dohányt a pipájában.

Az asszony gyertyát gyújtott.

- Verje meg az Isten azt a gazembert - szólt keserűen - bizonyosan megint kiüldözte. - És az ablakhoz ment.

- Te vagy, Julis? - nyitotta ki az ablakot, honnét az utcaajtóig látott.

Künn holdvilágos, hideg, havas téli éjszaka volt, az a fehér, tiszta, kevély és különös éjszaka, melyről az ember azt hiszi gyerekkorában, hogy ilyenkor láthatatlan jégtündérek ülnek a levegőben, mely a leheletüktől fagy meg s a faágakon fehérlő zuzmara a jégtündérek hajaszálai, melyek fészükedés közben hulltak ki.

Ilyen jégtündérek ültek akkor is a levegőben, mikor az öreg asszony kinyitotta az ablakot s kinyújtotta az utcaajtó kulcsát.

Egy fiatal asszony jött be a szobába, két gyerekkel. Az egyik még szopós volt, a másik a lábán járó, két-három esztendősi fiúcska.

Az asszonyon nem volt csak egy nagy kendő, egy kurta kartonszoknya s a lábán papucs. Szép, nemesen formált arca szinte meg volt meredve a hidegtől s finom szája körül két koravén redő idegenül huzódott meg, mintha maga is érezné, hogy egy huszonnégy esztendősi arcon még nincsen helye.

A fiatal asszony leült a boglya kemence mellé. Egy szót se szólt, nem is köszönt, csak leült. Derekán hátrakötött kendőjét kioldotta, a rékljét kigombolta s a sirni kezdő csöppséget melléhez szorította.

A kis fiut ölbe vette az öreg asszony; lehuzta a csizmáját s lefektette az ágyára. Azután ő is melléje feküdt.

A szobában csönd volt, melyben a szopógyerek mohó csámcsogása, az öreg ember egy-egy köhintése hallatszott olykor s egy-egy fölcsukló zokogás a fiatal asszony torkából. A rossz, ordináre faggyugyertya, féloldalvast dőlve a bő lyuku bádoggal gyertyatartóban, mintha a könnyei folytak volna, úgy folyt le róla a forró faggyu, lassanként egész a pamut beléig elolvastva önmagát, mint azok a gyöngye emberek, kik hagyják magukat könnyeik által elpusztítani.

A kis fiu pár perc múlva már aludt a meleg ágyban s a két öreg különböző gondolatokkal nézegette a rosszul égő, imbolygó lángot. Ami a gondolatokat illeti ugyan, abból csak az öreg asszony fejében volt szükecskén, a párja fejében még szükecskén sem volt. Csak feküdt,

pipázott, nézett, közbe észlelte a komisz dohány neki izlő keserűségét, érezte a meleg ágy-nemű kellemetességét, melynél egyéb vágy a jólérszt illetőleg, máskor se igen, de e percekben épen nem bántotta.

A fiatal asszony szótalan, csukló zokogása fokozódott. Az apját nem izgatta ez a zokogás, de az anyja nem állhatta tovább szó nélkül.

- Megint megvert? - kérdezte bizonyos félénk tartózkodással, melyet egyik asszony a másik olyan iránt érez, akihez valamely szála a vérnek, vagy akár a közös sors füzi. De ezen a szimpatikus tartózkodáson kívül volt valami egyéb is az öreg asszony hangjában; a parasztasszony szenvedéshez szokott közönye, ez a tudatlanul bűnös, de egyszersmint mélyen megható passzivitás, mely a nőt, az örök s az örökkön szenvedő nőt jellemzi.

A fiatal asszony hátravetette fejét, a buboskemence jó meleg, meszelt falához s nem szólt.

- Megvert? - kérdezte másodsor az öreg asszony s bánatos részvételle nézegette szerencsétlen leányát.

- Meg. Egy csomót kitepelt a hajamból s az egyik arcom máris feldagadt.

A hangban, melylyel e pár szót elmondta, nem volt semmi különösebb indulat s különösen nem volt: gyűlölet, mélyebb harag, vagy fenyegetés. Csak fájdalom. Az a senkire teherként nem nehezülő, állati fájdalom, mely saját emberi rendeltetésének célját ép ugy nem ismeri, mint személyének emberi és társadalmi értékét s főképen, halvány sejtelmével sem bir annak, mennyi az a jog, melyet ép, egészséges testi és lelki tulajdonságainál fogva lefoglalhat saját részére, az önérzete biztosítása, megőrzése, körülsáncolásául, hogy azt mondhatná: tudom, mit türhetek el mint asszony s mit mint ember; s tudom, hogy a sok érdemetlen bántalmak ellen hogyan védekezzem.

Az öreg asszony megfordult az ágyában. Később felkelt, hogy elkoppantsa a gyertya pamutját.

- Egye meg a fene a részeges gazemberjét, - mondta mérgesen s a fakanapéról két székre rakta az ágy-neműt, s a kanapéra derékaljat tett, párnát és takarót.

- Feküdj le Julis, - szólt s ő a kemence padkájára ült és onnét nézegette a rosszul égő gyertyalángot.

Julis lefeküdt. Maga mellé vette a gyereket s betakarózott. Fázott, hallani lehetett a foga vacogásáról. Az öreg asszonynak mintha a szivét hasogatták volna, ugy fájt ezt a fogvacogást hallgatni. Felállt s még egy takarót tett reá.

- Nézze, - szólt az urához - a Julis dolgában valamit kellene tenni. Az a bitang még egyszer agyonüti.

Az öreg nem szólt semmit.

- Alszik kend? - kérdezte az asszony kis szünet után.

- Nem alszom, - hallatszott az ágyból.

- Hát tegyék kend valamit a lányáért.

Az öreg ember felült s kiverte a pipáját az ágya mellé, le a földre.

- Tegyek - dünnyögte kedvetlenül. - Mit tegyek?

- Beszéljen azzal a zsványnyal.

Az öreg a dohányzacskóját kereste a párnája alatt, de nem találta. Jobbra fordult, balra fordult, utoljára az ágy mellé nézett. Ott feküdt a zacskó a földön. Fölvette az összegörcsölődött madzagot, nehezen kioldotta, dohányt öntött belőle a tenyerébe, megtömte a pipát, meggyújtotta, aztán kiköhögte, kikrakovta magát és visszafeküdt az ágyba.

- Mit gondolsz, - mondta vagy tíz perc után - mit lehet annak mondani? Férfiember nem szereti, ha a dolgába beleszólnak.

- A kend lányát veri az a jó madár, hát az nemcsak az ő dolga, hanem a kendé is, - felelte az asszony.

Az öreg ember a mestergerendára bámulva gondolkodott egy kis ideig.

- Az nem úgy van - mondta, miközben hol a pipáját piszkálta meg, hol meg a rosszul szelelő szárába fujt bele. - Mert az másként van. Amíg Julis csak az én lányom volt és senkinek se volt a felesége, ha úgy ütöttem volna, hogy agyonverem, akkor se lett volna senkinek beleszólása. De most, így, hogy valakinek a felesége és nekem csak a lányom, hát nem szólhatok bele, hogy az ura ne üsse. Nem üti agyon.

- De még azt is megteszi, hogy agyonüti! - felelte az asszony s mert fázott, visszafeküdt az ágyába.

Az öreg ember legyintett a kezével.

- Dehogyan teszi!

- Benne lakik kend? - kérdezte az asszony ingerülten - hogy olyan jól tudja, mi lakik benne?

- Lakik az ördög!

- Nohát akkor!

- Hát nem üti agyon.

- Honnét tudja kend?

- Tudom. Agyonütöttelek én téged?

Elhallgattak. A gyertya a végét járta s a lefolyt faggyu sercegve égett a gyertyatartó oldalán. A kis fiú jóízűen szuszogott a meleg dűnya alatt s a fiatal anya csöndes sirása kihallatszott a takaró alól.

- Hallja, hogy sir? - szólt szemrehányólag az anyja.

Az ember félvállról felelt.

- Azért asszony, hogy sirjon.

Künn az utcán a bakter elment a ház előtt, hallani lehetett, nagy, szalmával bélelt csizmája alatt hogy nyikorog a hó s a harmadik vagy negyedik ház előtt ép kikiáltotta az órák számát, de a szomszédban kukorékoló kakastól nem hallatszott be tisztán.

- Hány lehet? - kérdezte az öreg ember.

- Ha a Deákék kakasa kukorékol: egy, ha a Csontoséké: kettő, - felelte az asszony.

- Az ugyan mindegy, - gondolta az öreg ember. - Egy vagy kettő... - S a másik oldalára fordult.

Az Alszegezen a kutyák elkezdtek ugatni. Előbb egy vastag hang, erről azt mondta az öreg asszony: ez a Kárászéké, aztán egy mérges kutyahang hallatszott s végül valamennyi alszegezi kutya ugatott.

A fiatal asszony még mindig sirt. Már egy jó órája feküdt s még mindig hallatszott rejtegetett zokogása. Az anyja sóhajtozott.

- Nyugodj meg, fiam!

- Nem lehet, édes anyám, - hallatszott a fiatal asszony hangja. - Én elpusztítom magamat.

- Hallja? - fordult az öreg asszony az ura felé. - Nem állja ki azzal a részeges gazzal.

Az öreg ember nem felelt.

- Hallja? - ismételte. - Nem állja ki.

- Dehogy nem állja!

- Inkább meghalok, - zokogott a fiatal asszony.

- Dehogy halsz!

- Meg a, meglássa! - s már az öreg asszony hangja is sirásra állt.

- Ördögöt! - szólt nyugodtan az ura.

- Olyan részeges gaz mellett nem is töltheti az életét.

- Majd elhagyja az ivást.

- Dehogy hagyja.

- El!

- Benne lakik kend?

- Magamba lakom. Én nem elhagytam?

Az öreg asszony hallgatott.

- Nem elhagytam?

- El. Husz esztendő után. Negyvenöt esztendő korában.

- Na?

- A köhögése miatt.

- Hát emiatt. Majd az is elhagyja.

- De addig!?

- Hát addig. Neked jobb dolgod volt?

Az öreg asszony sóhajtozott. Olyan sűrűn, hogy a könnye kicsordult tőle s végiggurult sápadt, sovány arcán és megállt abban a mély barázdában, mely ép úgy, mint a leányának, huszonnégy esztendő korára már ott ült az ő szájának szögletében is. És a barázdák nőttek, mélyültek. A sok könnytől, gondtól, szenvedéstől, a sok éjszakázástól, gyerekszüléstől, gyerekszoportatástól, nehéz munkától. A kapálás, aratás, a sok hideg, a sok meleg, a szegénység, betegség, amíg végre elmúlt az élet legszebb, de neki legszerencsétlenebb része: az ifjuság. Elmúlt... Áldassék érte az Ur neve...

Hajnalodott. Még csak négy óra volt, de az öreg asszony már fölkelte. Meg kellett etetni a disznót, marhát, fejni a tehenet, a darálni való kukoricát is ki kellett mérni, a kemencébe is be kellett fűteni és fölkelte. Fölhuzta a csizmáját, lassan felöltözött, bekötötte a fejét, betakarta a kis unokáját, az ura mellől, aki elaludt, elvette az égő pipát, a leánya fekvőhelyéhez lábtól egy széket tett, hogy ne csusszon le róla a takaró és lábujjhegyen, a sötétben kotorászva, kiment a szobából, csöndesen huzva be maga után az ajtót.

A távirat.

Két nő, a vendégek közül, egy óriási napernyővé hajlított, futórózsa-csoda alatt ült a kertben. A tompa, borvörös rózsák fürtösen hulltak le a napernyő szélein s a tetejét olyan tömötten futották be, hogy a mohó juniusi nap csak itt-ott tudta belopni magát a rózsák között. A nők arca fölhevültnek látszott, kövér, rózsaszínű husuk egészségesen ragyogott keresztül a fehér nyári ruha vékony szövetén, de fodros tokájukon apró, fényes, kellemetlen izzadtságcsöppek ültek. Nagy, tollas legyezővel legyezték magukat s mintha izgatottak lettek volna. És az egyik így szólt:

- A bámulat és a legőszintébb irigység, megnémitja nyelvemet.

- Nézd csak! - figyelmeztette a másik mosolyogva, de ez a mosoly nem a szivéből jött.

- Mit nézzek még? - kérdezte az előbbi.

- Mindent. A kastélyt, a kertet, ezeket a virágokat, szobrokat, ott a tavat, azokkal az exotikus virágokkal és nézd az időt! Mintha ez is külön meg lenne rendelve a mai napra. Ez az egész minden itt olyan, mint egy mesebeli álom. És nézd a háziasszonyt! Nem szeretem ezt az asszonyt, gögös vagy melancholikus, szóval kiismerhetetlen, de nem vitatom el tőle, hogy szép.

- Szép, - hagyta rá a másik, szinte belesápolva az irigységbe, de a teljes elismerés az elfuladt hangon keresztül is kiért.

A háziasszony, Gergely építész felesége, a francia-román stílusú ház széles terraszán állt. Nagy társaság állt és ült körülötte s válaszolt a kérdésekre, ő maga is kérdezett, mosolygott és csak nagyon figyelmes szemlélő vehette észre, hogy mindabból a fényből, pompából, hizelgés, hódolat és irigységből, melynek központja volt, nem érdekelt semmi. Mosolygó vidámságában volt valami borongós árnyék és nyugodt tekintetében valami legyőzhetetlen titkos bu.

Az ura lenn a terrasz alatt, egy másik csoportnak magyarázta a francia-román stílus eredetét. Képviselők, arisztokraták, katonatisztek, nagy bank-kapacitások hallgatták. Nagy fejű, széles homloku, beesett arcú, hosszú, sovány ember volt. Palaszürke szeme mély üregében úgy csillogott, mint a gyertya a pince mélyében és rekedtes hangjának volt valami különös rezgése, mely legjobban egy hangszer mély hangjához hasonlított, melynek hurja hibás volt.

Három férfi, távolabb a társaságtól, alulról nézegette a kastélyt. Egyik - egyetemi tanár - elragadtatással dicsérte az épület homlokzatát.

- Mit gondol? - kérdezte a másik - mennyibe lehet ez magának Gergelynek?

- Nem sok hiányozhat a két millió koronából - felelte a tanár meggyőződéssel.

A másik kettő felszisszent.

- Egy másik millióval, ez épületnek a művészete sincs megfizetve - felelte a tanár, egy lenéző pillantást vetve a két sziszegőre. - Mit gondolnak önök - kérdezte s a háziur felé mutatott szemével - hogy ki ez az ember?

- Mindenesetre nagy tehetség - felelték azok.

A harmadik elnézőleg mosolygott.

- Ez az ember a legnagyobb építészgenie egész Európában.

A tó felől egyszerre egy csomó fehér ruhás gyerek jött a kastély felé. A háziasszony tizenegy éves leánykája vezette őket, aki szebb volt, mint anyja és szebb, mint azok az angyalok, akiket Francesco Albani festett. Még teljesen fejletlen, hosszú, vékony, mint egy virág, vagy egy metilzöld szárnyú szitakötő, melyre, ha rásüt a nap, olyan, mint egy repülő virág.

Az egész társaság, a kertben, terrazon, egyszerre elnémult és a gyerekek felé mosolygott. Mintha a kertnek virágai jöttek volna az aranyporzóhoz hasonló, finom, kavicsos uton. Lár-másan, boldogan ugrálva, mint azok a hófehér kecskék, melyek csak pár perc előtt jöttek a világra és azonnal napsugár, zöld fű fogadja őket.

A kisleány, a második háziasszony, mikor meglátta az apját, ennek szétnyitott karja közé repült. Összecsókolta és egy különös, az első percben mindenki előtt ismeretlen nyelven beszélt hozzá. Egyszerre többen felkiáltottak:

- Ez a gyerek ó-görög nyelven beszél!

- Három esztendő korától tanítom - mosolygott az építész. - Hogy legyen egy nyelv, amelyen csak én tudok hozzá szólni és ő, rajtam kívül, senkihez. Így biztosítottam őt örökre magamnak... Arra az időre, ha már nem lesz kizárólag az enyém.

Fönn a terrazon, egy híres író nézegette az építész feleségének hajában és öve mellett az egy-egy szál rubinvörös rózsát. Semmi más diszt és ékszert nem viselt ez asszony, csak e két szál rózsát.

- Mit gondol - hajolt az író hozzája - lehet valakit akármilyen módon biztosítani a magunk számára?

- Lehet - mosolygott az asszony. - Ha akkor hal meg, akit szeretünk, amíg a mienk.

Dél volt s finom üvegharang csengett ki az ebédlőből, mely a vendégeket dejeunerhez hívta.

Két öreg nő ült a fejedelmi asztalfőn. Egy szikár, eszes és erélyes öreg dáma s egy másik, aki semmi más nem volt, csak egy nagyon bájos öreg asszony. Egyik az építész, másik a felesége anyja.

A gyerekasztalnál a házikisasszony prezidiált. Ép olyan asszonyos bájjal, csak kevesebb nyugalommal, mint édesanyja. A zene szólt, a levegőt ittassá tette a rózsák illata, az asztalokon drága ezüstök és metszett üvegek csillogtak, ügyes, elegáns cselédség leste el a vendégek óhaját s az első fejedelmi fogás és az első pohár bor után, lélekben is kezdett mindenki a külső álorcájához hasonlítani. Az irigység, a megdöbbenés, a keserűség, mint valami rossz mámor, elpárolgott a lelkekből és nem maradt utána egyéb, mint együttérzés, öröm, elragadtatás.

A cigányok künn játszottak az ablakok alatt s a szép magyar nóták és keringők, teljesen önmagukhoz asszimilálták a lelkeket. És egyszerre jó volt egymáshoz mindenki és különösen az életnek örültek, mely dallal, virággal, szerelemmel és gazdasággal ajándékozta meg az embereket. Igaz, hogy nem mindegyiket, de vannak percek, amikor az ember annak sem érzi hiányát, ami szenvedést okoz neki.

Ezalatt a gratuláló sürgönyök egymást érték. Egy inas minden öt percben letett egyet tálcájáról a kisleány elé, akinek dejeuner végén lett megengedve a sürgönyök fölolvása. Már eddig negyven-ötven feküdt előtte és még folyvást érkeztek.

Hat órára volt tervezve a nagy ebéd, melyhez még sok vendéget vártak és a toastokat is erre az alkalomra tartogatták. Két óra felé, mikor a gyümölcsöt is széthordták az inasok, a kisleány, apjának egy intésére, felállt. Kibontotta az egyik táviratot és elolvasta. Meleg gratuláció volt, a kastély fölszenteléséhez és a bájos háziasszony születésnapjára. Minden egyes táviratot zugó éljenzés követett, ami a kisleányt, mintha őt illette volna, gyerekes, boldog

örömmel töltötte el. Bársony arcocskája kipirult, fülecskéje égett, mint egy piros virág és sötétkék szeme ragyogott.

Már elolvasott vagy husz táviratot és a hangja nekibátorodott, erősebben csengett. Apja néma elragadtatással nézte, s lassan szép mamájának fehérrózsza arca is kipirult. A nyugodt, jóleső, harmonikus érzés ur lett minden lélek fölött. Még az asztalfőn ülő egyik, szikár, barátságatlan arcú öreg dáma is megélenkült. Barátságosan kocintgatott szomszédjával és tekintetében több lágyság látszott. A kisleány egyre bontogatta a táviratokat és csengő hangon kiáltotta:

- Csöndet kérek!

- Csöndet! - kiáltották vigan mindenfelé és a kisleány uj táviratot bontott föl. És olvasta:

„Nagyságos

Gergely Richárdné asszony.

Férjem halálán van, látni kívánja. Jöhet, megengedem.

Iványiné.”

A kisleány megdöbbenve vetette föl fejét. Anyját sikoltani hallotta, egy másodpillanatig halottfehér arcokat látott maga előtt, azután az apja kikapta a táviratot kezéből és a társaság fele anyjához szaladt, aki ájultan ült székén, fele pedig apjához, akit még soha sem látott ilyennek. Megdöbbenően félelmetes és szálnalmasan csunya volt. Arca sárgásszürke, mint a parti fűvény, mit a vihar vetett ki, finom, nyerges orrának széles lyukait véres tajték öntötte el és mélyen ülő szeme egyszerre olyan mélyen behuzódott, hogy egy kis gyerek ökle belefért volna a megdöbbenő üregbe. Az anyja hozzáfutott és a másik anya a maga gyerekéhez. - Légy férfi! - sugta a szikár, öreg nő apja fülébe és látta, hogy az ő erős, büszke, hatalmas apja, akit ép annyian csodáltak, mint irigyeltek, egy percig úgy borult zokogva öreg anyjának vállára, mint ahogy ő vetette magát apja karjába, mikor a Sipszi kutyája elveszett. És látta, hogy a másik nagyanyja meg az édes anyja mellett zokog, kinek szép arca olyan fehér, mint a vékony, finom csipkeruhája. A vörös rózsza sötét hajában még sápadtabbá festette és a vörös, fehér, meg fekete szín egymás mellett olyan volt, mint a hóra ejtett, véres, fekete kendő. A cselédek, inasok és szobaleányok tehetetlenül álltak a XIV. Lajos korabeli ebédlőben és a gyerekek ostobán ették tovább a cseresznyét, barackot. A rózsák, érezve közeli halálukat, kéjes mámorral ontották magukból illatukat s a cigányok uj keringőbe kezdtek lenni az ablakok alatt. A társaságból egy orvos intett két inasnak és gyöngén ráfektette édes anyját ezeknek karjára és nagyanyja vezetése mellett kivitték az ebédlőből. Látta, hogy az ajtónál lebomlik édesanyja sötét haja s mint egy szomorú, fekete selyem fátyol huzódik utána. Azután a másik nagyanyja megfogta a kezét, az ő kezét és kivezette a vendégek közül. És ekkor érezte, hogy ezalatt a pár pillanat alatt, valami rettenetes szerencsétlenség történhetett. Mindenki mély részvétellel nézett reá és erre elkezdett sirni. Szivettépően, kinzóan tudott sirni. Ahogy csak kevés gyerek és kevés asszony tud. Aki hallotta, az is azonnal sirni kezdett. És valaki kiszólt az ablakon a cigányoknak, hogy hallgassanak el...

Menodora.

A Stefánia-uton, a hosszú széksorok között, melyek a Múcsarnoktól a Csömöri-utig húzódnak és májustól-szeptemberig minden délután boldogan ülnek benne a pesti asszonyok - akik csak azért boldogok, mert a többi asszonyok, kiknek már nem jutott hely, irigy bosszúsággal nézik őket - egy szép, borongós nyári délután, az egyik székre egy ötvenéves asszonyt ült le egy negyvenéves asszony mellé.

Az ötvenéves asszony kissé kövér volt, de a haja még mindig olyan szép sárgásvörös, mint a jól megérett kajszinbarack, az arca rendes, formás, de többé semmi ellenállást nem árult el a hervadás rettenetes csapásával szemben. Meg kell lenni - hát meg kell lenni - és csöndben, némán, legyőzötten lerakják az asszonyok fegyvereiket és a szépségápoló-szalonok, a bőr alá való zsiradék bevezetések, a ráncok geniális mángorlói, meg a csodálatos emailok, amerikai vizek és puderek, többé semmi hatással nincsenek rájuk.

Tehát a lemondásnak ezzel a formájával, a mi asszonyunk is rendben volt már, csak a ruhája árult még el bizonyos tévelygő stílt, olyanformán, mintha szabásza a még kisértetként visszajáró ifjuság és varrója: a tisztos kor lett volna.

A másik asszony, aki mellé leült, karcsu, barna, szabályos vonásu, sima frizurájú, angolosan elegáns asszony volt, olyan sima, korrekt, egyenes, mint egy gondosan legyalult asztal lapja.

A két asszony ebben a percben látta egymást először és olyanformán fixirozták egymást végig, amiért két férfi már pofozkodik, két nőnél ellenben egyszerre fejezi ki: a névtelen gyűlölet és az ismerkedés vágyát.

- Jó ruhája van - gondolta az ötvenéves a negyvenévesről. - Finom ruha, valamelyik belvárosi, nem divatos, de becsületes jó szabótól, aki negyven forintot kér egy angol ruhavarrásért, de visszaadja a maradék posztódarabokat.

- Mennyi valódi csipke van ezen az öreg asszonyon - gondolta a másik - de a ruhája nem tetszik nekem. Ez egy olyan ruha, amit úgy hívnak: francia szabás. Ki nem állhatom... Csak ráteszik a bábra és forma nélkül, fantázia szerint szabdalják el a drága holmit... De a boutonja szép. Finom és nem nagy.

- Bárcsak megszólítna - gondolta a másik. - Unalmas így egyedül ülni... Igaz, én is megszólíthatnám. Csak valami apropos jönne! Ha egy hernyó mászna a bluzán, vagy egy fülbemászó igyekezne a fülébe... Így már ismerkedtem.

De a másikon nem látszott semmi ismerkedési vágy. Olyan nyugodtan nézegette lorgnettjén keresztül a kocsikázó és sétáló embereket, mintha egyéb gondolat épenséggel nem bántotta volna. Pedig bántotta. Csakhogy várta a másik közeledését. Mikor aztán egy színésznő kocsija robogott el előttük, akiről bizonyosan tudta, hogy öt esztendővel öregebb, mint ő, de a fehér ruhájában s a rózsaszínü kalapja alól tiz évvel látszott nálánál fiatalabbnak, nem bírta ki tovább.

- Azt fogom mondani, hogy egy hernyó mászik a bluzán - gondolta s a másik percben már megtörtént az ismerkedés. A képzelt hernyót ledobták, eltaposták, egy kicsit szörnyűködtek, mosolyogtak és végül diskuráltak.

Természetesen, a tiz évvel fiatalabbnak látszó színésznőről. Boldog elégtétellel állapították meg, hogy már van egy huszonöt esztendő fia, hogy az egész asszony közelebről nézve, fátyol nélkül - már csak történelmi nevezetességü rom.

A romnál aztán megpihentek egy kicsit. Ketten összesen kilencven esztendő tettek ki s pihenőül stilszerű helyet választottak. S mert az idő is hajlott a melanchóliára s valamelyik kávéházban a hátuk mögött egy jó cigánybanda azt huzta: Huzd rá Pali, ugy is késő, Ami elmúlt vissza nem jön sohasem... hát hervadt virágok illatát érezték a levegőben s a Stefánia-ut mozgófényképe összefutott szemük előtt s eltűnt, elsülyedt kocsi-korzóstól, mindenestől és ők ketten zörgő őszi avart láttak maguk körül és sápadt, szintelen verőfényt... S napernyőjükkel a homokot piszkálva arról beszélgettek, milyen bájos volt husz esztendő előtt egy főhercegnő s milyen tündérien szép a Nemzeti színház egykori legtündöklőbb Juliája...

Erre aztán elhallgattak, szomoruan néztek maguk elé és az ötvenesztendős sóhajtott:

- Az egészben csak azt lehet elviselni, hogy ők is megöregedtek velünk! Higyje el, nagysád, ha mi asszonyok nem látnánk, hogy más asszonyok is megöregeszenek, belehalnánk bánatunkba. De én mindig csak azt néztem, mikor közeledtem a negyvenedik esztendőmhez, hogy közelednek a többi asszonyok is. Így aztán észre sem vettem a magam megöregedését, csak a többiekét láttam. És ez megnyugtató. Megöregedtek: a barátnőim, a királynők, a hercegnők, a híres színésznők, hát én sem lehetek kivétel - gondoltam. Tout comme chez nous! Ez a francia közmondás az asszonyok számára készült.

- Igaz! - bólintott a másik asszony méla mosolylyal. - Egyszer olvastam egy német novellát, nagyon szép, igaz kis történet volt. Egy híres színésznőről és egy kis cukrászleánnyról szólt... A híres színésznő szép volt, olyan nagyon finom, csöndes szépség, amit csak finom érzésű emberek értenek meg, de már nem volt többé fiatal. Nagyon szeretett egy férfit s ez a férfi egyszer csak elhagyta. Irt neki egy banális, ostoba levelet, amelyet csak férfiak tudnak írni, mikor ők is érzik ostobaságukat és azzal faképnél hagyta szegény nőt. Képzelheti, hogy oda volt ez a boldogtalan teremtés.

- Hogyne! - bólintott az ötvenéves meghatottan. - Minden nő életében van egy szerelmi csalódás. Vagy a férjében, vagy a leánykori ideáljában, esetleg az asszonykori ideáljában csalódik. Én az uramban valami tulságos nagyon nem csalódtam, de olyan sokat olvastam életemben, szép, finom, romantikus regényeket, hogy szinte azt hiszem, magam is keresztül mentem már valami nagy szerelmi bánaton. Ezért értek meg mindent és sirok minden drámán a Nemzeti színházban.

- Nincs is szebb, a szép könyvnél, meg a szép szindarabnál! - sóhajtott a másik asszony. - Az ember élete ugyis csupa próza, legalább amíg olvas úgy él, ahogy a lelkében szeretne élni... Hát szegény szép színésznő - Menodorának hívták - mikor elolvasta a levelet, majd meghalt bánatában. Nem aludt, nem evett, sirt, oda volt és meg akart halni. Csakhogy otthon, a kis szülővárosában akart meghalni, hogy az apja mellé temessék el és egy nap elutazott - meghalni... Szép őszi délután volt, mikor megérkezett a kis városba, ahol harminc esztendő óta nem járt. A vadgesztenyefák már másodszor hullatták virágjaikat s a hegyeken, mint a darázs szárnya, olyan átlátszó, aranybarna köd ült...

A kövér asszony már a szemét törülgette.

- Milyen gyönyörűen tud elbeszélni! - mondta meghatottan s bár az Augusztia főhercegnő magyaros fogata és echt párisi kalapok exotikus tolldiszei repültek el előtte, nem látott egyebet, csak azt, amit a másik asszony festett le előtte.

És ez folytatta.

- Délután három óra lehetett s ilyenkor olyanok a kis városok, mintha meg lennének halva. Sehol egy lélek... Csönd és szomorúság. Mint Pompeji, az elsülyedése után... A házak mentén fü nő ki a kövek mögül s az árkokban víz folyik lefelé... - Az embert kirázza a hideg... - És

Menodora ment... Fáradt volt, szomoru, elhagyott, halálra készen és szomjazott. Betért egy kis cukrászdába - borzasztóak a vidéki cukrászdák, mindig festék- és tömjénszag érzik bennük - s egy kávéért kért.

A cukrászdában tüllel bevont, aranyrámás képek függtek a falakon, füstös gipszvirágtartókban harasztból horgolt virágok s egy üvegesajton minden tíz percben kidugta a fejét az öreg cukrászné, a pult mögött, egy szőke, fiatal, szép rózsásbőrű leány ült, a kiszolgáló-kisasszony és cifra papirosokba cukorkákat pakolt be és nagyon szomorunak látszott. Valami nagy bánata lehetett, mert nem volt kíváncsi semmire a világon. Az idegen, elegáns asszonyra sem, csak pakolgatta a cukorkákat s titokban meg-megtörülte könnyes szemét.

Menodora csodálkozva nézte a szép, fiatal, teltvállu leányt és találgatta magában, mi bánata lehet egy ilyen fiatal teremtésnek? Szerelmi bánat? Nem! Az ilyen fiatal, kívánatos teremtések nem hagyják el a férfiak, hát mi baja lehet? Nesztelenül felállt az asztal mellől s a pulthoz ment, mintha egy darab süteményért menne. És a szive verése elállt... A leány ölében egy levél feküdt s a könnyei erre hulltak.

Menodora azt hitte, hogy a szive megreped izgatottságában... Észrevétlenül mint egy árnyék, hajolt előre és a szeme ezen a két soron akadt meg: „Bocsásson meg, Elza, kegyetlen őszinteségemért, de én már nem szeretem kegyedet...”

Menodora visszatámolygott az asztalához és leült. Megivott egy pohár vizet, kezére támasztotta a fejét és így nézte egy jó félóráig a leányt. A leány határozottan szép volt; különösen férfi-fogalmak szerint. Fehér, rózsás, gömbölyű, üde, fitos orru, duzzadt ajku és ostobácska szemü. Egy félóra múlva Menodora felállt, fizetett, a bámuló leánynak tíz forint borraivalót adott és meggyógyultan, könnyű szívvvel, boldogan hagyta el a cukrászdát, honnét egyenesen az állomásra ment és a legelső vonattal haza utazott...

A mesélő asszony elhallgatott, megtörülte a szemét s még egy könny ott csillogott pillájuk szögletén, de az ajkuk már mosolyra nyílt, amint a fekete lovag, Budapest híressége, elhajtattott előttük exotikus fogatján.

Tüzek.

A tűz kialudt a kályhában és Minna Holvarth - szerette így németesen kimondani a nevét - fölállt a himzőráamája mellől, hogy betakarja a férfit, ki a kanapén aludt. A férfi a mozgásra fölébredt. Egy tekintetet vetett az asszonyra s a fal felé fordult. Ez a tekintet egy három kötetes regényt mondott el Minna Holvarthnak. Sőt többet. Egy egész életnek a tragédiáját és komédiáját, mely ott kezdődött el, hogy Minna Holvarth megszületett. Mint törvénytelen gyereke Leopold Holvarthnak, aki főhadnagy volt a császáriaknál és egy kis szőke, monogrammhímző leánynak, aki fönn lakott a várban. Leopold Holvarth - már mindegy, akármilyen hosszúra nyulik ki a visszaemlékezés - a tűz kialudt a kályhában, a sziget felől hosszú lépésekkel jön az estéli köd és már rálépett a Dunára. S jön, jön. Keresztül a hidakon, fel a várkerten és már itt sétál az ablak alatt, a csendes Ilona-utcában. Már mindegy. Minna Holvarth már úgy sem látja a kilencágu koronának fífikus pontjait és a tűz kialudt a kályhában. Az élet most már ugyanis egy fordulóponthoz érkezik... Minna Holvarth már tudja ezt, hogy hogy van...

Lenn a Dunán már egész seregestől sétál a köd. Hosszulábu árnyékkirályok, paláttal a vállukon, melynek uszályát egymásnak segítve viszik. Minna Holvarth szeretné az arcát beletakarni ezekbe a ködpalástokba, melyeknek puha redői a nagy folyóba hullnak, de az ilyen vágy nem sokáig marad meg a fejében. Megrántja a vállát és azt gondolja: nem érdemes! De gondolkodni rajta: jó. Végig gondolni az életet, melyet úgy élt le az ember, hogy azt sem tudja, hogy élte le s gondolkodni rajta: ahogy leélte, miért élte úgy, vagy miért kellett úgy élnie? Gondolkodni a hiábavalóságokon, forgolódni a gyötrelmes tövisnyoszolyán, melyen legalább is felét az életének átálmodta. Igaz, volt benne rózsával vetett ágy is. A szerelem...

Minna Holvarth, a főnálló társadalmi rend szabályai szerint, nem tartozott az elsőrendűen tisztességes nők szektájához, sőt a másodrendű és harmadrendűen tisztességes nők szektájához sem. De azért mégis tisztességes volt ő. A tisztesség benne volt a vérében és hol másutt kell lennie a tisztességnek, mint a vérben? Talán a nevelésben, az alkalomhiányban, az ügyességben, vagy a szerencsében? Minna Holvarth mosolyog. A mosoly nem az ajkán surran át, a hervadó, nagyon finom, vékony kis száján, hanem a lelkén. Ő tudja, hogy miért mosolyog. És a gondolata visszazáll Leopold Holvarthra, a császárra, aki meghalt fiatalon, de előbb megkérte a királyt, hogy engedje el a kauciót a halálos ágyán, mert nem akar egy nagy erkölcsi tartozással meghalni.

A kis császári, aki meghalt huszonhat esztendőskorában, onnan a falról, egy aranyos képrámából nézi Minna Holvarthot. Aki szakasztott olyan, mint ő volt. Ugyanaz a hullámos, ritka szőke haj s ugyanaz a nagyon finom, cizelláltan szabályos arc, melynek báját ép ez a nagy szabályosság rontja el. Sehol egy kusza, nyugtalan vonás, finom, szelid, hallgatag minden. A kékszürke szemekből hiányzik az a smaragdzöld irritáció, melynek tüzeit a biztos diadal fűti. Leopold Holvarthnak aligha volt több hódítása, mint a monogrammhímző-leány és Minna nem maradhatott annak, ami szeretett volna lenni. Hiányzott hozzá a szerencséje. Akarat pedig nincs a szerelemben.

A férfi megmozdult a kanapén. Lerugta magáról a Minna ócska köpenyegjét és fölkel. Karját szétfeszítette és nagyot nyújtózott.

Szép, szálás férfi volt. Tömött haja, vastag bajusza, nagyon szép szája és még szebb zöld szeme volt. Ruhája tiszta, divatos, keze ápolat, kvalifikációja semmi, hivatala kicsi, de a fehér keze tele volt briliánsgyűrűkkel.

Mikor jól kinyújtózkodott, leült a kanapéra és cigarettát sodort magának. A dohánytartója aranyból volt, rajta egy sziv s alatta egy szó, olcsó rubinokkal kirakva: T i e d ...

Minna nem tudta szemét levenni erről a szóról. Akkor is látta, mikor a férfi visszatette a zsebébe. Sőt ott látta az ablaktáblákon is, künn a ködös Dunán és fönn az égen. Mintha az egész élete és az egész világ ezzel a vörösen égő szóval lett volna teleírva: Tied... És elgondolta, ha ő is gazdag lenne, olyan, mint az a másik, ő is aranyba vésve és rubinokkal rakatta volna ki ezt a szót: Tied.

És elgondolta, ha gazdag lenne, mi mindent adna ennek a férfinak. Odaadná mindenét. Az egész vagyonát. Ez ugy is csak az értéktelenebb és kisebb rész a nőből, amit a férfinak ad. A nagyobbik, az értékesebb: a lelke, a teste, az élete.

- Nem igaz - mondta benne valami, az okossága, a tapasztalata, de Minna Holvarth, egész életén keresztül csak pillanatokig volt okos és a tapasztalatainak soha sem vette semmi hasznát.

A férfi a térdére könyökölve cigarettázott és a levegőt nézte. Nem lehetett tudni, mire gondol, de Minna sejtette. Megérezte, sőt tudta. Tudta, hogy a férfi el akarja őt hagyni és a tehetetlenségnek az az érzése fojtogatta, mint a halálraitélt, aki már a hóhér keze között van. És bár tudta, hogy mindhiába, szerette volna a férfi lába elé vetni magát és úgy kérni, könyörögni, hogy ne hagyja el. De az anyja ott varrt a másik ablak mellett, még a borulásra nyuló alkonnyatban is varrt és előtte röstelte magát. És szenvedett. Ugy szenvedett, hogy a szive dobogása elállt s az arca zöld lett, fulladozott.

A férfi rá sem nézett. Mikor elszívta a cigarettáját, fölállt s az éjjeli szekrényből elővette a lakcipőjét.

- Huzza fel - intett Minnának s ez boldogan és engedelmesen fölhozta a férfi lábára a cipőt. A hajtűjével begombolta, kötőjével letörülte róla a port és várta a további parancsot. Gallért, zsebkendőt, nyakkendőt vett elő, felöltöztette a férfit, beillatosította, tükröt, fésűt hozott eléje és a férfi ragyogóan, tisztán, könnyü szivvel elment.

A két nő egyedül maradt. Minna oda ment az ablakhoz és lenézett a Dunára. Nagyon fáj a szive s egyszerre csak elkezdett sirni. Előbb hangosan, azután egyszerre csendesebben. Leült a kanapéra, oda, ahol a férfi ült és fejét lehajtotta a párnára. Az anyja nem szólt semmit. Abbahagyta a munkát, kezét összekulcsolta és mélyen sóhajtott.

Már teljesen besötétedett, a pesti oldalon égtek a lámpák és Minna még mindig sirt. Ekkor az anyja oda jött hozzá. Leült melléje, fejét az ölébe huzta.

- Ezt a gazembert ne sajnáld, - mondta nyugodtan, csendesen. - Akármelyiket inkább, de ezt az egyet ne.

- Ezt szerettem legjobban, - zokogott Minna.

Az anyja elhitte. Megtörülte a könnyes szemét, elsimitotta arcáról a haját és megpróbálta vigasztalni.

- Egyszer majd csak eljön az igazi. Az apádhoz hasonló. A becsületes ember.

- Nekem nincs szerencsém, - zokogott Minna.

- Melyik nőnek van szerencséje? - kérdezte az öreg asszony. - Nekem talán volt és másoknak van? Nem kell lázongani. Gyujtsd meg a lámpát és dolgozzunk. Ismertél te, csak egy szerencsés nőt a világon? Felelj!

Minna ismert, de most nem jutott egy sem az eszébe és ez jól esett neki. Meggyújtotta a lámpát és leültek varrni. Minnának vörösre ki volt sirva a szeme, de már varrt. Lassan, fájdalmasan álmodozásba merülve. Precizül öltögette ki a korona ágait és gondolatban követte a férfit, akit szeretett.

- Ez meg fog nőszülni! - sóhajtott.

- Hadd nőszüljön, - felelte az anyja. - És a többi nem nőszült meg? Miért legyen éppen ez különb a többinél? A férfinak pénz kell.

Minna lehunyta a szemét. A pénz szó úgy égette a lelkét, mint a tűz. Minden szerencsétlensége, becstelensége onnét indult ki, hogy nem volt pénze. És eszébe jutott az első férfi, akit szeretett. Az első szobaur. A kis vasuti hivatalnok. Akinek ötszáz forintra volt szüksége. És mert nem kapta meg, nem vette el. Minna jól emlékezett rá, hogy akkor is majdnem annyit szenvedett, mint mostan. De az mégis más volt. Akkor tizenhat esztendő volt s ma harminc-hét. Igaz, hogy akkor is azzal vigasztalta az anyja: majd eljön az igazi. A becsületes ember... Nem jött. Egy főhadnagy költözött a szobába, aki elcsábította. Azt mondta, kilép érte, elveszi és két esztendeig élőködött rajtuk. A két nőn. Kik monogramokat varrtak, gazdag, előkelő, boldog menyasszonyoknak kelengyéjébe. Ők, a két legboldogtalanabb.

És egy este, akkor is ősz volt és onnan a sziget felől ép ilyen hosszú lépésekkel jött akkor is az estéli köd és a tűz, - ép úgy, mint ma, kialudt a kályhában. A szén elfogyott, a tűz kialudt... Ahogy lenni szokott... És hiába várták haza vacsorára a főhadnagyot. Elhelyeztette magát valamire Galiciába. Hogy meg ne találják. Minna akkor megesküdt, hogy nem hisz többé egyetlen egy férfinak sem. Azután egyszer csak tavasz lett. Minnát kivitték falura egy uri családhoz és ott varrta a háznál a kisasszony kelengyéjét. A főhadnagyot már elfelejtette, hisz csak huszonhárom esztendő volt és a menyasszony bátyja titokban házasságot ígért neki. De Minna enélkül is szerette a fiatal embert. Aki szép fiu, nagy gavallér, kitünő hegedüs volt és úgy énekelt, mint egy isten. Nem volt benne semmi boszorkányság és a legkisebb becstelenség sem, amiért Minna meghallgatta a nagy ősi kertben, a holdfényes platánok alatt. Fiatal volt, amerre nézett, a szerelem lépkedett el előtte és mert nem volt semmi rossz és gonosz az ő becsületes, hü lelkében, nem látott semmi rosszat és becstelent a szerelemben. Ő soha sem csalt meg senkit. Hü volt, szeretett, az életét is oda adta volna s a többi Isten kezében volt, van és lesz.

Az anyja, mintha megértette volna a gondolatait, teljes meggyőződéssel sóhajtott:

- Az igazinak mégis csak el kell majd egyszer jönni!

S Minnának mintha valami kis nyugalom szállt volna a lelkére. Felállt s új tüzet gyújtott a kályhába.

Az erdőben.

- Befogassak, - kérdezte a nagyságos asszony, amint kifizette a varrónőnek heti bérét - vagy most is gyalog akar hazamenni?

- Köszönöm, gyalog, - felelte halkán, fátyolozott, fáradt hangon az asszony s a pénzt gondosan összeszedve, eltette az erszényébe s az erszényt a ruhája derekába rejtette.

A nagyságos asszony az asztalhoz támaszkodva, egy tányér ribizliből csipegetett s közbe a varrónőt nézegette, az eléggé jólelkű, de korlátolt és közönséges asszonyok egykedvű kíváncsiságával, mikor olyasféle komplikáltabb kérdéssel szeretnének megbirkózni, mint: a l é l e k .

T. i. belelátni valakinek s különösen egy másik nőnek a lelkébe.

Mert csodálatos módon, a közönséges asszonyok hamarabb belelátanak a férfi lelkébe, mint egy másik asszonyéba. Azaz, nem is belelátanak, hanem inkább: m e g é r z i k a férfi lelkét.

A nagyságos asszony szőke, szép, nagy, kövér asszony volt, a világoskék pongyolájából kilátszó nyaka olyan erős, fehér és minden vonal nélküli, mint egy erős, hófehér borjúé s a szép kék szeme tiszta, boldog és tudatlan ostobasággal nézett bele a világba.

A sovány, beteges, feketeruhás varrónő csak romja volt az igazi asszonynak.

Valamikor szép lehetett, őszülő barna haja még tömött volt, vonásai finomak, de a fáradtságának, ennek a csak asszonyok számára adatott szenvedésnek kifejezése benne volt a mélyen ülő szemében s az ajka körüli vonásokban.

Minek magyarázni meg, mi az elfáradni? Naponta olvashatók az ujságok rendőri hirei között, az ismeretlen és jelentéktelen kis emberi férgek tragédiái között, kik i s m e r e t l e n o k b ó l - meghaltak. Egy szó, panasz és átok nélkül haltak meg... Nem marad utánuk sem egy betű vallomás, sem egy sóhaj, semmi, csak meghalnak...

Az asszony összerakosgatta az asztalon a különböző színű cérnát, az ollót, krétát, centimétert, a hulladék szövetdarabokat, pontosan, lelkiismeretesen, míg a nagyságos asszony kíváncsian nézegette és közbe kérdéseket adott fel neki.

- Már várja a kis leánya, ugy-e?

Az asszony sápadt arcát egy reszkető vérhullám csak annyira öntötte el, mint mikor egy darab fehér márványra egy rózsaszínű fátyolt dobnak.

- Nagyon szereti? - kérdezte a nagyságos asszony.

Az asszony csak egy panaszos és fájdalmas pillantással felelt.

- Hány esztendő?

- Nyolc, - felelte a szegény teremtes lesütött szemmel, keserű mosolylyal, mert tudta, hogy erre milyen kérdés következik. Három hét óta varrt itt s a szép asszony már számtalanszor megpróbálta a leglelketlenebb és együgyűbb raffinériával tudakozódni a gyerek apja felől.

Nem a részvét okából, hanem a becsületes asszony szivtelen kíváncsiságából. Bukott nő bukott nőtől soha sem kérdez olyasmit, mi a másiknak vért hajt arcába és könnyet a szemébe.

- Hogy tudott megszokni falun, mikor mindig Pesten lakott? - beszélt tovább a nagyságos asszony.

Az asszony ismét csak a szemével felelt, de olyan keserű némasággal, hogy a kövér, szőke asszony zavarba jött.

- Persze, - mondta, - a gyerekéért mindent megtesz az ember.

Az asszony elkészült, bekötötte a fejét, karjára vette a fakó gallérját s kezet csókolt a nagyságos asszonynak.

Lement a lépcsőkön, keresztülment a kastély kertjén, s a kis ajtónak tartott, mely az erdőbe nyílt.

Az asszony nagyot sóhajtott, mikor a csöndes, néma erdőbe ért s felnézett az égre. Valakit keresett fenn, azt, akit minden szerencsétlen keres, azt a titokzatos és hatalmas kegyetlent, kiről azt írta egy balga álmodozó: „azokra méri a legtöbb szenvedést, kiket legjobban szeret...”

Az erdőre az alkonyat homálya borult. A nyugat felé álló fáknak koronái fölött még ott ragyogott a bucsuzó nap s benn a fák között, mintha sápadt aranyhullámok ringtak volna. Valahol a sűrűben csalogány énekelt a titokzatos, illatos levegőben, mintha a mult bánatának puha, fehér árnyékai suhantak volna el.

Az asszony magába mélyedve, belesüppedve egy szerencsétlen életnek mult és jelen emlékei közé, s vonszolva egy megunt életnek minden terhét, úgy ment az elhagyatott erdei uton, mintha ő lett volna az egyetlen, az utolsó ember a világon, akit arra kárhoztatott a boszuálló isten, hogy mindaddig menjen az élet sötét, titokzatos útján, amíg el nem érkezik az ő halálának perce is.

Az asszony szive úgy fájt, hogy könnye sem volt már s szép árnyékos szemében a meghalni vágyás sóvárgó láza úgy lobogott, mint az éjjeli halászkok lobogó fáklyái a messzi vizeken.

És ment, ment. Előtte két mozgó, fekete pontot látott, a pontok később nagyobbodtak, formát nyertek s aztán emberi hangokat hallott.

Az asszony megerőltette nézését, összehunyorította a szemét s az előtte haladó férfiakban, az egyikben a kastély urára ismert, a másikban az ő faluja öreg plébánosára.

A két férfi beszélgetve, csöndesen haladt az erdőben. Az asszony, mikor rájuk ismert, meglassította járását, hogy hallhassa a férfiak beszélgetését. Nem kíváncsiságból. Az első percben nyugtalan vágyból. Néhányszor hallotta a kastély urát beszélni és szerette a hangját hallani. Okos asszony volt és mindjárt az első látáskor azt kérdezte magában: hogy vehette el ez az ember ezt a léleknélküli asszonyt?

Az asszony olyan halkán ment a két férfi után, mint a lehelet. Az ut nyirkos és puha volt, mégis egy fához támaszkodott s levetette a cipőjét és mezitláb ment utánuk, lopva, félénken, nehogy észre vegyék.

Valami reménység, a szerencsétlenek testnélküli reménysége hajtotta most már a férfiak után, egy érthetetlen, végzetszerű előérzet, hogy a tőlük hallott beszélgetés befolyással lesz az életére, a gyermeke sorsára, mindenre. Valami lázas vízió futkosott a szeme előtt, valami sóvárgással teli, erőszakos, néma vágy szállt fel a lelkéből, az Istennek jelenlétét, eljövételét, az elméjének megvilágítását könyörögte, kívánta, akarta, parancsolta az Istentől.

És ment óvatosan, lopva, lázasan. Zugó fülével eleinte csak szavakat hallott, később mondatokat is, azután a mondatok összefüggését kereste, majd a tárgyat s mikor megtalálta, megállt, kezét szívére tette s felnézett az égre, elkáprázva, megbüvölve, irtózva és félve.

A két férfi arról beszélt, ami az ő fáradt, elgyötört, boldogtalan lelkének évek óta megfejthetetlen kérdése volt. És szomjasan, örülten itta a szavakat.

- Az ember mindig egyedül van, - szolt az öreg plébános nyugodtan. - A trónon ülő király ép úgy, mint a legutolsó földműves. Még pedig, szerintem azért, mert hasonló emberi örömök lehetnek az életben, de hasonló fájdalmak nincsenek.

- Magam is így gondolom, - felelte a másik férfi. - Az öröm szinte kozmopolita érzés az emberek lelkében, minden karakter nélküli, mert alig van formáló és mélyebb alakító ereje. S az öröm egyáltalán nem az a kapocs, mely közelebb hozza az emberek szívét egymáshoz. Ellenkezőleg, amint tartósabb lesz, eltávolítja. De igaza van önnek, hasonló megszabású fájdalmak sincsenek. Egyik mélyebb, másik könnyebb természetű s egyik gyógyítható, vagy magától is gyógyul, míg a másik halálos.

- Értem önt, - szólt a plébános s levette a kalapját s keresztet vetett magára, mert valamelyik falu tornyában megcsendült a lélekharang s az erdőn keresztül a szél idáig hajtotta a szomorú hangokat.

Az asszony is keresztet vetett magára és fölvetett fejét lehajtotta.

- A kérdés lényege tulajdonképpen nem is ebben keresendő, - folytatta a plébános, - hanem abban, hogy az ember élete azonos-e az övéi életével, azokéval, akik legközelebb állnak a szívéhez? Ha a papot kérdezi tőlem, azt felelem rá: igen; ha az embert kérdezi, akit nem a dogmák, de a keserű emberi tapasztalatok beszéltenek, azt felelem: nem! Az embereknek egy magasabb emberi szempontból nincsen: sem hitves-társuk, sem apjuk, anyjuk, sem gyerekek. Ezek a kötelek mind az állati, az ösztöni vér és a köznapi társadalmi érdekek kötelei. Hogy a gyereket a gyámoltalanság, a szülőt pusztán az önös vér s hogy a szerelmeseket a saját és nem a másik vágya köti egymáshoz, szerencsére nem látják az emberek. Mint ahogy nincs tudomásunk az ember legszomorubb tragédiájáról, arról: hogy egyedül vagyunk az életben akkor is, hogy ha nem is vagyunk egyedül. Sorsunk független az egymásétól s életünk mindenben csak a kiinduló pontnál találkozik, azontul elváltunk egymástól; egyedül élünk, egyedül szenvedünk és egyedül halunk meg.

A két férfi elhallgatott s az asszony kábultan ment utánuk. Szíve a szétpattanásig dobogott, melege volt, majd fázott, de a lelkében valami sajátságos megnyugvást érzett. Olyasmit, mint a nagyon vallásos haldokló, aki tiszta öntudattal, nyugodtan hal meg.

Egy darabig még hátul maradt a férfiak mögött, azután leült, felhuzta a cipőjét és eléjük került. Gyorsan, nyugodtan ment hazafelé és a gyerekére gondolt, aki akkor is egyedül van a világon, ha ő mellette van.

Az égen kipattantak a csillagok s a holdvilágos, csendes erdei uton az asszony fekete ruhás árnyéka ott lebegett a két férfi előtt...

(Vége.)